

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

МАТЕРІАЛИ

**студентської наукової конференції
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича**

**ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

12-14 квітня 2022 року

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2022

*Друкується за ухвалою Вченої ради
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (12–14 квітня 2022 року). Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи. – Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. – 246 с.

До збірника увійшли матеріали студентів факультету педагогіки, психології та соціальної роботи, підготовлені до щорічної студентської наукової конференції університету.

Молоді автори роблять спробу знайти підхід до висвітлення й обґрунтування певних наукових питань, подати своє бачення їх.

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2022

Тетяна Адамович
Науковий керівник – доц. Бойчук І. І.

Bodypercussion – музичний інструмент, який завжди при собі

Ритмічне виховання дітей має вагоме значення у музичному розвитку. Саме із вивчення ритму дитина пізнає світ, навколишнє середовище, проявляє інтерес до слухання кожного звуку який оточує нас. Протягом багатьох століть педагоги використовують ритм як засіб музичного розвитку. Елементарні звуко-рухові засоби виразності ми зустрічаємо в системі Карла Орфа (загальна назва «Жести, що звучать»). «Жести, що звучать» – це ритмічна гра звуками власного тіла, гра на його поверхнях: плескання, ляскання по стегнам, по грудях, притупування ногами, клацання пальцями. Подібні форми ритмічного супроводу, у тому або у іншому вигляді, є у всіх народів світу. Ритм стає спільним знаменником у музиці всіх культур [1].

Так через Bodypercussion, у практичний спосіб діти вивчають і засвоюють ритм, що дозволяє їм досліджувати різні ритми без необхідності використання музичних інструментів або співу.

Мета публікації – розкрити суть, зміст і способи застосування технології Bodypercussion.

Термін «*bodypercussion*» перекладається з англійської як перкусія тіла, що підкреслює особливу роль ритму у створенні музики за допомогою власного тіла (оплески, клацання, тупання, шум, шепіт тощо). Це передбачає залучення майбутніх учителів (дітей) до музично-рухової діяльності, яка, як підкреслює О. Лобова, не потребує спеціальної музичної освіти, пронизує усі види музичної діяльності та забезпечує розвиток емоційної чутливості й виконавського артистизму [2].

Заняття BodyPercussion – це комплексне навантаження на організм, стимуляція розумових і фізичних здібностей людини. Завдяки тому, що у відтворенні музичних фігур задіяне все тіло, відбувається стимуляція не лише лівої, але і правої півкулі головного мозку.

Виконання техніки Bodypercussion може бути найрізноманітнішим. У ній немає чітких правил і прийомів виконання. Усе залежить від того, як людина відчує ритм усередині себе, і може передати його через рух. Навіть найпростіший рух, а це плескання в долоні, може виконуватися в різних положеннях, що впливатиме на такі фактори як висота і резонанс.

Одним з найдосконаліших представників техніки Bodypercussion є Кіт Террі. Родом він із Сан Франциско, а в 1980-х рр. заснував CrossPulse, некомерційну організацію, що займається створенням, виконанням і записом ритмічної музики і танцю [3].

На сьогодні Bodypercussion – це не тільки технологія активного ритмічного навчання, це частина музичної культури багатьох народів світу. Школи із Bodypercussion популярні у Великобританії, Бразилії, Італії, Німеччині, США, Мексиці, Колумбії. Її активно застосовують у різних сферах освіти таких, як музика, фізкультура, психотерапія, хореографія, нейропсихологія, соціальна педагогіка. Учителі музичного мистецтва повинні пам'ятати про те, що перкусійна діяльність не використовується довільно. Тут повинно бути конкретне і чітке обґрунтування усіх перкусійних дій. Виконання ритмів за допомогою тіла – чудовий засіб створення командної роботи, емоційної розкнутості, творчого самовираження.

Отже, з усією впевненістю можна сказати, що Bodypercussion – це мультифункціональна технологія активного навчання, прогресивна педагогічна інновація, яка широко користується популярністю у світі.

Список літератури

1. Завалко К., Фір С. *Основи Орф-педагогіки*: навчально-методичний посібник. / Під заг. ред. К. В. Завалко. Чернівці : ПАТ «ПВК» «Десна», 2018. 162 с.
2. Ростовський О. Я. *Теорія і методика музичної освіти*: навчально-методичний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан. 2011. 640 с.
3. Gilbert A. With Mouth Pops and Heel Clicks, Keith Terry Makes His Body an Instrument. *KQED Inform. Inspire. Involve*. 2021. Nov. 18. URL: <https://www.kqed.org/arts/13906263/with-mouth-pops-and-heel-clicks-keith-terry-makes-his-body-an-instrument>

Юліана Аїлінкі
Науковий керівник – доц. Журат Ю. В.

Особливості самооцінки дітей дошкільного віку

Самооцінка – це оцінка людиною себе, своїх здібностей, свого ставлення до себе. А установки на кшталт «Мозаїки» складаються з набору незалежних компонентів, які саморегулюють поведінку людини за допомогою самооцінки. Люди в процесі спілкування постійно порівнюють себе з нормою і за результатами тесту залишаються задоволеними або незадоволеними собою. Це «внутрішній манометр» людини, і його показники показують, як вона себе цінує, наскільки вона задоволена собою.

Дошкільний період відомий як період піку дитинства. Це особливий період у житті дитини. Саме в цей період у дітей формується інша логіка мислення. У дитячому садку вона не лише здобула знання та навички, а й отримала певний соціальний статус, що змінило інтереси, цінності та спосіб життя дітей. Коли діти ходять у садок, перебудовується вся система стосунків дітей з реальністю [1, с. 222].

До дошкільного віку входять ігри та навчальна діяльність. Навчальна діяльність починається з оцінювання. Діти сприймають себе та своїх однолітків як хороших чи поганих, за оцінкою вихователів, наділяючи кожен групу певними якостями. Оцінка успішності, власне, оцінка особистості в цілому, визначає соціальний статус дитини. У дуже слабких дітей системна невдача і низькі оцінки знижують впевненість у собі. Їхня самооцінка розвивається своєрідним чином, а поведінка батьків має великий вплив на формування самооцінки дітей: надмірна любов і увага можуть призвести до патологічного самоспостереження та іпохондрії; всездозволеність, надмірна турботливість має безпосереднє відношення до виникнення неврозів у дітей. Батьки прямо вербально або опосередковано передають дітям свої образи та ставлення – це приклад їхньої поведінки. Вони роблять це свідомо, в освітніх цілях чи несвідомо [4, с. 620-629].

Розвиваючи у дитини правильне самопочуття, важливо пам'ятати, що діти найкраще знають себе в діяльності, яку вони

виконують. Щоб правильно зрозуміти себе і зрозуміти джерело свого успіху, їм потрібно навчитися дивитися на себе з боку. Тому доцільно з раннього віку зорієнтувати дітей на те, як вони працюють, чи вони старанні та дисципліновані, чи не витрачають час даремно, чи використовують відповідні прийоми для досягнення успіху. Формування відповідного самопочуття – корисна для суспільства праця, порівняння результатів власних зусиль з успіхами інших, усвідомлення власного внеску в спільну справу. Працюючи в колективі, дошкільник бачить і розуміє, на що він здатний, осмислює не тільки наслідки своєї праці, а й себе в ній. Спільна діяльність формує в дитини уявлення про себе серед інших [3, с. 359].

Аби самооцінка дитини була адекватною, батькам рекомендується: не порівнювати дитину з іншими дітьми, не сварити і не карати фізично. Хвалили за гарні справи. Підтримувати, якщо в неї щось не виходить, та любити дитину й доводити свою любов реальними справами [5].

Список літератури

1. Борякова Н. Ю. *Педагогические системы обучения и воспитания детей с отклонениями в развитии* : учебное пособие для студ. педвузов. Москва : АСТ. Апрель, 2008. 222с.
2. Выготский Л. С. *Педагогическая психология*. Москва : АСТ, Астрель, Люкс, 2005. 436 с.
3. Рейчил Г. *Карманный справочник для родителей*. Москва : АСТ, 2007. 359с.
4. Теплюк А. А. Сім'я як первинне джерело психічного здоров'я дитини дошкільного віку. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 21. С. 620–629.
5. Бабаян Ю. О., Тимченко Н.А. *Особливості формування самооцінки молодшого школяра*. URL: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/7_23.pdf.

Анастасія Андрійчук
Науковий керівник – доц. Колтунович Т. А.

Використання асоціативних методів у роботі з дітьми дошкільного віку

*Ми позбавляємо дітей майбутнього,
якщо продовжуємо вчити так, як вчили цього вчора*
Д. Дьюї

Освітній процес вимагає зміни та доповнення традиційних методів новими методами та прийомами, які сприятимуть розвитку самостійності у дітей, умінь користуватися інформацією, адже тільки рефлексивні знання, які ґрунтуються на розумінні, дають можливість індивіду успішно функціонувати у сучасному суспільстві. Одним із таких методів є асоціативний.

Проблема використання асоціативного методу в навчанні дітей дошкільного віку розроблялася А. Лурією, І. Матюгіним, В. Надеждіною, О. Нестаренко, О. Пашенко, О. Серіковою, О. Яловською та ін.

Асоціація – це зв'язок між окремими нервово-психічними актами (уявленнями, думками, почуттями тощо), внаслідок якого одне уявлення, почуття тощо викликає інше [1, с. 67].

На заняттях з дітьми вихователі найчастіше використовують вербальні та зорові асоціації. Навчанню за асоціативним методом відповідає формула: бачу – розумію – уявляю – запам'ятовую.

У дітей раннього віку права півкуля головного мозку, яка відповідає за комунікацію, образи, емоції, особисті спогади, домінує. Протягом усього дошкільного віку вона розвивається швидше за ліву. Тому яскраві емоції та образи у житті дітей швидко сприймаються і надовго запам'ятовуються.

Робота з асоціаціями складає основу піктограм (асоціативних малюнків, розташованих у тексті відповідно до слів, які вони відображають), кінестетичної пам'яті (запам'ятовування тексту за допомогою рухів і відчуттів), вивчення вірша за допомогою уяви (уявлення у подробицях подій вірша), ейдетичних ігор (напри-

клад, коли серед безлічі лабіринтів потрібно знайти контури конкретної цифри), «друдлів» (візуальних загадок, головоломок, малюнків, на основі яких неможливо точно сказати, що це таке, але можна придумати безліч варіантів того, «що б це могло бути» [4, с. 402]), вільних асоціацій (пов'язаних із предметними образами), майндмепінгу (наочного інструменту для візуалізації процесу мислення), мнемотехнік: мнемоквадратів (зображень, які позначають одне слово, словосполучення чи просте речення), мнемодоріжок (послідовності мнемоквадратів, за допомогою яких можна скласти розповідь), мнемотаблиць (кількох мнемодоріжок з допомогою яких можна запам'ятати та відтворити довге оповідання, казку, вірш. На застосуванні мнемотаблиць базується метод казки-зв'язки [3]), метафоричних асоціативних карт (ефективного інструменту для розкриття глибинних причин того, що відбувається в несвідомому дитини. За їх допомогою дітям легше розповісти про свої емоційні переживання [2]).

Метод асоціацій ефективний у роботі з дітьми дошкільного віку, оскільки останні в силу своїх вікових особливостей ліпше сприймають ті речі, які пов'язані між собою, та з уже наявним у них досвідом пізнання дійсності. Тому для засвоєння нового їм достатньо зв'язати різні факти в єдине ціле. Асоціативний метод розвиває образне мислення, пам'ять, мовлення, робить заняття веселими, яскравими, різноманітними, мотивує вихованців до отримання рефлексивних знань.

Список літератури

1. Асоціація. *Словник української мови*: в 11 томах. Том 1. Київ : Наукова думка, 1970. С. 67. URL: <http://sum.in.ua/p/1/67/2>
2. Кондратюк О.А. Метафоричні картки в роботі психолога з дошкільниками. URL: <http://oleksandria-dnz39.edukit.kr.ua/news/id/299>
3. Коршенко Н. Як застосовувати мнемотехніку в роботі з дошкільниками. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2203-yak-zastosovuvati-mnemotehniku-v-robot-z-doshklnikami>
4. Палаєва М.В. Тренінг «Розвиваємо креативність». *Практика роботи сучасного вчителя: інноваційні розробки та традиційні методики*: зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Вінниця, 05.05.2020). Вінниця : Центр прогресивної освіти «Генезум», 2020. С. 399–404.

Марія Андрушко
Науковий керівник – проф. Олійник М. І.

Професійна мобільність – вимога сьогодення

Підґрунтя ефективного реагування особистості на «виклик» сучасного суспільства, своєрідний особистісний ресурс, що складає основу дієвого перетворення суспільного довкілля і самого себе в ньому; системне багатогранне явище, що вимагає інтегрованого, міждисциплінарного підходу щодо дослідження; внутрішній (мотиваційно-інтелектуально-вольовий) потенціал особистості, що лежить в основі гнучкої орієнтації та діяльнісного реагування в динамічних соціальних і професійних умовах у відповідності з власними життєвими позиціями; забезпечує готовність до змін і реалізацію цієї готовності у своїй життєдіяльності (готовність особистості до сучасного життя з його багатоаспектними чинниками вибору); детермінує професійну активність, суб'єктивність, творче ставлення до професійної діяльності, особистісного розвитку, що сприяє ефективному розв'язанню фахових проблем визначається як професійною мобільністю за Р. Прімою [2].

За нашим переконанням майбутній вихователь повинен уміти приймати рішення і відповідати за них, розвиваючи в собі не тільки професійно значущі якості, що мають поліфункціональний характер, але і суб'єктивну готовність до безперервної самоосвіти, можливої зміни спеціальностей.

Призначення професійної мобільності майбутнього педагога-дошкільника, перш за все, в тому, щоб актуалізувати розвиток внутрішніх механізмів людини, її особистісних якостей, логічних прийомів, операцій, суджень.

Мобільний фахівець має більше шансів у подоланні будь-якого кризового стану суспільства і всіх сфер економічного розвитку, «Суб'єктивна раціональність» такого спеціаліста дозволяє по-новому інтерпретувати ситуацію й організувати її на успішне досягнення цілей залежно від своїх здібностей, від суспільних умов, від життєвих інтересів [2].

Процес розвитку професійної мобільності майбутнього фахівця – це рух за рівнями професійної свідомості, від конкретного

рівня буденної індивідуальної свідомості, до абстрактного рівня суспільної свідомості та розвиток діяльній активності, мобільності як готовності приймати рішення й обґрунтовувати свій вибір у складній ситуації вирішення педагогічних завдань [1].

Професійна педагогічна мобільність дозволяє спеціалісту бути затребуваним у тих галузях педагогічної діяльності, які виникають в нових соціально-економічних умовах. Наприклад, бакалавр (магістр) дошкільної освіти може реалізуватися:

- у галузі духовно-етичного розвитку дошкільників;
- у сфері соціального захисту (надання адресного соціального захисту дітей через освіту, попередження і корекція протиправної поведінки, формування адекватного ставлення до дітей з порушеннями розвитку);
- попередження конфліктів у системі «вихователь-дитина-сім'я»;
- педагогічного співробітництва в системі «ЗДО – сім'я»;
- у галузі оздоровлення дітей та сімей (формування здорового способу життя дітей, впровадження різноманітних форм фізкультурно-оздоровчої, лікувально-корекційної роботи свідчить про появу нових підходів у системі освіти).

Отже, розвиток готовності майбутнього педагога дошкільної освіти до професійної мобільності буде ефективним, якщо реалізація змісту запропонованих форм і методів роботи здійснюватиметься з опорою на суб'єктивний досвід студентів, активізацію усвідомленої саморегуляції їх довільної активності та відкритості до змін і позитивного саморозвитку.

Список літератури

1. Дридзе Т. М. Многомерность социального бытия личности в пространстве-времени коммуникации. *Мир психологии*. 2000, №2. С. 20–23.
2. Никитина Е.А. Педагогические условия формирования профессиональной мобильности будущего педагога: дис... канд. пед. наук. Иркутск, 2006. 204 с.
3. Пріма Р.М. *Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика*: монографія. Дніпропетровськ : ІМА-ІРЕС, 2009. 367 с.

Сільвія Артимчук
Науковий керівник – доц. Боднарук І. М.

Особливості музичної освіти школярів у США

Ефективний розвиток вітчизняної системи музичної освіти неможливий без вивчення, узагальнення та запровадження в практику передового педагогічного досвіду вчителів різних країн. З огляду на це, варто детальніше дослідити особливості музичного виховання учнів у Сполучених Штатах Америки.

На систему музичної освіти учнів початкових класів у США вплинули ідеї відомого канадського педагога і композитора М. Шафера. Його педагогічна технологія передбачає вільне експериментування зі звуками мелодії, темпом, ритмом, щоб сформувати у дітей позитивне ставлення до музики, розвинути їх творчі здібності. На заняттях діти слухають музику, співають, опановують музичну грамоту, а також імпровізують під час гри на дитячих музичних інструментах [1].

Загальновідома популярність у США систем Е. Жака-Далькроза, З. Кодая, К. Орфа, Ш. Судзукі, П. Хаувера. Американські педагоги-музиканти не просто переймають їх у іноземців, але намагаються адаптувати до своїх особливостей та потреб. Американці не використовують якусь одну систему цілком, а запозичують окремі елементи з усіх [3].

Музична освіта у США відрізняється від нашої системи освіти тим, що в навчальних закладах відсутні єдині програми та плани, у школах музика займає різне місце, і на неї відводиться різна кількість годин.

У 1–4-х класах урок музики триває 20–30 хвилин. Під час уроку діти співають, граються під музику, вивчають ритмічні вправи. Його проводить той самий вчитель, який викладає всі інші предмети. У середній школі музичні заняття відбуваються 2–3 рази на тиждень по 20–30 хвилин, а у старших класах вони вибіркові.

У старших класах також велика увага приділяється створенню хорів і клубних оркестрів, джазових колективів, їх налічується декілька тисяч. Під час уроку школярі слухають багато музики,

застосовуючи технічні засоби навчання. Велику увагу приділяють ритмічному вихованню. Пісню спочатку сольмізують, а потім співають сольфеджіо або зі словами, застосовуючи при цьому різні музичні інструменти (малий барабан, трикутник та ін.).

З третього класу дітей навчають гри на оркестрових інструментах груповими методами. Часто утворюють зведені оркестри міст для виступу на фестивалях, святах, конкурсах. Те саме відбувається і з хорами. Виконавський рівень таких колективів досить високий, що дає їм можливість співати і грати складні твори в різних стилях [2].

По всій країні проводиться музично-просвітницька діяльність за участю телебачення і радіо. Часто відбуваються симфонічні концерти для школярів. До концертів попередньо розповсюджуються проспекти, пояснювальні тексти і контрольні запитання до виконуваних творів.

Найважливішим результатом навчання музиці, на думку американців, є набуття учнями певного емоційного досвіду, формування у них певних музичних смаків і оціночних суджень. Навчання музиці розглядається також як засіб розширення культурного розмаїття і спілкування, що дозволяє людям різного походження працювати разом [3].

Підсумовуючи, зазначимо, що творче використання досвіду художньо-естетичного виховання школярів у США дозволить нам збагатити вітчизняну систему музичної освіти новими сучасними ідеями та інноваційними технологіями.

Список літератури

1. Барило С. *Головні аспекти музичного виховання учнів в зарубіжних країнах*. URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/46-shistnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/331-golovni-aspekti-muzichnogo-vikhovannya-uchniv-v-zarubizhnikh-krajinah>

2. Кушка Я. С. *Методика музичного виховання дітей*: навч. посібник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв I-II рівнів акредитації у 2-х частинах. Частина I. Вінниця: НОВА КНИГА, 2007. 216 с.

3. *Музична педагогіка та педагогіка мистецтва*. URL: https://stud.com.ua/104635/pedagogika/spolucheni_shtati_ameriki

Окремі аспекти традиції перекручень і смислової зміни в українській народнопісенній творчості

Пісня – виражена традиція українського народу, відображена у багатоваріантних підходах до виконання із використанням народного фольклору, рідної мови. Виконання народної пісні з діалектним наповненням здійснюють автентичні фольклорні колективи. А народнопісенні твори у виконанні професійного музиканта, співака-соліста набуває іншого звучання, імпровізації, відчуття живої мови, переживань.

Виконання української пісні завжди супроводжується творчим підходом співака. Існують пісні, в яких народність символічна, т. зв. умовна, оскільки їх виконання здійснюється у відповідних манері, музичних варіаціях, словозмінах, що зумовлюються характером музичного заходу, в якому виконується обраний пісенний твір. Так, народна пісня «Ніч яка місячна, зоряна...» в обробці М. Старицького (1870) та використана в опері М. Лисенка «Утоплена» з певними змінами. Порівняємо деякі елементи пісенного твору: початок твору «Ніч яка зоряна, місячна, ясна, Видно, хоч голки збирай...» (народне виконання) – «Ніч яка, Господи, місячна, зоряна, Ясно, хоч голки збирай...» (у М. Старицького). Дотримуючись строгої віршованої форми, оперний співак виконує твір у строго визначеному автентичному змісті; «народний» – у зручній для нього манері та діалектичному оформленні.

Інший твір нелітературного походження «Взяв би я бандуру» у двотомному виданні «Українські народні пісні» (упор. З. Василенко, М. Гордійчук, 1954) також знаходимо певні відмінності у другій частині першого куплена: «Через тії очі Бандуристом став», у традиційному народному виконанні – «через тую бандуру Бандуристом став», «через тую дівчину Бандуристом став».

Достатньо змістовне обґрунтування відмінностей народного та професійного виконання народнопісенних творів знаходимо у М. Рильського (1963). Поет пояснює мотиви, якими керуються

«виконавці», серед яких: відчуття нерозривної гармонії й належності до певної групи виконавців (побутове / оперне виконання), «розумний» підхід до римування, бажання «якнайглибше й найточніше передати геніальну думку» автора пісні, ін. [2]. Аналогічний за змістовим наповненням аналіз виконання на оперній сцені народопісенних творів у літературній обробці здійснили талановиті народознавці Я. Новицький, М. Гайдай. ін. На думку Я. Герасима, доробок представників української діаспори є «особливо щедрим щодо означеної проблематики» [1, с. 27].

Отже, фольклорно-етнографічні матеріали талановитих народознавців є свідченням етичного світогляду, розуміння своєрідної уснопоетичної традиції українців, в яких простежуємо повага до роду, культури українців, ушляхетнення діалектичного змісту народних пісень. Ми розглянули лише окремі аспекти, які стосуються традиції перекручень та смислової зміни в українській народнопісенній творчості, і плануємо продовжувати дослідження цієї проблематики надалі.

Список літератури

1. Герасим Я. Аксіологічні виміри етностетики народопісенних творів. *Літератури, фольклор, проблеми поетики*. 2013. Вип. 38. С. 23–39. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/lfpp/lfpp_2013_38.pdf
2. Рильський М. Співак і слово. URL: <https://musicinukrainian.wordpress.com/2019/09/19/wordsinger/comment-page-1/>

Діана Богуцька
Науковий керівник – доц. Колтунович Т. А.

Особливості самооцінки у дітей старшого дошкільного віку

Здатність оцінювати себе у дошкільному віці тільки зароджується, а її удосконалення відбувається протягом усього життя людини.

Самооцінка – складна функція свідомої діяльності, яка вимагає базових знань про світ, інших людей, емоційно-ціннісного ставлення до себе, уміння подивитися на себе з боку.

У різних аспектах проблему самооцінки досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні психологи та педагоги. Л.І. Божович, Е. Еріксон, І.С. Кон, М.І. Лісіна, К. Роджерс вивчали питання онтогенезу самооцінки, її структуру та функції; Л.І. Божович, М.І. Лісіна, В.С. Мухіна, Л.І. Уманець та ін. – закономірності її формування у дошкільному віці.

Самооцінка – ядро особистості, що відіграє роль регулятора її поведінки та дій. Саме від самооцінки залежить, чи гармонійна людина в соціумі та наскільки вдало вона може будувати стосунки з іншими.

Л.С. Виготський тлумачить самооцінку як узагальнене, стійке, позаситуативне й одночасно диференційоване ставлення дитини до самої себе. На його думку, у дошкільника «немає справжньої самооцінки» [1, с. 29].

Результати досліджень Л.І. Божович свідчать про те, що у дітей протягом усього дошкільного дитинства спостерігається позитивна самооцінка, яка ґрунтується на щирій любові та турботі близьких людей [2]. Така самооцінка призводить до формування завищених уявлень про свої можливості.

Самооцінка у дошкільному віці носить емоційний характер і характеризується неоднаковою мірою об'єктивності у різних видах діяльності: переоцінка, адекватна оцінка, недооцінка. Її правильність багато в чому визначається специфікою діяльності, наочністю результатів, знанням своїх можливостей і досвідом оці-

нки, рівнем засвоєння критеріїв оцінки та рівнем домагань дитини у тій чи іншій діяльності. Наприклад, дошкільнику легше дати адекватну самооцінку виконання малюнка на конкретну тему, ніж правильно оцінити своє місце у системі міжособистісної взаємодії. Тенденція до переоцінки більш властива «непопулярним» дітям, а недооцінка – «популярним», у яких достатньо високий рівень емоційного самопочуття. Якщо запропонувати дошкільникам оцінити свою роботу, то більшість із них оцінить її вищим балом, ніж вона того заслуговує.

На думку М. Феннела, рівень самооцінки – показник психічного здоров'я дитини. Заохочення (подарунки, слова схвалення), підтримка та зміцнення певної поведінки допомагає формувати позитивну самооцінку [3]. Крім цього, на самооцінку дітей має великий вплив поведінка батьків.

У 6,5 р. вона рідше хвалить себе, натомість зростає кількість обґрунтованих оцінок.

До 7 р. самооцінка дошкільника перетворюється із загальною у диференційовану. Дитина робить висновки про свої досягнення, помічає, з чим справляється краще, а з чим – гірше.

Отже, самооцінка впливає на розвиток дитини, на її соціалізацію, пошук власного самовизначення.

Самооцінка дошкільника характеризується цілісністю, недостатньою об'єктивністю й обґрунтованістю, низькою рефлексивністю, слабо вираженою диференціацією та високим рівнем домагань.

Список літератури

1. Божович Л.И. *Личность и ее формирование в детском возрасте*. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 398 с. URL: http://elib.gnpbu.ru/text/bozhovich_lichnost-i-ee-formirovanie_2008/
2. Выготский Л.С. Кризис 7 лет. *Вестник практической психологии образования*. 2012. Т. 9. № 4. С. 28–30. URL: https://psyjournals.ru/vestnik_psyobr/2012/n4/Crisis_of_7_years.shtm
3. Феннел М. *Как повысить самооценку*. Москва : Астрель, 2007. 287 с.

Світлана Бойчук
Науковий керівник – доц. Бойчук І. І.

Використання методу портфоліо на уроках музичного мистецтва

«Портфоліо» – одна із сучасних технологій оцінювання діяльності. Адже це – індивідуальна оцінка у певних сферах діяльності особистості, а також спеціально спланований організований індивідуальний підбір матеріалів і документів, що наполегливість, динаміку, зусилля і досягнення учня в різних галузях. Портфоліо дозволяє також ураховувати результати в різних видах діяльності, наприклад: творчій, навчальній соціальній, комунікативній, тощо.

Є. Могильовкін вважає, що «Портфоліо» є технологією планування професійної кар'єри. Основним змістом якого є показати все, на що ти здатний, створити так званий «стимул зростання» [2].

Характеризує Є.М. Баликіна портфоліо так: найголовніше – слід дати можливість кожному показати все, на що він спроможний, максимально розкрити творчий потенціал; продемонструвати сильні сторони; самоусвідомити свої результати, розуміти їх динаміку; розвивати навички аналізу діяльності, самооцінки, самоорганізації, самоконтролю, а також реального ставлення до критики своєї діяльності [1].

Отож метою публікації є визначення важливості використання методу портфоліо на уроках музичного мистецтва.

Одним із завдань навчання і виховання учня є виявлення і розвиток індивідуальних творчих здібностей дитини.

Метод портфоліо на уроках музичного мистецтва дозволить створити ситуацію успішності для кожного учня. Завдяки цьому поліпшиться самооцінка, впевненість у власних силах; максимальний розвиток індивідуальних особливостей кожної дитини; розвиток пізнавальних інтересів учнів і формування готовності до самостійного пізнання; розвиток мотивації навчання і творчої праці; формування позитивних моральних і естетичних якостей особистості; формування навичок рефлексії, вміння аналізувати;

формування життєвих ідеалів, стимулювання до самовдосконалення. Портфоліо учня повинно містити такі елементи: супроводжувальний лист автора з описом мети, призначення і короткого опису документа; зміст портфоліо; самоаналіз і плани на майбутнє.

Можна сказати, що портфоліо дозволяє дітям брати участь в оцінці їхньої власної роботи. Портфоліо можуть заохочувати результати учнів забезпечувати безперервність процесу навчання від року до року.

Використовуючи портфоліо, вчитель має можливість розширити роботу в класі і з кожним учнем. Крім того, використання портфоліо дозволяє зосередити свою увагу на особистості учня.

Портфоліо передбачає ідеальний варіант для контролю прямого досвіду учня при оцінці робіт програми і вимірювання вивчення значущих завдань, дозволяє виконати два головні завдання: 1) простежити індивідуальний прогрес учня у процесі навчання; 2) оцінити навчальні досягнення учня й доповнити результати інших традиційних форм контролю. Відповідає інтересам і учня, і вчителя, а тому може стати для них ефективним засобом зв'язку і взаємодії у навчально-виховному процесі.

Отже, портфоліо – це якісно новий підхід у педагогіці суб'єктного типу, направлений не лише на формування знань, умінь і навиків, але і на створення умов для саморозвитку учня. Відображаючи результати індивідуальної освітньої активності, є найбільш адекватним способом для відстеження й оцінювання результатів навчання за індивідуальним навчальним планом.

Отже, проаналізувавши літературу, присвячену застосуванню портфоліо, можна дійти висновку, що в ідеї цього методу укладені великі можливості для модернізації шкільного навчання, на уроках музичного мистецтва, задля певного покращення процесу навчання учнів.

Список літератури

1. Балыкина Е.Н. Оценочное электронное портфолио студента по предмету. URL: <http://www.school.holm.ru/studyabroad>
2. Могилевкин Е. А. *Карьерный рост: диагностика, технологии, тренинг*: монографія Санкт-Петербург: Речь, 2007. 336 с.

Особливості надання соціальних послуг через ЦНАПи

У ході реформи децентралізації територіальні громади отримали більш широкі повноваження, ресурси і відповідальність. Перелік послуг, які можуть надаватися на місцях, постійно розширюється. Мешканці громад очікують від місцевої влади зручних та якісних адміністративних послуг. Очевидно, що в громадах мають бути сучасні Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП) – єдине місце (приміщення), де можна отримати найнеобхідніші адміністративні послуги у комфортних умовах.

ЦНАП утворений як постійно діючий робочий орган, що забезпечує надання адміністративних послуг із залученням до його роботи посадових осіб окремих виконавчих органів (структурних підрозділів) органу, який прийняв рішення про утворення центру надання адміністративних послуг.

Можна виокремити деякі ключові ознаки діяльності ЦНАПів [8, с. 63-65]:

1) повний перелік базових послуг, тобто можливість отримання найважливіших для громадян адміністративних послуг;

2) комфортне та безбар'єрне приміщення й некабінетна система обслуговування; навіть якщо в ЦНАП невелика кількість робочих місць для приймання відвідувачів, їх треба облаштовувати за принципом «відкритого простору» – в одній загальній кімнаті.

3) можливість отримання споживачами «супутніх послуг»; насамперед це банківське/касове обслуговування, тобто можливість сплати за платні адмінпослуги у приміщенні ЦНАП.

4) територіальна доступність послуг; ця ознака особливо важлива для великих міст і укрупнених територіальних громад. У громадах, які складаються з кількох населених пунктів, увага має приділятися не лише основному офісу ЦНАП, а й наближенню послуг до громадян через територіальні підрозділи ЦНАП, віддалені робочі місця адміністраторів.

5) гендерно зорієнтований сервіс – це створення безпечних і зручних умов для різних соціальних груп, забезпечення рівних

умов і можливостей для жінок і чоловіків в отриманні та наданні адмінпослуг.

Соціальні послуги вимагають унормування і правил, тому вони підлягають стандартизації. Розроблені стандарти обслуговування, наприклад, щодо послуг з догляду за старшими особами та особами з інвалідністю (за умови їх дотримання), мають великий вплив на підвищення доступності, якості та ефективності цих послуг. Окрім важливих цілей, що випливають із положень законодавства та стратегічних планів місцевого самоврядування, дуже важлива ще одна мета: соціальна довіра, досягнення якої є умовою ефективної співпраці місцевих органів влади та суспільства, особливо у галузі соціальної допомоги.

Отже, можемо стверджувати, що ЦНАП утворений як постійно діючий робочий орган, забезпечує надання адміністративних послуг із залученням до його роботи посадових осіб окремих виконавчих органів (структурних підрозділів) органу, який прийняв рішення про утворення центру надання адміністративних послуг. До ключових ознак їх діяльності належить: повний перелік базових послуг, тобто можливість отримання найважливіших для громадян адміністративних послуг; комфортне та безбар'єрне приміщення й некабінетна система обслуговування; можливість отримання споживачами «супутніх послуг»; територіальна доступність послуг; гендерно зорієнтований сервіс.

Список літератури

1. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 18. ст.73.
2. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 32. ст. 409.

Андріяна Бурла
Науковий керівник – доц. Мафтин Л. В.

Гендерне виховання особистості як педагогічна проблема

В умовах сучасних суспільних змін, культурних трансформацій, переплетення соціальних ролей актуалізується проблема гендерного виховання особистості.

Вивченню різноманітних аспектів питання гендерного виховання присвячені статті як зарубіжних (Ш. Берн, Р. Берон, Д. Річардсон, В. Каган, В. Абраменков, І. Кон), так і вітчизняних дослідників (І. Бойко, Л. Вовк, Н. Гапон, О. Ільченко, О. Кікінежді, В. Кравець, Н. Павлущенко, О. Цукор, А. Шевченко та ін.). Аналіз наукових досліджень свідчить про те, що нерідко в зазначеній проблемі увага авторів більш зосереджена на висвітленні фізіологічних, медичних, соціальних чи психологічних граней, без урахування в повній мірі педагогічних.

Тому *метою* даного дослідження є вивчення процесу гендерного виховання як педагогічної проблеми.

Розглядаючи проблему гендерного виховання особистості, зупинимося на характеристиці змісту таких ключових понять цієї проблеми: «стать», «гендер», «гендерне виховання», «гендерна педагогіка». Термін «гендер» до наукового обігу увів американський психіатр Роберт Столлер у 60-х рр. ХХ ст. (виступ на конгресі психоаналітиків у Стокгольмі) для позначення соціальних і культурних аспектів статі. Тож поняття «гендер» часто ототожнюється з поняттям «стать», хоча вони різняться як у соціології, психології, так і в інших науках.

Термін «стать» традиційно використовувалося для того, щоб окреслити анатомо-фізіологічні особливості людей, які відрізняють чоловіків і жінок один від одного, – «генетично детермінований спеціальними статевими хромосомами комплекс репродуктивних, поведінкових і соціальних ознак, які визначають належність індивіда до чоловічого або жіночого роду» [2, с. 342]. Довгий час саме ці особливості вважалися основою психологічних і

соціальних відмінностей чоловіків і жінок, тож у педагогіці поняття статевої ролі та гендерне виховання не розділяли.

З часом у науковому обігу стало використовуватися поняття «гендер» для означення соціальної статі, а також як продукту культури. У сучасних дослідженнях ми знайдемо виокремлення статі генетичної, психологічної, гормональної, морфологічної, статі виховання та ін.

Поняття «гендер» в енциклопедичній літературі визначається як «соціальна конструкція, яку використовують для характеристики статевої особливості поведінки і побудови соціальних стратегій» [2, с. 80]. Тобто, на відміну від вродженої біологічної статі, цей термін використовують як соціальну категорію-сукупність соціальних і культурних норм, дотримання яких вимагається суспільством згідно з біологічною статтю кожної людини.

Термін «гендерне виховання» в педагогічній науці належить до тих, які нині активно випрацьовуються і трактується як «процес, спрямований на формування якостей, рис, властивостей, що визначають необхідне суспільству ставлення людини до представників іншої статі» (В. Кравець).

Щодо поняття «гендерна педагогіка», то В. Кравець у своїх працях, поєднуючи психологічні теорії статевої соціалізації та гендерні розвідки, в основі побудови гендерної педагогіки вбачає процес соціалізації індивіда, акцентуючи такі його складові, як гендерну (вплив соціально-культурних чинників на розвиток особистості) й сексуальну соціалізацію (просвіта, виховання, формування сексуальної культури) [1].

З розвитком суспільства, демократизацією стосунків у ньому статеві особливості чоловіків і жінок стають усе менш поляризованими. Гендерні підходи до виховання сприяють дотриманню гендерної рівності в освіті та формування толерантної особистості.

Список літератури

1. Кравець В. П. *Гендерна педагогіка*: навч. посібник. Тернопіль, 2003. 416 с.
2. *Психологічна енциклопедія* / Автор-упорядник О. М. Степанов. Київ, 2006. С. 80, 342.
3. Цокур О., Іванова І. Основи гендерного виховання. *Гендерний розвиток у суспільстві : конспекти лекцій*. Київ, 2005. С. 183–223.

Віталія Варварич
Науковий керівник – доц. Бигар Г. П.

Особливості роботи вчителя з батьками з метою збереження здоров'я школярів

За останні десятиліття проблеми охорони здоров'я стали глобальними. Тому, коли мова йде про охорону здоров'я для молодших поколінь, вона починається з учителя з сучасними педагогічними знаннями, який регулярно взаємодіє з учнями, їхніми батьками, медичними працівниками та шкільними психологами для планування та організації діяльності. Пріоритети щодо охорони та зміцнення здоров'я є у всіх предметах навчального процесу. У цьому процесі початкова освіта має особливе значення, оскільки віковий розвиток дітей у цей період надзвичайно важливий для формування здорових функціональних резервів, а також формування рис особистості та характеру, засвоєння базових знань про здоровий спосіб життя.

«Здоров'язберігаючі технології – це всі педагогічні технології, які не шкодять здоров'ю учнів і створюють їм безпечні умови для перебування, навчання й праці в школі, а також забезпечують:

- повноцінний і раціонально організований режим навчання;
- оптимальну організацію навчального процесу;
- сприятливі умови для навчання дитини» [1, с. 268].

Школа та сім'я – це два соціальні середовища, відповідальні за виховання особистості. Визначаючи школу як домінуючу ланку розвитку особистості, важливо відзначити, що без спільних зусиль з сім'єю ефективність цього процесу буде недостатньою.

Шкільні вчителі та батьки працюють у двох напрямках: у батьківських колективах та індивідуально. Можна виділити найбільш ефективні його форми: батьківські та класні збори, колективні та індивідуальні консультації, бесіди, лекції, конференції, оформлення текстового матеріалу різної форми та змісту, фотомонтажі, виставки учнівських робіт. Організація залучення батьків до навчально-виховного процесу: керівництво групою, звітність для батьків, підготовка та участь у позакласних та позакласних заходах, інша допомога [2, с. 24].

Індивідуальна робота з батьками та іншими дорослими членами сім'ї складна і різноманітна. Перевага роботи індивідуально полягає в тому, що, наодинці з учителем, батьки більш відкрито розповідають йому про свої сімейні проблеми, які ніколи б не розповіли стороннім. В особистих розмовах необхідно дотримуватися головного правила – конфіденційності. Особиста комунікація не тільки дає змогу вчителям впливати на батьків, але й багатьма способами допомагає вибрати правильний підхід до учнів.

Робота з батьківськими колективами дає великі можливості: широка навчальна інформація, обмін досвідом, формування громадської думки, де це необхідно, залучення батьків до життя класу. Ця робота ведеться у двох напрямках: підвищення виховної культури батьків та об'єднання батьків у згуртований колектив із заходами, спрямованими на поліпшення оздоровчої роботи для всіх дітей [1, с. 264].

Консультації з батьківським колективом можуть бути заплановані або незаплановані. Учитель заздалегідь планує час і терміни консультації. Залежно від тематики майбутніх консультацій будуть запрошені не всі батьки (ймовірно, лише ті батьки, у яких є проблеми). За ініціативою вчителя та за бажанням батьків влаштовуються нерегулярні консультації.

Отже, ефективність взаємодії сім'ї та школи в оздоровчому вихованні молодших школярів залежить від взаємовідносин учителя, учнів і батьків. Розвивально-виховний ефект цього процесу значно посилюється за умов активної взаємодії та спільної організації освітніх і оздоровчих зусиль на основі довірчих і постійних взаємовідносин.

Список літератури

1. Ващенко О. М. Лекторій для батьків «Здоров'я дитини – багатство родини». *Організація навчально-виховного процесу з «Основ здоров'я» в 1–4 класах*. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2010. С. 264–279.
2. Кравченко Т. Взаємодія сім'ї і школи – проблеми сучасності. *Рідна школа*. 2005. № 9–10. С. 24–26.

Психологічні аспекти емоційної співзалежності в сімейній системі

Численні зміни, якими наповнено наше суспільство, певною мірою відображаються на такій чуттєвій її складовій як сім'я. Саме сімейна система є основою розвитку особистості та її основним джерелом особистісних якостей, яких вона набуває в процесі взаємодії. Така система стійка та самоорганізована, тому будь-які зміни одного члена сім'ї неминуче впливатимуть на інших.

Мета наукового дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні психологічних аспектів феномена емоційної співзалежності в сімейній системі.

У першу чергу потрібно розібратись у тому, що собою являє поняття «співзалежність». Так, дослідниця Л. Литвинчук вважає, що співзалежність – це стан, що виникає у членів сім'ї хворого на алкоголізм або інші форми залежності, які часом важчі, ніж саме захворювання [1].

Під співзалежними відносинами розглядаємо відносини двох людей, що характеризуються надмірною емоційною, фізичною та соціальною залежністю, які посідають чільне місце серед інших сфер життя, тим самим витісняючи і знецінюючи все інше. В. Москаленко зазначає, що співзалежна особистість емоційно залежить від настрою і поведінки іншої людини, повністю зосереджена на особистості іншого, намагається контролювати дії іншого в надії, що інша поводитиметься саме так, як хотіла б вона [3].

У співзалежних членів сім'ї часто можна спостерігати патерни поведінки та реакції на зовнішні подразники, які демонструє хворий. Емоційно співзалежними найчастіше стають дружини, матері, сестри хворих людей або людей з залежністю.

Співзалежні повністю зорієнтовані на зовнішнє схвалення та оцінення іншими, часом навіть не усвідомлюючи того, як інші мають до них ставитись. Через низьку самооцінку такі особи можуть постійно критикувати себе та гостро реагувати на критику. Вони не вміють приймати компліменти та похвалу належно, що

може навіть посилювати у них почуття провини, як результат – апатія та депресія. У таких людей часто спостерігається формулювання «я маю-ти маєш», що свідчить про несамостійність рішень і відсутність контролю над власною поведінкою. Знаходячись у стосунках з коханою людиною, яка веде деструктивний спосіб життя, вони соромляться недоліків свого партнера, але також соромляться самих себе.

Особи, які перебувають у співзалежних відносинах, постійно опиняються в трикутнику Карпмана [2]. Так, у вершинах трикутника знаходяться ролі, які виконують учасники взаємин: переслідувач, рятувальник, жертва. Коли настає кризовий момент, трикутник рухається, і учасники процесу змінюються місцями. При зміщенні ролей інтенсивно змінюються емоції. Співзалежність коливається у своїй інтенсивності, слабшаючи чи загострюючись. Розв'язуючи чужі проблеми, співзалежний отримує можливість реалізації невротичних потреб у контролі, коханні та домінуванні одночасно. При задоволенні цих потреб «рятувальники» не помічають, що позбавляють іншу людину віри у власні сили, нав'язуючи їм свою систему цінностей. Емоційно залежній людині необхідно вчитися відрізняти свої почуття та почуття іншої людини, свої та чужі потреби.

Отже, співзалежність як складне системне явище, що охоплює одночасно як внутрішньопсихічну, так і міжособистісну динаміку, вимагає комплексного підходу до вивчення причин його розвитку і систематизації уявлень про особливості функціонування співзалежної особистості.

Список літератури

1. Литвинчук Л. М. *Психологія реабілітації наркозалежних осіб*: монографія. Житомир: ЖДУ імені І.Франка, 2017. 363с.
2. Манухина Н. *Созависимость глазами системного терапевта*. Москва : Класс, 2016. 336 с.
3. Москаленко В. Д. *Зависимость. семейная болезнь*. Москва : Институт консультирования и системных решений, 2014. 352 с.

Віоліна Ватаман, Валентина Тудосе
Науковий керівник – доц. Богданюк А. М.

Розвиток педагогічної творчості вчителя – одне із важливих завдань педагогічної науки

Вагомою теоретичною і практичною проблемою сучасної педагогічної науки є обґрунтування шляхів і методів досягнення важливої освітньої мети – розвиток творчої особистості педагога, яка відчутно і дієво вплине на розвиток креативності дитячої особистості. Отже, проблема підготовки майбутнього вчителя до педагогічної творчості актуальна, однак ще не в повній мірі реалізована у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців освітньої галузі. А успішне розв'язання проблеми розвитку педагогічної креативності потребує визначеності суті поняття «творчість учителя».

Науковий аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що дослідженню проблеми готовності сучасного вчителя до творчої педагогічної діяльності приділяється належна увага. Проте, поряд із тим, велика кількість наукових розвідок доводить, що поняття «педагогічна творчість» трактується науковцями неоднозначно. Зокрема, розглядається за такими критеріями: як інтегративна якість особистості (З.С. Левчук, Л.М. Лузіна), як критерій якісного становлення вчителя (Н.В. Кичук); для оптимізації освітнього процесу (В.А. Кан-Калик, М.М. Поташник); як цілісний процес професійної самореалізації педагога (С.О. Сисоєва).

Найбільш продуктивна в науковому осмисленні педагогіки творчості дослідниця С.О. Сисоєва, яка обґрунтовує рівні творчої педагогічної діяльності учителя, зокрема: репродуктивний; раціоналізаторський; конструкторський та новаторський. Науковиця характеризує репродуктивний рівень як такий, що передбачає діяльність вчителя на основі відомих методик, досвіду, «відбір найбільш відповідних конкретним умовам праці, рівню розвитку творчих можливостей учнів». Раціоналізаторський рівень, на її думку, характеризується удосконаленням методик «на основі аналізу власного досвіду, конкретних умов своєї педагогічної ді-

ральності, творчих можливостей учнів». Конструкторському ж рівню відповідає діяльність учителя з власним варіантом розв'язання педагогічної проблеми «на основі самоаналізу своєї діяльності і знань творчих можливостей учнівського колективу», але із застосуванням відомих методик». А новаторський рівень передбачає, що «вчитель розв'язує педагогічні проблеми на принципово нових засадах, які відрізняються оригінальністю, високою результативністю» [2, с. 85].

Слідом за таким підходом діяльність вважаємо творчою, якщо її продукт характеризується новизною. Зауважимо, що для визначення рівнів творчої педагогічної діяльності доцільно розглядати різні її напрями, оскільки творчість педагога у різній діяльності проявляється по-різному. Тоді треба опиратися на такі підсистеми творчої педагогічної діяльності, як «дидактичну, виховну, організаційно-управлінську, самовдосконалення, громадсько-педагогічну» [1, с. 123]. І саме за таких умов виникає необхідність процес навчання розглядати як «цілеспрямовану взаємозв'язану діяльність учителя й учня, яка охоплює мотивацію, планування, підготовку, здійснення, рефлексію й оцінювання результатів» [3, с. 87].

Тож, розглядаючи творчу педагогічну діяльність як цілісний і багатофункціональний процес, можна визначати педагогічну творчість як цілісний процес професійної реалізації та самореалізації педагога, центральною ланкою якого є особистісно зорієнтована взаємодія у системі «педагог-учень», що спрямована на особистісний розвиток. Адже саме у процесі творчої професійної діяльності розкриваються творчі можливості педагога, відбувається їх реалізація та розвиток і повноцінна творча взаємодія.

Список літератури

1. Ревчук Т. Підготовка майбутнього вчителя до педагогічної творчості. *Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами інноваційних освітніх технологій*: Вип. 2: 36. наук. праць / За заг. ред. О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонової. Житомир, 2005. С. 121–126.
2. Сисоєва С. О. *Основи педагогічної творчості: підручник*. Київ, 2006. С. 84–86.
3. Ушинський К. *Про користь педагогічної літератури*. Вибрані пед. твори: у 2-х т. Т. 1. Київ, 1983. 496 с.

Яна Гавриліца

Науковий керівник – доц. Боднарук І. М.

Ігрові технології навчання в основній школі

Поняття «ігрові педагогічні технології» охоплює велику групу різних методів і прийомів організації педагогічного процесу у формі педагогічних ігор. На відміну від простих ігор, педагогічна гра має важливу ознаку – особливу чітко поставлену мету навчання та відповідні до цього педагогічні результати. Вони можуть бути обґрунтовані, виділені в конкретному вигляді та характеризуватися навчально-пізнавальною спрямованістю. Ігрова форма занять створюється за допомогою різних ігрових прийомів і ситуацій, що виступають як засіб стимулювання та спонукання до навчальної діяльності.

Різні зарубіжні дослідники висловлюють свої теорії стосовно ігрових технологій навчання (К. Гросс, К. Бюлер, Г. Спенсер, Ф. Шіллєрта інші). Кожна з них відображує якийсь один із проявів багатогранного явища як гра, і водночас жодна повністю не охоплює її справжньої суті. Зокрема, щоб розкрити мотиви гри, К. Бюлер «висунув теорію функціонального задоволення (тобто задоволення від самої дії незалежно від результату) як основного мотиву гри. Теорія гри як діяльності, породженої задоволенням, є приватним вираженням гедоністичної теорії діяльності, тобто теорії, яка вважає, що діяльність людини генерується принципом задоволення або насолоди» [2].

У процесі гри в учнів виробляється звичка зосереджуватися, самостійно мислити, розвивається прагнення до знань та увага. Захопившись грою, діти можуть не помічати, що навчаються. Вони запам'ятовують та пізнають нове, вчать орієнтуватися в надзвичайних ситуаціях, розвивають фантазію, доповнюють свою уяву. До гри з великим бажанням долучаються навіть дуже пасивні діти, які докладають усіх зусиль, щоб не підвести своїх товаришів.

Завданням кожної гри повинен бути активний розвиток різних музичних здібностей, засвоєння різноманітного теоретичного матеріалу. Вона має викликати бажання навчатися без примусу, а

також тривалі та сильні позитивні емоції. Особливостями організації ігор з учнями середнього шкільного віку є орієнтація на мовленнєву діяльність, націленість на самоствердження перед суспільством. З усієї різноманітності ігор найбільш доцільними науковці вважають музично-дидактичні, сюжетно-рольові та проблемно-моделюючі ігри.

Одним із видів ігрової технології навчання, який доцільно використовувати на уроках музичного мистецтва в основній школі, є кросворди та ребуси. Завдяки ним діти легше засвоюють музичні терміни, назви танців, різних музичних інструментів [3].

На уроках музичного мистецтва також варто використовувати ігри, які мають характер змагань. Уведення таких ігор у навчальний процес робить його цікавим, посилює інтерес до предмета, створює у дітей бадьорий настрій, полегшує подолання різних труднощів у засвоєнні навчального матеріалу.

У сюжетно-рольових іграх відбувається своєрідне входження дитини в художній світ твору. Обов'язковими компонентами такого типу ігор є сюжет, роль та уявна ігрова ситуація.

Прикладами проблемно-моделюючих ігор можуть бути: самостійне створення музичного супроводу до запропонованої картини або оповідання; виконання проблемних вправ (дітям пропонується в реченнях виділяти різні слова, або ставити розділові знаки так, щоб змінювався зміст фрази відповідно до поставленого завдання); імпровізація на домислювання (діти мають дібрати слово, пропущене у оповіданні або вірші, а також звук, пропущений в мелодії або пісні) [1].

Отже, гра є однією з найважливіших сфер життєдіяльності кожної дитини. Поєднуючись із навчанням, працею, заняттями мистецтвом або спортом, вона забезпечує необхідні емоційні умови для гармонійного та всебічного розвитку особистості.

Список літератури

1. Використання ігрових форм роботи на уроках музичного мистецтва в школі. URL: <http://www.educationua.net/silov-189.html>
2. Кукшин В. Ігрові технології на уроках. URL: <https://ru.osvita.ua/school/method/technol/759/>
3. Ростовський О. Я. *Теорія і методика музичної освіти*: навч.-метод. посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.

Галина Гаркот
Науковий керівник – доц. Журат Ю. В.

Вплив сім'ї на формування емоційної сфери дошкільника

Сучасні умови життя та діяльність людини в Україні характеризуються докорінними змінами в економіці, соціальній ситуації та освіті. Суспільство висуває нові вимоги до розвитку особистості, зокрема її емоційної сфери – формування ініціативи, мужності, здатності приймати самостійні рішення, швидко пристосовуватися до різних умов. Виконання цього загального завдання тісно пов'язане з реалізацією Державної національної програми «Освіта» (Україна ХХІ століття), «Діти України», Закону України «Про освіту», який передбачає, що побудова демократичного суспільства, його розвиток залежить від творчості, активності та емоційної стабільності його членів.

Від народження до того моменту, коли дитина готується до школи, вона проходить важкий період, коли вона засвоює певні правила соціальної поведінки, формує власну емоційну картину світу, тобто засвоює досвід людського спілкування, вироблений протягом століть. На думку багатьох учених, дошкільний вік – це період початкового становлення особистості, на якому закладаються основи виховання, формуються моральні уявлення, почуття, звички. І цей досвід дитина здебільшого отримує в сім'ї [2, с. 173].

Проблема впливу сім'ї на соціально-емоційний розвиток дитини була предметом вивчення багатьох педагогів, психологів, соціологів, філософів. Неоціненний внесок у педагогічну теорію і практику сімейного виховання зробили видатні педагоги Я. Коменський, П. Лесгафт, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький, М. Шелгунов і інші. Сім'ю як цілісну систему досліджували Е. Ейдеміллер, Л. Виготський, К. Вітакер, В. Мініяров, В. Мясішев, В. Сатир, В. Юстицкіс та ін [5, с. 86].

Досліджуючи проблему соціально-емоційного розвитку дошкільників, О. Кононко трактує емоцію як певний відбиток пере-

живань дошкільника, стійке емоційне ставлення до довкілля і називає себе почуттям. Використовуючи поняття «досвід», дослідник має на увазі самостійну діяльність дошкільника, під час якої співвідноситься його внутрішній світ і навколишня дійсність [3].

Емоційний розвиток дитини значною мірою залежить від того, чи росте дитина в повній родині. Згідно з дослідженням групи вчених, діти, які ростуть у повних сім'ях, мають більш сприятливу картину емоційно-особистісної сфери, порівняно з однолітками, які ростуть у неповних сім'ях. Наявність батька та матері в сім'ї є важливою передумовою нормального емоційного та соціального розвитку дитини.

Є ряд «сімейних» факторів, які у певний спосіб впливають на емоційний розвиток дитини, а саме: емоційна атмосфера в сім'ї, освіта і достаток батьків, система очікувань і цінностей батьків дитини, спілкування з батьками та його інтенсивність [4, с. 131].

Тому дошкільний вік дуже важливий для емоційного розвитку дитини, і головне завдання батьків – правильно їх розвивати, адже від цього залежатиме подальша соціальна адаптація дитини.

Список літератури

1. Вальдамірова, О. П. Емоційна сфера дошкільника та її корекція. *Освіта Донбасу*. 2003. № 4. С. 61–66.
2. Маценко Л. М. *Педагогіка сімейного виховання*. підручник. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ. Компрінт, 2015. 376 с.
3. Медведєв О. Розвиток емоційної сфери особистості дитини як психолого-педагогічна проблема. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. № 44. С. 173-179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2013_44_29.
4. Питлюк-Смеречинська О. Д. Особливості формування емоційної культури дитини під впливом сімейного середовища. *Освіта регіону*. № 5. 2011. Київ : Університет «Україна». С. 131–134.

Валерія Герасина
Науковий керівник – доц. Канівець Т. М.

Психологічні фактори впливу на самооцінку дітей підліткового віку

Самооцінка – це складне утворення, що формує основні властивості особистості. Через самооцінку в підлітка формується розуміння про власне «Я», і в результаті – усвідомлення власних дій буде спрямоване на розвиток і самовдосконалення [7].

Залежність характеру й продуктивності всіх форм зовнішньої активності знайшла багаторазове підтвердження у психологічних дослідженнях, зокрема: Л.С. Виготського, А.Н. Леонтьєва, А.В. Мудрика, С.Л. Рубінштейна, Е. Фромма, Е. Еріксона, К.Г. Юнга та інші [1].

Самооцінка поділяється на завищену і занижену. Завищена викликає протидію оточуючих, що породжує озлобленість і агресію. Низька самооцінка створює комплекс неповноцінності, стійкої невпевненості в собі та формує рівень тривожності.

Функції самоповаги і самооцінки психічного життя підлітка виступають внутрішніми умовами регуляції поведінки й діяльності. Саме через включення в структуру мотивації, підліток намагається співвідносити власну спроможність і ресурси з цілями та засобами передбаченими діяльністю [2].

Вплив батьків на самооцінку підлітка досить актуальний. Батьківська точка зору починає сприйматися лише як одна з можливих точок зору на власне «Я» [4].

На думку Р. Бернса: «Тепле, уважне ставлення батьків є основною умовою формування і подальшого підкріплення позитивної самооцінки підлітків. Жорстке, негативне ставлення батьків має зворотну дію: такі діти, сфокусовані на невдачах, вони бояться ризикувати, їм притаманні такі риси характеру, як агресія і грубість, а також високий рівень тривожності» [2].

Важливим фактором у формуванні самооцінки є сім'я та група ровесників, через які визначається спрямування особистості, відбувається закріплення основ людських взаємостосунків і спілкування [4].

Самооцінка в підлітковому віці впливає на формування характеру. Соціально дезадаптивні риси характеру виникають через афект неадекватності, що пов'язаний з негативним співвідношенням між рівнем домагань та можливостей особистості підлітка і його можливостями [3].

Гендерні фактори впливу на самооцінку підлітка вивчали такі науковці: Т.В. Говорун, Л.С. Виготський, С.Р. Пантелеев, І.І. Чеснокова. Учені вказують на те, що виникнення прив'язаності до протилежної статі є одним із аспектів самоставлення хлопців і дівчат [5, 6].

Пантелеев С.Р. підкреслює, що самосталення особистості базується на оцінці «Я», та особистих рисах характеру, які вимагають вираження та самореалізації. У свідомості підлітка формується когнітивна складова, тобто самосприйняття, а переживається емоційна складова, що виражається у емоціях та почуттях [6].

Отже, проблематика актуальності самооцінки на підлітковому етапі вивчення є важливим аспектом. Розвиток самооцінки формується у стосунках між батьками та дорослими, серед ровесників, у громадському житті класу, групи.

Список літератури

1. Абдюкова Н.В. Психологічні особливості соціалізації сучасного підлітка: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Прикарпатський ун-т. ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2000. 20 с.
2. Бернс Р. Я – концепція й Я – образи. *Самосвідомість і захисні механізми особистості*. Самара, Вид. Будинок «Бахрах», 2003 р.
3. Бороздина Л.В. *Исследование уровня притязаний: учебное пособие*. Москва: Институт психологии РАН РФ, 2003. 141 с.
4. Браун Д., Кристесен Д. *Теория и практика семейной психотерапии*. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 352 с.
5. Говорун Т.В., Кікінеджи О. М. *Гендерна психологія*. Київ: Либідь, 2004. 308 с.
6. Пантелеев С.Р. *Самоотношение как эмоционально-оценочная система*. Москва: Изд-во МГУ, 1991. 108 с.
7. Реан А.А. *Психология человека от рождения до смерти*. Санкт-Петербург: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002, 656 с.

Тетяна Глевка

Науковий керівник – доц. Боднарук І. М.

Особливості розвитку навичок слухання музики у молодших школярів

Слухання музики є одним з видів музичної діяльності учнів. Перед вчителем постає завдання привити любов та інтерес до цього виду діяльності. Вивчаючи музику як мистецтво, учні повинні оволодіти навичками слухання музики та розвивати їх, навчитись розуміти зміст і характер музичного твору, особливості різних жанрів, засоби музичної виразності тощо. Під час прослуховування творів школярі можуть ознайомитися з кращими зразками класичної, народної та естрадної музики.

Відомий музикознавець, композитор і музично-громадський діяч ХХ століття Б. Асаф'єв писав: «Найважливішим музичним педагогічним завданням є розвиток звукових (слухових) навичок, які допомагають вільно орієнтуватися і у власне музичній природі слухових образів (ритм, відстань, динаміка, хода або темп, колорит або тембр), і в емоційному змісті (насиченості) їх, і в символіці вираження та зображення (звукозапис)» [1, с. 61].

Сприймання музики у дітей молодшого шкільного віку відбувається в силу їх вікових особливостей та визначається їхнім життєвим та музичним досвідом. Першокласники надають перевагу веселій та рухливій музиці, особливо звертають увагу на динаміку, розповідний характер, м'якість чи різкість звучання. У зв'язку з цим учні можуть розповісти про свої враження від прослуханого твору. У процесі слухання музики в учнів з'являються певні асоціації та образи [2].

У дітей молодшого шкільного віку найбільш виразно спостерігається емоційне сприймання музики. Тобто вони оцінюють характер твору, який прослухали, а саме сумний, веселий тощо [3]. У третьому та четвертому класах емоційність сприймання доповнюється прагненням зрозуміти, що виражає музика та у чому її зміст. Школярі можуть більш повно визначити емоційний склад музики, дати їй образне пояснення, почути окремі деталі музичної мови та відтінки виконання.

У молодших класах учні ознайомлюються з поняттям інтонації в музиці. Знаходячи інтонаційну виразність твору, що виконується, вони ліпше розуміють образний зміст даного твору. Щоб зрозуміти суть музичного образу, учні повинні навчитися розрізняти різні музичні жанри (пісенна, танцювальна або маршова музика), стильові особливості музики, знаходити змістовність виразних засобів [2].

Перед слуханням музичного твору вчитель має провести для учнів вступну бесіду. Вона може використовуватися і під час повторного слухання музики та мати контрольно-перевірочний характер.

Уже з перших уроків потрібно привчати учнів слухати музику в тиші. Поки звучить музичний твір, діти повинні уважно та мовчки слухати його, не заважаючи іншим школярам. Якщо вчитель поставив перед дітьми якесь завдання, то вони можуть підняти руку для відповіді. Сам педагог має бути для дітей прикладом уважного і вдумливого слухача. У момент слухання музики він не має писати в журналі або дивитись у ноти.

Під час аналізу музичного твору учні поступово оволодівають знаннями, вміннями та навичками, завдяки яким у них з'являється досвід художньо-творчої діяльності [3].

Отже, вчитель має сприяти тому, щоб протягом навчання в молодших класах учні постійно вдосконалювали свої навички слухання музики. Діти мають навчитись визначати темп, динаміку, характер, жанр твору тощо, а також розвинути навички аналізу музики. Завдяки цьому в учнів розвивається мислення, увага, збільшується словниковий запас. Під час організації слухання музики з молодшими школярами варто враховувати обсяг їх слухової уваги; використовувати різноманітну наочність, взаємозв'язок різних видів мистецтв; поєднувати слухання з музикуванням, рухами, грою, драматизацією, творчими формами роботи.

Список літератури

1. Асаф'єв Б. В. *Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании*. 2-е изд. Ленинград, Музыка, 1973. 144 с.
2. Ростовський О. Я. *Теорія і методика музичної освіти*: навч.-метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.
3. Сбітнева Л. М. *Методика музичного виховання*: метод. рек. для студ. спец. «Музичне мистецтво (Художня культура)». Старобільськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2017. 58 с.

Рівень стресу лікарів в умовах пандемії COVID-19 у контексті окремих професійних факторів

За кілька останніх років, переживаючи пік захворюваності на COVID-19 і дивлячись на введення суворих карантинних обмежень та згодом їх посилення, учені й пересічні громадяни бачать, як серйозно це впливає на психіку людей, що стає каталізатором неминучих соціальних й особистих проблем. Змінюється спосіб життя сучасної людини, формуються зовсім нові наукові підходи, у т.ч. й у медицині, зовсім інші засоби виробництва і засоби спілкування, оновлюються стосунки і «правила цієї життєвої гри» [2].

В особливому становищі за таких умов перебувають медичні працівники, адже пандемія вимагає від медиків високого ступеня мобілізованості та самовідданості. Відповідно, лікарі знаходяться в екстремальних умовах. Те, що відбувається у їхній професійній діяльності, стає перевіркою таких особистісних якостей медика як людяність, терплячість, співчуття, розуміння, уміння приймати дуже важливі рішення за короткі терміни і, перед усім, стресостійкість [1].

Мета даної роботи: визначити рівень стресу у медичних працівників у період пандемії для подальшої розробки рекомендацій щодо стрес-менеджменту за даних умов.

Метод: анкетування. Вибірка: 42 лікарі приватного медичного центру «Oxford medical» різного профілю. З них 33 жінки та 9 чоловіків. Середній вік досліджуваних 39,88 року.

Анкетування медичних працівників виявило деяке зростання їхнього особистого психологічного напруження, пов'язаного з професійною діяльністю у порівнянні з періодом до початку пандемії. Так, медики чоловічої статі суб'єктивно оцінили своє психологічне професійне напруження до пандемії у середньому у 4,67 бали (з 10-ти) і під час пандемії у 6,00 балів. Суб'єктивні оцінки жінок свого психологічного напруження у роботі до та під час пандемії дещо вищі, ніж у чоловіків (5,33 та 6,24 бала відповідно), але жінки демонструють менш виражену, ніж у чоловіків

різницю між показниками. Тобто психологічне напруження, яке переживають чоловіки-медики на роботі під час пандемії, зросло більше, ніж у жінок-медиків. Загалом на запитання. «Чи можете Ви сказати, що рівень Вашого особистого психологічного напруження, пов'язаного з Вашою роботою, значно зріс за час пандемії?» 85,7% респондентів дали позитивну відповідь.

Серед опитаних медиків 42% мають власний досвід лікування пацієнтів з COVID-19. При цьому їхні суб'єктивні оцінки ситуації пандемії дуже неоднозначні, що відображає загальну дезорієнтацію навіть медичних працівників у ситуації, що склалася: від оптимістичного «Усі видужають. Адапуємося. А ця хвороба скоро стане звичним сезонним вірусом» до фаталістичних «Дурдом. Жах. Різкі зміни життя». Медики є тією професійною групою, на думку якої, як на експертну, орієнтується значна частина населення. Неоднозначна оцінка ситуації пандемії з боку навіть самих медиків вказує як на їхній власний високий стрес, так і на те, що вона сама, ця неоднозначна думка фахівців, стає додатковим стрес-чинником для пересічних громадян.

Отже, медичні працівники, перебуваючи в епіцентрі подій, пов'язаних з пандемією, піддаються відчутному психологічному стресу і самі знаходяться у ситуації невизначеності, дезорієнтації. Надалі ми працюємо над специфічною психологічною діагностикою різних аспектів стресу медичних працівників у контексті їхніх не лише професійних, але й особистісних і сімейних чинників.

Список літератури

1. Вплив пандемії COVID-19 та карантину на психологічний стан людини. URL : <https://gatne-rada.gov.ua/covid19-doslidzhennyavplivu-15-43-44-23-07-2020/>

2. Чабан О. С., Хаустова О. О. Психічне здоров'я в період пандемії COVID-19 (особливості психологічної кризи, тривоги, страху та тривожних розладів) URL : <https://neuronews.com.ua/ua/archive/2020/3%28114%29/pages-26-36/psihichne-zdorov-ya-v-period-pandemiyi-covid-osobli-vostipsihologichnoyi-krizi-trivogi-strahu-ta-trivozhnih-rozladiv-#gsc.tab=0>

Дмитро Гоцман
Науковий керівник – доц. Сімак А. А.

Індикація апостеріорних результатів кореляції тривожності та самооцінки у підлітків

Серед важливих проблем підліткового віку феномен тривожності, що закономірно підвищується у пубертаті, часто перевищує референтний інтервал і набуває дезадаптуючих форм. У розробку цієї проблеми суттєвий внесок зробили Ш. Бюллер, І.В. Добровіна, Е. Ейдемільлер, М. Мід, С. Холл, К. Хорні, Ю. Ханін, та ін.), які постулювали, що тривожність негативно впливає не лише на емоційне благополуччя суб'єкта, а й у майбутньому здатна впливати, дезорганізуючи на функціональність психіки [1, 2].

Предметом нашого дослідження стало виявлення впливу тривожності на формування самооцінки у підлітків. Ми припустили, що в осіб із низьким рівнем самооцінки актуалізується тенденційний процес завищеного рівня тривожності тригеруючи флюктуаційний цикл – високий рівень тривожності сприяє зниженню самооцінки, а занижена самооцінка є підґрунтям для підвищення рівня тривожності.

Для з'ясування цього припущення використані психодіагностичний пакет («Методика визначення суб'єктивної оцінки ситуаційної тривожності Спілбергера-Ханіна»; «Методика визначення рівня тривожності О. Кондака»; «Методика визначення рівня тривожності Тейлора (адаптована Т.А. Немчиноюю)»; «Методика визначення рівня самооцінки С.А. Будассі») та метод статистичного висновку перевірки гіпотези – кореляційний аналіз за Пірсоном (r). Сукупна вибірка становила 60 осіб пубертатного періоду.

Отже, структура й інформативність найбільш репрезентативних кореляційних зв'язків демонструє релевантність нашого припущення про це свідчать численні кореляційні зв'язки із позитивною валентністю на рівні значущості кореляції $p < 0.01$. Так, результати кореляції між шкалами опитувальника соціально-ситуаційної тривожності О. Кондака корелюють за критерієм узгодженості Пірсона із коефіцієнтами $r=0,697$; $r=0,445$; $r=0,367$; що

демонструє контамінацію особистісних аспектів тривожності, що проявляється на різних рівнях соціальної активності та містить детермінацію особистісної структури. Індикація кореляційних зв'язків між шкалою ситуативної тривожності Спілберга-Ханіна і методикою виміру рівня тривожності Дж. Тейлора із коефіцієнтом $r=0,504$, як бачимо, демонструє аналогічну тенденцію, що підтверджує факт генералізованості тривожності.

Окрім цього, гіпотеза дослідження знаходить своє підтвердження у наявності негативних кореляційних зв'язках між показником самооцінки з С.А. Будассі і пакетом методик, спрямованих на ідентифікацію тривожності, що дозволило встановити негативний кореляційний зв'язок із методикою Дж. Тейлора із коефіцієнтом $r=-0,498$ та схожий інтенційний зв'язок із методикою Спілберга-Ханіна – $r=-0,325$. Індикація кореляційних зв'язків між методикою виміру самооцінки за Будассі та шкалами опитувальника О. Кондака відзначаються показниками: $r=-0,597$ за шкалою шкільної тривожності, $r=0,457$ за шкалою самооцінки тривожності, $r=-0,397$ за шкалою міжособистісної тривожності.

Отже, індикація апостеріорних результатів порівняльного аналізу кореляційних зв'язків з обраним психодіагностичним пакетом підтверджує гіпотезу дослідження про властивість осіб пубертатного періоду, у яких виявлено низький рівень самооцінки, актуалізується процес завищеного рівня тривожності (відносно встановленого референтного інтервалу), тригеруючи флуктуаційний цикл.

Список літератури

1. Кочубей Б., Новикова Е. Ярлыки для тревожности. *Молодий вечний*. 2019. № 9. С. 153–164.
2. Прихожан А. М. *Тревога у дітей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика*. Москва : МОДЭК, 2000. 304 с.

Аріана Григореску
Науковий керівник – доц. Боднарук І. М.

Педагогічна спадщина Кирила Григоровича Стеценка

Кирило Григорович Стеценко (1882–1922) – видатний український композитор-класик, музично-громадський діяч, учень і послідовник М.В. Лисенка. Композитор створив низку романсів, оригінальні пісні й хори, обробки народних пісень, дві дитячі опери («Івасик-Телесик», «Лисичка, Котик і Півник») та багато інших творів. На ідейно-естетичні принципи К. Стеценка вплинуло його знайомство з М. Лисенком. Стеценко перейняв його педагогічні настанови, вивчав і наслідував форми організації та методи роботи Лисенка з хором [1].

Значне місце у творчому житті К. Стеценка займала педагогічна діяльність. Проживши досить коротке життя (тільки 39 років), він постійно працював учителем, був організатором різноманітної роботи з музично-естетичного виховання дітей та молоді.

Зокрема, після закінчення у 1903 році Київської духовної академії, в Київській церковно-учительській школі Стеценко працював учителем музики і співу, викладав співи на учительських курсах у Таращі, Лубнах, Білій Церкві.

У 1907-1909 роках працював вчителем співу в гімназії Білої Церкви, а з 1909 року викладав у гімназіях і в учительському інституті міста Києва.

У 1910 році Стеценко був вчителем співів у духовному училищі села Тиврова Вінницької області, а з 1917 року почав знову працювати у місті Києві (викладачем співів у вчительській семінарії, у музичному відділі Міністерства освіти УНР, у музичному відділі культурно-просвітницької спілки «Дніпросоюз»).

З 1921 року Кирило Стеценко працював у Музичному-драматичному інституті імені М. Лисенка на посаді професора класу хорового співу [2].

Педагог наголошував на загальній доступності та обов'язковості музичного виховання, відповідності навчального матеріалу віковим і психологічним особливостям учнів.

Серед праць педагогічного спрямування К. Стеценка варто

відзначити методичні посібники та хрестоматійні збірники для школи, рукописи «Записки педагога», «Методика шкільного співу», доповіді «Українська пісня в народній школі» (1917), «Про народну пісню як елемент виховання», «Шкільний співа-ник» (1918) «Початковий курс навчання дітей нотного співу» (1918) та ін. [2].

Педагог вважав, що спів є важливим засобом патріотичного виховання, він сприяє психічному, розумовому та фізичному розвитку дітей.

Рекомендуючи вже з перших уроків ознайомлювати учнів із нотною грамотою, Стеценко пропонував обов'язково використо-вувати різноманітні наочні засоби. Навчальний матеріал був роз-роблений ним у певній послідовності. Спочатку засвоювалися ви-сота тону, інтервали та метроритм. Потім темп, динаміка, альтера-ція та багатоголосся.

Стеценко все своє життя приділяв багато уваги школі, працю-ючи учителем співів у різних типах навчальних закладів. Одним з основних принципів педагогічної науки він вважав принцип ви-ховання дитини на основі пробудження в ній художнього по-чуття, вміння бачити красу як вічну правду. Для цього вчителям пропонувалося ширше використовувати у навчальному процесі найкращі зразки музичного фольклору.

Педагогічні ідеї Кирила Стеценка і донині не втрачають своєї актуальності, а його педагогічна спадщина заслуговує на пода-льше вивчення.

Список літератури

1. Михайличенко О. В. *Музично-педагогічна діяльність українських композиторів і виконавців другої половини XIX – початку XX ст.*: істо-ричні нариси. Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1», 2005. 102 с. URL:<https://bit.ly/3HV1190>

2. Латовецький М. *Вектори педагогічної діяльності Кирила Стеце-нка (до 135-річчя з дня народження композитора)*. URL: <https://bit.ly/34LOVhn>

Розвиток творчих здібностей у дошкільників із порушенням мовлення

У багатьох працях, присвячених проблемі мовленнєвого розвитку зазначається, що оволодіння рідною мовою як засобом спілкування та пізнання є одним із найбільш важливих досягнень дитини у дошкільному віці. Саме дошкільне дитинство є особливо сензитивним до засвоєння мовлення.

Беззаперечний той факт, що якщо дитина не оволодіває певним рівнем рідної мови до 5-6 років, то цей шлях, як правило, не може бути успішно пройденим на більш пізніх вікових етапах. Отже, в цьому віці дитина повинна правильно вимовляти всі звуки та відтворювати звукоскладову структуру слів. До 4,5 років дитина засвоює відмінкові закінчення та основні граматичні форми (О. Гвоздев) [1], до 5 років – звукову систему мови та усвідомлює звуковий склад слова (Д. Ельконін) [2], оволодіває монологічним мовленням (С. Рубінштейн).

Дослідження А.Н. Гвоздева за мовленням дітей показують, що в 5-6 років дошкільники оволодівають синтаксичною будовою рідної мови в простих і складних формах. У мовленні старших дошкільників з'являються засоби вираження суб'єктивної оцінки, слова, які відображають емоційне ставлення до змісту повідомлення, удосконалюється діалогічне та монологічне мовлення [1].

Отже, дошкільники паралельно зі здібностями до образотворчої діяльності, розповіді казок, здатні переказувати літературні твори, самостійно розповідати про предмети за малюнками, за планом. До завершення дошкільного віку формується культура мовленнєвого спілкування за допомогою засобів виразності, через які діти передають зміст літературних текстів, розповідають про себе, про свій досвід взаємодії з оточуючим світом, вигадують невеличкі казки та оповідання.

Як показує аналіз досліджень психологів, педагогів, лінгвістів (Д.Б. Ельконіна, А.Р. Лурія, Д.Н. Богоявленського, Ф.А. Сохіна

А.Г. Тамбовцевої), елементарне усвідомлення фонетичних особливостей слова, яке звучить, впливає як на загальний мовленнєвий розвиток так і на засвоєння граматичної будови слова, словника, артикуляції, дикції тощо.

Як зазначає В. Тарасун, фонематичний аналіз є складним процесом, для здійснення якого необхідно не тільки впізнавати та розрізняти слова, але й звертати увагу на звуковий склад слова. При цьому фонематичний аналіз залежить не тільки від стану гностико-праксичних функцій, але й від розвитку пізнавальної діяльності дитини, певним чином, від її творчої активності [3].

Будь-яке нове враження, будь-яке нове знання усвідомлюється дошкільниками через їх унікальний внутрішній світ і отримує свій колорит. У дитини формуються все нові, невизначені проблемні знання, створюючи ті незрозумілі горизонти пізнавального розвитку, що на довгий час стають орієнтиром на шляху розвитку дитячого мислення та уяви.

Різнобічне вивчення уяви є особливо актуальним у зв'язку з пошуком методів і засобів корекції та навчання, спрямованих на формування пізнавальної активності та творчо-мовленнєвих здібностей у дітей дошкільного віку. Проте питання щодо впливу уяви на мовленнєвий розвиток вивчено недостатньо.

Отже, старший дошкільний вік є сензитивним для розвитку креативності, до ознак якої належать побудова оригінальної моделі висловлювання, застосування синтаксичних конструкцій та різноманітних засобів мовного зв'язку. Розвиток творчих здібностей у дошкільників із мовленнєвими порушеннями, з одного боку, тісно пов'язаний з рівнем сформованості їх мовлення, з іншого – сприяє розвитку цього процесу, створюючи основу для образних дій.

Список літератури

1. Гвоздев А.Н. *Вопросы изучения детской речи*. Москва: Изд. АПН РСФСР, 1961. 467 с.
2. Эльконин Д. Б. *Развитие речи в дошкольном возрасте*. Москва: Педагогика, 1985. 114 с.
3. Тарасун В. В. *Основи теорії і практики логодидактики*: підручник для вищих навчальних закладів. Київ : Каравела, 2017. 316 с.

**Збагачення словникового запасу з української мови
молодших школярів ЗЗСО з навчанням
мовами національних меншин**

Навчання української мови в ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин відрізняється своєю специфікою, і вже з набутого досвіду можемо стверджувати, що опанування другої мови (у порівнянні з рідною) має свої труднощі. Однак, незважаючи на це, оволодіти державною мовою необхідно і важливо для кожного громадянина / громадянки України незалежно від віку. На нашу думку, навчання державної мови повинно розпочатися зі збагачення словникового запасу учня і ґрунтуватися на компетентнісному підході. За визначенням О.Савченко, компетентність – це «інтегрована здатність особистості, набута в процесі навчання, що охоплює знання, уміння, навички, досвід, цінності, ставлення, які можуть цілісно реалізуватися на практиці» [1, с. 137].

Досвід показує, що запорукою ефективного збагачення словникового запасу з української мови учнів ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин на засадах компетентнісного підходу є дотримання таких умов: виховання поваги та прищеплення любові до української мови, розвиток інтересу до її вивчення; здійснення порівняння двох мовних систем (української та рідної мов) з метою урахування виявлених результатів; з'ясування специфіки мовного середовища та штучне збільшення частки української мови шляхом перегляду фільмів та передач, слухання аудіозаписів, читання книг тощо; застосування різних видів вправ – мовних (наприклад, побудова словосполучень або речень), умовно-мовленнєвих (підстановка слів у фразу, перебудова мовних зразків та ін.), мовленнєвих вправ (участь у діалогічній взаємодії двох або більше учасників та ін.); поступове оволодіння українською мовою (нарощування кількості та складності мовленнєвих дій) та перехід від рецептивного виду білінгвізму до репродуктивного і продуктивного [2].

Водночас для досягнення оптимальних результатів навчання у

збагаченні словникового запасу з української мови учнів ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин використання диференційованого підходу, оскільки він містить такі основні компоненти: виявлення та облік індивідуальних особливостей учнів; роздрібнення та різнорівнева класифікація навчального матеріалу; відповідна організація навчання (чергування або одночасне застосування під час уроків індивідуальної роботи та колективної, індивідуальної та роботи у групах, самостійної та напівсамостійної роботи [3]. Наводимо зразки вправ, які, на нашу думку, оптимальні для збагачення словникового запасу учнів закладів освіти нового типу.

Логопедична вправа «Словник дієслів». Для перевірки наявності у словнику дитини дієслів, а також для збагачення дієслівного словника їй необхідно відповісти на запитання: *«Хто як пересувається?»*: людина (ходить); заєць (стрибає); птах (літає); змія (плазує). Логічною в цьому контексті є логопедична вправа *«Словник прикметників»* Для з'ясування наявності у словнику дитини прикметників, а також для збагачення прикметникового словника треба запропонувати їй завдання, розраховані на вміння називати ознаки предметів. *«Які на смак ці продукти?»* Цукор, сіль, лимон, цибуля (кислий, солодкий, солоний, гіркий). *«Якого кольору ці продукти?»* Лимон, апельсин, огірок, помідор, слива, кава.

Отже, активну роль у збагаченні словникового запасу учнів відіграють різного роду ігрові завдання, цікавий ілюстративний матеріал, які доцільно використовувати з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів освіти.

Список літератури

1. Савченко О. Я. *Дидактика початкової освіти*. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
2. Хорошковська О. Н. *Теоретико-методичні засади навчання української мови і мовлення у ЗНЗ I ступеня з мовами викладання національних меншин України*. Київ : Педагогічна думка, 2013. 160 с.
3. Шевчук Л. М. Сутність та специфіка поняття «диференціація навчання»: інформація для ознайомлення педагогів. *Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць.* / голов. ред. О. М. Топузов. Київ : Педагогічна думка, 2020. Вип. 25. С. 219–227.

Тетяна Гура
Науковий керівник – доц. Платаш Л. Б.

Супервізія в соціальній роботі як наукова проблема

Проблема компетентності соціального працівника у здійсненні супервізійної діяльності набуває в останні роки все більшу актуальність у зв'язку з тим, що постійно трансформується соціальний досвід, реконструюється сфера соціальних послуг, розвиваються технології соціальної роботи, зростає рівень вимог соціуму до фахівців. На важливості компетентного підходу у супервізійній діяльності фахівців соціальної сфери наголошується у низці нормативних документів (наказ Міністерства соціальної політики України від 05.01.2015 № 5 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення супервізії у соціальних службах», Типове положення про проведення супервізії впровадження Концепції «Нова українська школа» (2018), ЗУ «Про соціальні послуги» (2019)).

Простежується активізація наукових досліджень щодо організації супервізії у соціальній та освітній сферах: а) опис вітчизняного та зарубіжного досвіду (А. Браун, А. Боурн, Р. Корнюшина, Д. Якобс, ін.); б) роль супервізії у процесі підготовки соціальних працівників (Н. Горішна, С. Ставкова, ін.); в) супервізія як технологія (І. Булюбаш, Д. Джейкобс, Д. Мейер, О. Савенко, О. Циганова, ін.). Дослідники наголошують на невід'ємній складовій супервізії у роботі соціального працівника.

У науковій літературі супервізія розглядається як: метод, функція, принцип менеджменту в організації соціальної роботи; особлива форма супроводу професійної діяльності фахівців; вид соціально-психологічної практики, спрямований на надання допомоги фахівцям соціономічних професій; фасилітаційна діяльність, спрямована на підвищення якості та моніторинг надання послуг клієнтам; технологія розвитку професійних компетенцій спеціалістів.

Супервізія – новий для України напрям роботи з професіоналом, що останнім часом набуває своєї практичної значущості.

Здійснюється з метою: підвищення цілеспрямованості професійних дій, підвищення кваліфікації, збільшення міри задоволення власною працею. Предметом супервізії виступає аналіз усвідомлюваних і неусвідомлюваних потенційних можливостей спеціаліста.

Супервізія може бути внутрішньою (здійснюють її керівники або спеціально призначені досвідчені працівники), зовнішньою (яку здійснюють запрошені експерти, консультанти), взаємною (інтравізія). Як адміністративний метод, супервізія полягає у: призначенні клієнту найбільш відповідного соціального працівника; обговоренні результатів первинного оцінювання, плану втручання в соціальну ситуацію; перегляді процесу роботи з клієнтом. *Супервізія як метод навчання* має на меті: допомогти соціальному працівнику краще зрозуміти філософію, ідеологію, політику та практику соціальної служби; дізнатися про ресурси, клієнтів, легальні та альтернативні цілі діяльності соціальної служби, сильні та слабкі сторони життєдіяльності, можливості та загрози, партнерів та конкурентів, напрями й пріоритети діяльності; вдосконалити свою концептуальну, технологічну, інтегративну компетентність.

Список літератури

1. Браун А., Боурн А. *Супервізор у соціальній роботі: Супервізія догляду в громаді, денних та стаціонар. установах* / Пер. з англ. Т. Семигіної. К.: Унів. вид во «Пульсари», 2003. 240 с.

2. Горішна Н. Супервізія у практиці соціальної роботи та підготовки соціальних працівників у США. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». Ужгород, 2008. № 15. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/NVUU/Ped/2008_15/horishna.pdf

Взаємодія закладу дошкільної освіти та молоді сім'ї

Середина ХХ століття характеризується появою та розвитком інформаційних технологій, які у ХХІ столітті продовжують займати важливе місце в освітньому процесі. Сучасне суспільство прагне до європейських стандартів і в освіті, яка активно використовує інформаційні технології. Вважаємо, що на сучасний розвиток інформаційних технологій будуть впливати значною мірою інтернет-технології. Сучасну освіту неможливо уявити та реалізувати без використання комп'ютерної техніки, мережі Інтернет.

У професійній діяльності вихователь може використовувати:
– Інтелект-карти (Mind maps) – представлення інформації у вигляді схем;

– Чат-бот (Chatbot) – програма, що реалізує «спілкування» та виконання завдань користувача;

Торрент-технологія (Torrent) – технологія обміну файлами в мережі Інтернет;

– Твіттер-технологія (Twitter) – соціальна мережа обміну повідомленнями;

– CoffeeScript – мова програмування, яка транслюється в JavaScript;

– SPA (Single Page Application) – односторінковий веб-додаток, призначений для відображення всієї інформації у вигляді однієї веб-сторінки;

– Голосовий пошук (Voice Search) – технологія пошуку інформації за словами, реченнями користувача;

– WebRTC (real-time communications) – технологія організації голосового та відеозв'язку в Інтернеті, яка підтримується веб-браузерами, наприклад, Google Chrome, Opera;

– IFTTT (If this, than that) – сервіс, який об'єднює сервесні додатки, наприклад, об'єднання Twitter, хмарного сховища файлів та онлайн-редактора презентацій з метою автоматичного збереження твітів;

- Laravel – фреймворк для мови програмування PHP;
 - Google Now – сервіс персонального пошуку;
 - TypeScript – мова програмування для розробки веб-додатків, яка розширює можливості JavaScript;
 - AMP (Accelerated Mobile Pages) – технологія швидкого завантаження веб-сторінок;
 - Google Assistant – хмарний сервіс персонального асистента.
- Вважаємо, що інтернет-технології в освіті можна застосовувати в таких напрямках, як-от:
- пошуковий напрям передбачає можливість отримання потрібної інформації;
 - комунікаційний напрям – спілкування, обмін досвідом між учителями, викладачами;
 - серверний напрям – можливість розміщення власних методик викладання в Інтернеті для вільного доступу;
 - навчальний напрям – можливість виконання завдань учнями, студентами, використовуючи мережу Інтернет.

Отже, інтернет-технології – це сукупність базових послуг Інтернет, хмарних технологій та веб-технологій. Поняття «послуги мережі Інтернет» розуміємо як складники Інтернету, що реалізують інформаційні процеси в мережі Інтернет, до яких відносяться: WWW, електронна пошта, пошукові системи, відеоконференції, телеконференції, форуми, чати, FTP, Telnet, Інтернет-пейджери тощо.

Список літератури

1. Дущенко О. С. Особливості використання Інтернет-технологій в освіті. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка (наукове видання). № 2 (13). Мелітополь: Вид-во МДПУ, 2014. С. 325–330.
2. Бужиков Р. П. Дидактичний потенціал Інтернет-технологій в сучасній системі освіти. *Проблеми освіти*: наук. збірник Ін-ту інновац. технологій і змісту освіти МОНМС України. Київ, 2011. Вип. 66. Ч. II. С. 41–42

Методика виховання естрадно-вокальних навичок у дітей молодшого шкільного віку

Естрадно-вокальний спів – найбільш поширений різновид музичного мистецтва та творчої реалізації. Молодший шкільний вік являється сприятливим часом для залучення дітей в світ прекрасного, а також це найоптимальніший час для розвитку уяви, фантазії, образного мислення, емоційно-чуттєвої сфери учня.

В останні десятиріччя ми спостерігаємо за популярними музичними шоу, вокальними фестивалями і конкурсами, майстер-класами, кастингами, різноманітними творчими та телевізійними проєктами, що спонукають учнів долучитись до навчання естрадному співу та вдосконалення вокальних навичок. Саме це і пояснює необхідність посилення уваги до проблем, пов'язаних з методикою виховання естрадно-вокальних навичок.

Вокальні навички – це набір автоматизованих дій з використанням різних частин співацького апарату. Вони формуються за допомогою багаторазового повторення у процесі співу. До вокальних навичок належить: співацька постава, артикуляція та дикція, звукоутворення, дихання, чистота інтонування [1].

Для обґрунтування основних особливостей методики виховання естрадно-вокальних навичок у дітей молодшого шкільного віку важливо врахувати вікові особливості школярів, які схарактеризовані у наукових дослідженнях, присвячених анатомофізіологічним та психологічним особливостям дітей цього віку. Найбільш важливою є зміна ігрової діяльності на навчальну – з урахуванням збереження значної ролі гри в житті дітей як засіб пізнання навколишнього середовища через спілкування та творчу самореалізації [2].

Основною формою навчальної роботи з розвитку та виховання у дітей естрадно-вокальних навичок у загальноосвітній школі є урок музики, але набагато більші можливості присутні на позакласних заняттях на яких учень здобуває базові навички співаць-

кого дихання, артикуляції, звукоутворення, виявляє свій природний тембр і діапазон.

Працюючи над розвитком естрадно-вокальних навичок, викладач має звернути увагу на те, що існує значна розбіжність між дітьми: від високого рівня обдарованості до нерозвинених здібностей, що зумовлено різноманітними чинниками зовнішнього та внутрішнього характеру, тобто здібностями та сприятливими умовами навколишнього середовища [1].

Зрозуміло, що для кожного учня із вищезазначених розбіжностей потрібно застосовувати методику, яка відповідає його особливостям, а також суттєву увагу необхідно приділяти добору репертуару, який має відповідати віковим особливостям дітей, сприяти їх вихованню та розвитку, бути зрозумілим для маленьких виконавців та відповідати виконавським можливостям.

Аналізуючи дослідження, можна зробити висновок, що методика виховання естрадно-вокальних навичок в учнів молодшого шкільного віку буде більш ефективною, якщо доповнити навчальну програму з музики позакласною роботою, яка охоплює різноманітні форми, принципи та методи навчання.

Список літератури

1. Ветлугіна Н. О. *Музичний розвиток*. Київ: Муз. Україна, 1978. 256 с.
2. Запорожец А. В. *Избранные психологические труды*: В 2-х т. Т. I. Психическое развитие ребенка. Москва : Педагогика, 1986. 320 с.

Порушення емоційного інтелекту при шизофренії

Шизофренія – психічна хвороба, що характеризується багатством симптомів, в тому числі і порушеннями мислення та мови, сприйняття і неадекватними афектами.

Емоційний інтелект – здатність розуміти власні та чужі емоції і регулювати їх прояви. Дане явище характеризується сукупністю навичок і умінь людини, що дозволяють розпізнавати емоції, зрозуміти наміри, мотивацію інших і свою в тому числі, тому EQ – важливий у контексті спілкування та будь-якої соціальної взаємодії.

Унаслідок того, що у хворих у більшості випадків наявні порушення афективної сфери, це викликає відхилення від норми емоційного інтелекту. Психічно хворий не здатний в такому разі адекватно взаємодіяти з оточуючими та може відчувати власну неповноцінність і незадоволення якістю життя. [4]

Визначено, що соціальна ангедонія є фактором порушення емоційного інтелекту, і зроблено припущення (Ричкова та ін.): якщо хвора людина отримує здатність розпізнавати емоції на зовсім іншому рівні (в тому числі емоції та негативні), то це вплине негативно на рівень задоволення, сприятиме підвищенню соціальної ангедонії та загостренню клінічних симптомів [4].

Важливо також, що існують дослідження електрофізіологічної активності мозку у відповідь на лицеві емоційні стимули, які актуальні в темі порушення EQ при шизофренії [5].

Зважаючи на вищесказане, люди із шизофренією потребують підвищення EQ. Шляхів розвитку емоційного інтелекту пропонують доволі багато і основні з них: тренінг, групова та індивідуальна психотерапія, коучинг, консультування та самостійний розвиток даного виду інтелекту.

На думку С.П. Деревянко, найбільш ефективні методи розвитку EQ є: арт-терапія, поведінкова та когнітивна терапія, а також дискусія.

Результати досліджень [1-3] демонструють ефективність застосування саме арт-терапії як засобу підвищення емоційного інтелекту у хворих шизофренією. Колядко та Каленська вважають, що перевагою арт-терапії є те, що мистецтво дозволяє в прихованій символічній формі реконструювати конфліктну ситуацію та відшукати її рішення.

У роботі із групами людей, хворих на шизофренію, зазвичай застосовуються такі прийоми та техніки арт-терапії: вільні теми малювання, ліплення, колажі, тематичні малюнки (малюнок самого себе, своєї сім'ї, людини та ін.), вправи з кольорами, з карточками, заняття оригамі, вправи з пластиліном. Комплекс методів арт-терапії позитивно впливає на особливості емоційної сфери, ставлення до хвороби, самосприйняття і прийняття соціуму.

Отже, у хворих на шизофренію порушений нормальний стан EQ, який проявляється у нездатності розпізнавання ними емоцій інших людей та надання самозвіту відчуття власних. Для розвитку ЕІ у хворих варто використовувати арт-терапію як один із найбільш ефективних засобів, що знижує рівень агресивності, депресивності, роздратованості, а також надає можливість розуміння і власних, і чужих емоцій та стимулює до прийняття активної життєвої позиції.

Список літератури

1. Колядко С.П., Каленська Г.Ю. Особливості використання арт-терапії в лікуванні хворих на параноїдну шизофренію. *Український вісник психоневрології*. 2017. Т. 25. №1(90). С. 51–55.
2. Назарова Н.Р. Изучение возможностей арт-терапии в развитии эмоционального интеллекта личности при психических расстройствах. *Исцеляющее искусство*. 2017. №3.
3. Ревина А.А., Магомедова М.А. Влияние арт-терапии на эмоционально-волевую сферу больных с диагнозом «шизофрения». *Вопросы студенческой науки*. 2019. №11(39). С. 55–59.
4. Рычкова О.В., Соина Н.А., Гуревич Г.Л. Эмоциональный интеллект при шизофрении. *Бюллетень ВСНЦ СО РАМН. Клиническая медицина*. 2013. №6 (94). С. 59–64.
5. Спектор В.А. Нарушения восприятия лицевых эмоций у больных шизофренией и шизоаффективным расстройством (клинико-нейрофизиологические аспекты): дизайн исследования. *Социальная и клиническая психиатрия*. 2020. Т. 30. №2. С. 15-21.

Ірина Дарійчук
Науковий керівник – проф. Романюк С. З.

Формування практичних навичок молодших школярів у роботі зі словом

Формування практичних умінь і навичок у навчанні молодших школярів набуває особливого значення в умовах Нової української школи. Адже сьогодні, як ніколи раніше, надзвичайної актуальності набуло одне з її ключових завдань – навчити дитину вільно спілкуватися українською мовою, виражати та відстоювати власну позицію, комунікувати з різними категоріями людей.

Аналіз науково-методичної літератури дає підстави стверджувати, що за допомогою слова людина має здатність висловлювати свої думки й почуття, спілкуватися, виконувати життєво важливі завдання. Проблемі роботи над словом і його важливістю у навчанні учнів приділяли увагу вчені, лінгводидакти М. Вашуленко, А. Канищенко, Л. Мацько, М. Плющ, О. Пономарів, О. Савченко, М. Чабайовська, С. Яворська та ін.

У початковій школі на кожному уроці проводиться словникова робота, спрямована на збагачення лексичного запасу школярів, підвищення їхньої грамотності. Вона вимагає від учителя чіткої організації навчальної діяльності учнів, роботи не лише з правилами, словниковими словами, а й виконання практичних мовних вправ. Перед школярем треба поставити проблему, щоб він замислився над її розв'язанням, задавав питання, тобто треба зацікавити школяра, активізувати його діяльність, переконати у життєвій необхідності збагачення словникового запасу, а отже, створити ситуацію успіху у навчанні.

Практика засвідчує, що ефективним на уроках є використання інтерактивних технологій під час засвоєння нових слів: «пошук інформації», «коло ідей», «мозковий штурм», «передбачення», завдяки яким учні навчаються співпрацювати, слухати один одного, підтримувати розмову. Розвитку практичних навичок, об'ємної мови, конкретизації знань, вираження своєї позиції щодо теми сприяє вправа «сенкан». Вона подобається всім учням, адже

вони мають можливість не лише запам'ятати нове слово, а й долучитися до спілкування.

Мовленнєвий розвиток школяра передбачає оволодіння значною кількістю слів, активізацію пасивного словника, чітке розуміння школярем значень слів на основі узагальнення або протиставлення, через контекст. Тому вчитель має звертати увагу на такі прийоми словникової роботи, як виділення слова з мовного потоку, з'ясувати, як їх розуміють учні, пояснити лексичне значення слова, ввести його в речення, контекст.

Так, у роботі над текстом А. Камінчука «Єноти» педагог може використовувати не лише предметні малюнки для ознайомлення з новими словами, а й використати мультимедіа [2, с. 49]. На формування практичних навичок спрямована низка вправ: синтетичні вправи, наприклад: запропонувати учням скласти речення зі слів *казкар, поря, казки, трояндова вода*, використовуючи малюнки. Щоб учень зрозумів слово «єскімо» вчителю варто ознайомити школярів з віршем А. Камінчука «Морозиво», а для тлумачення слова «коса» вірш О. Майбороди «Коса» [1, с. 68], підселивши їх відповідними ілюстраціями; конструктивні вправи: побудова речень із запропонованих слів, уведення в речення антонімів, заміна одних слів іншими. Наприклад: учитель пропонує учням прочитати текст, замінити підкреслені слова антонімами – білий кіт з білою кішкою жили у білому будиночку.

Отже, цікава, активна робота зі словом не лише збагачує словниковий запас молодшого школяра, а й формує його орфографічну пильність, підвищує рівень інтелектуальної спроможності, можливості у спілкуванні, комунікації.

Список літератури

1. Захарійчук М. Д. *Українська мова. 1 клас: Післябукварна частина*. Київ : Грамота, 2012. 80 с.
2. Захарійчук М. Д. *Українська мова. Буквар: У 2-х частинах: Частина 2: підр. для 1 кл. закл. заг. освіти*. Київ : Грамота, 2018, 96 с.

Метод імплозії як спосіб допомоги учасникам АТО

Метод імплозивної терапії створений американським психологом Томасом Стампфлом у 1961 році. Імплозивна терапія – одна з форм поведінкової психотерапії, що використовується при фобіях і тривожному розладі, включаючи панічні атаки. Суть терапії полягає в навмисному зануренні пацієнта в травматичні спогоди для реінтеграції пригнічених емоцій. Занурення в уяву зазвичай використовується для лікування тривожних розладів, фобій, obsесивно-компульсивного розладу та посттравматичного стресового розладу. Метод імплозії в основному використовується в поведінковій психотерапії та когнітивно-поведінкової психотерапії [1].

Існує три види імплозивної терапії: *уявна* (in sensu), *реальна* (in vivo) та *віртуальні методи*. Часто в терапевтичній практиці спочатку використовується уявне занурення або віртуальне занурення, а потім занурення в реальну ситуацію.

Хоча в більшості випадків метод імплозії для подолання страху можливе й інше використання цього методу, наприклад, зменшення гніву в дратівливих ситуаціях або позбавлення від шкідливих звичок. Наприклад, курець змушує себе викурювати одну цигарку за іншою, поки, побачивши цю цигарку або навіть подумавши про неї, не відчує огиду.

Однією зі специфічних технік імплозивної терапії є пристосування до симптомів панічної атаки. Відомо, що панічні атаки розвиваються за принципом «порочного кола»: стресові ситуації призводять до неприємних симптомів (серцебиття, задишка, запаморочення тощо), які викликають сильний страх, що посилює реакцію на стрес. [2].

З цієї причини необхідно зберігати спокій клієнта щодо симптомів панічної атаки, які поступово зменшать інтенсивність панічної атаки, а то й зовсім зникнуть.

Теоретичною основою імплозивної терапії є біхевіоризм. Ме-

тод імплозії заснований на двох явищах: явищі зниженої обумовленості (думка Павлова): якщо подразник (жахаюча ситуація) не супроводжується очікуваними наслідками (пацієнту не загрожує реальна небезпека), тоді умовний рефлекс (у цьому випадку страх) поступово втухне. Феномен залежності(звикання): спостереження показують, що якщо людина тривалий час перебуває у страшній ситуації, її страх спочатку посилиться, але якщо стрес триває досить довго, вона поступово адаптується і страх зникне. Пізніше людина усвідомлює, що здатна знаходити самовладання у стресових ситуаціях, і ситуація змушує її все менше боятися [3].

Імплозивна терапія допомагає учасникам АТО позбутися (по-долати) страшні та травматичні спогади, які вони мали під час перебування в зоні бойових дій. Згасання страху відбувається в результаті тривалого зіткнення з ситуацією, яка раніше супроводжувала страх, оскільки наслідків, які призвели до страху, тепер немає. Водночас психотерапевт активує в уяві клієнта стимул або його символічний сурогат, на якому фіксується страх, змушуючи його стикатися з ним протягом тривалого часу без супроводу інших стимулів, що підсилюють страх (наслідків). Тобто з клієнтом давно нічого не відбувалося, тому умовний зв'язок страху з ситуацією чи об'єктом порушується.

Список літератури

1. Камалетдинова З. Ф., Антонова Н. В. *Психологическое консультирование: когнитивно-поведенческий подход* : учеб. пособие для бакалавриата, специалитета и магистратуры. Москва : Юрайт, 2019. 211 с.
2. Louis Chaloult. *La thérapie cognitivo-comportementale : théorie et pratique*. Montréal : Gaëtan Morin, 2018.
3. Louis Chaloult. *La thérapie cognitivo-comportementale : théorie et pratique*. Montréal : Gaëtan Morin, 2010.

Яна Дімнич
Науковий керівник – доц. Кучумова Н. І.

Основні причини дитячої жорстокості у шкільному віці

У наш час проблема дитячої жорстокості стала дуже актуальною. Ми бачимо, як змінюється поведінка дітей не в найкращу сторону, не завжди усвідомлюючи, які фактори впливають на таку їхню поведінку.

Під агресією мається на увазі будь-яка навмисна дія у фізичній або словесній формі, спрямована на спричинення шкоди, втрати та болю іншим людям або собі самому [1]. Насильство, у свою чергу, – це агресія, спрямована на інших людей. З чого починається агресія – насамперед із мотиву. Мотивація агресивної поведінки може бути двоякою: біологічною та соціальною [4]. Біологічна мотивація припускає наявність певних органічних даних для проявлення агресивності, тобто таких її проявів, які є спонтанними і мало залежать від будь-яких зовнішніх впливів. Соціальна мотивація агресивності, навпаки, тісно пов'язана із зовнішніми впливами. Соціальна мотивація базується на переконанні, що мотив, а відповідно і проявлення агресивності людиною є результатом учіння.

Більшість досліджень спираються на думку, що агресія у дітей зумовлена факторами, які вони бачать перед собою. Агресію насправді в деякій мірі можна назвати розладом психіки, якщо дитина одночасно проявляє такі ознаки, як: часті сварки з батьками, важкі прояви ярості, навмисно вчиняє погані дії, не відвідує шкільні заняття, часто стає ініціатором сутичок, жорстоко ставиться до тварин, перекладає свою відповідальність на інших, проявляє фізичну жорстокість до оточуючих тощо [3]. Деякі із запропонованих ознак, можуть траплятися і в звичайних дітей, в такі моменти, варто одразу поговорити про це з дитиною, щоб надалі ситуація не погіршувалась. Згідно з дослідженнями, проведеними в США, 15% дітей і підлітків страждають на емоційні розлади або порушення поведінки. Причому лише 1% усіх, хто потребує ліку-

вання, отримує стаціонарну допомогу, 5% – амбулаторну допомогу, а 80% взагалі її не отримують [2, с.65].

Становлення агресивної поведінки у дітей – процес, у якому беруть участь значна кількість факторів. Сім'я вважається основним фактором соціалізації, а також головним джерелом живих прикладів агресивної поведінки для більшості дітей. Діти, які спостерігають агресивну поведінку вдома, частіше проявляють її у житті. Численні дослідження показали, що для сімей, із яких виходять агресивні діти, характерні особливі взаємини між членами сім'ї. Наступний фактор – стосунки у колективі. За статистикою, значну роль у формуванні характеру дитини відіграє її місце у соціумі. Взаємозв'язки з однолітками сприяють формуванню певних вікових особливостей. Соціум також у певний спосіб впливає на формування проявлення агресії [3].

Щоб допомогти дітям вийти з виру жорстокості, насамперед варто усвідомити проблему та дотримуватись таких правил: не боятися поговорити про це з ними, встановити «межі дозволеності», звернутися до спеціалістів, співпереживати, цікавитись проблемами, навчити забувати і пробачати, віднайти нове захоплення, не шукати винних та інше. Терпіння може стати запорукою успіху. Дайте дитині зрозуміти, якої поведінки ви від неї очікуєте, і надайте їй можливість виправитися.

Отже, дитяча жорстокість – це проблема, яку потрібно розв'язувати на ранніх її проявах. Вона є певним криком про допомогу й увагу до свого внутрішнього світу, в якому швидше накопилось багато негативних емоцій, з якими дитина не може справитися сама.

Список літератури

1. Гокіна Л. Агресивна поведінка дітей – це крик про допомогу. *Психолог*. 2007. № 13–15. С. 84–87.
2. Донченко О. Насильство, заборона і взірць як складові свідомості. *Соціальна психологія*. 2005. № 6. С. 120–132.
3. Заброцький М. М. *Вікова психологія*: навч. посібник. Київ : МАУП, 1998. 92 с.
4. Платонова М. *Агрессия у детей и подростков*: учеб. пособ. / Под ред. Н. М. Платонова. Санкт-Петербург : Речь, 2004. 336 с.

Олександра Жупанська
Науковий керівник – асист. Гуляєва М. М.

Соціально-педагогічна робота в інтересах дітей з інвалідністю

На сучасному етапі розвитку систем освіти, соціального захисту та суспільства в цілому значно зросла увага до навчання, виховання, адаптації та розвитку життєвих навичок дітей з інвалідністю. Проблемам соціально-педагогічної роботи з окресленою категорією учасників освітнього процесу та їх реабілітації присвячені праці зарубіжних (К. Девісон, Р. Мертон, Д. Локвуд, В. Парето, Т. Парсонс) та вітчизняних (А. Капська, А. Колупаєва, Г. Першко, В. Синьов, В. Шульга) вчених.

Значний внесок зробила А. Капська, яка розробила низку принципів та моделей соціальної роботи для дітей з інвалідністю, в основу яких покладено процес реабілітації. У праці [1] А. Капська виділила дві основні цілі організації такої роботи: 1) забезпечення соціального, економічного, інтелектуального та фізичного розвитку; 2) запобігання виникненню вторинних дефектів у дітей з інвалідністю.

Результатом роботи виступає реалізація соціальних функцій, властивих здоровим людям. Під функціями розуміють трудову діяльність, навчання, самостійний рух, навички соціально-побутового орієнтування в повсякденному житті тощо.

Залежно від ступеня тяжкості відхилень у розвитку дитини та від того, які в неї можливості навчання, соціальні педагоги можуть обирати відповідні методи та форми реабілітації [2]:

1. Мейнстримінг – це розширення соціальних взаємодій між дітьми з обмеженими можливостями та їх однолітками. Переважно це форма позакласного спілкування: участь у спільних масових заходах, літніх таборах, хобі-клубах тощо.

2. Інтеграція – встановлення оптимальних зв'язків між соціальними інститутами, групами, гілками влади й управління. Мета соціальної інтеграції полягає у створенні «суспільства для всіх», у якому кожна особа має права й обов'язки та покликана відігра-

вати в житті цього суспільства активну роль. На думку Л. Шипіциної (*там же*), проблема соціальної інтеграції дітей з обмеженими можливостями зумовлена, з одного боку, відхиленнями у їхньому фізичному та психічному розвитку, а з іншого – недосконалістю власне системи суспільних відносин через певні жорсткі вимоги до її потенційних суб'єктів, що недоступні для дітей з інвалідністю.

3. Інклюзивне навчання – створення освітнього середовища, що відповідає потребам і здібностям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізіологічного розвитку. Інклюзивна освіта – це гнучка та індивідуалізована система навчання дітей з особливими потребами в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання, навчання за індивідуальними курсами з медико-соціальним, психолого-педагогічним супроводом.

В. Шульга звернула увагу на те, що, на відміну від звичайних педагогів закладів освіти, у роботі соціальних педагогів головну роль відіграє не навчальна функція, а насамперед виховна, а також функції соціальної допомоги та соціального захисту. Соціальні педагоги також виступають посередниками, створюючи зв'язки між сім'ями, фахівцями (психологами, соціальними працівниками, дефектологами, лікарями та ін.) та різними соціальними установами, організаціями [7].

Отже, метою соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами є створення таких умов для саморозвитку людини, в результаті яких виробляється активна життєва позиція. Соціальний педагог організовує допомогу дітям з інвалідністю та їх сім'ям, проводить консультаційну діяльність, а також сприяє реабілітації дитини з вадами розвитку. Особливою функцією соціального педагога є допомога дитині в адаптації до умов закладу освіти.

Список літератури

1. *Соціальна педагогіка* : підручник / За ред. проф. А.Й Капської. Київ : Центр навчальної літератури, 2016. 468 с.
2. Колупаєва А.А. *Інклюзивна освіта: реалії та перспективи*: монографія. Київ : СамітКнига, 2009. 272 с.
3. Шульга В.В. *Соціальний педагог у загальноосвітньому навчальному закладі: методичні рекомендації*. Київ : Ніка-Центр, 2014. 124 с.

Здоровий спосіб життя – шлях до здоров'я

Найдорожче в людини – здоров'я. Завдання підтримувати здоров'я молодших школярів дуже актуальне на сучасному етапі для країни.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що збереження здоров'я дітей – одна з найважливіших проблем сучасної школи, оскільки на даному етапі діти погано проінформовані про «здоровий спосіб життя», бо надто мало приділяється увага цій проблемі.

Тож ми розуміємо, що у переважної частини школярів початкових класів не повністю сформоване свідоме й відповідальне ставлення до власного здоров'я та життя. Тож щоб спрямувати дітей до розуміння важливості здорового способу життя, педагог повинен використовувати різні прийоми, методи та засоби з ними, завдяки яким вони будуть отримувати корисні знання, які сприятимуть до позитивного ставлення до здорового способу життя. Школа, однокласники, родина, друзі – це найсильніші соціальні інститути для розвитку й формування здорового способу життя, але вони недостатньо використовують свої можливості через невміння практично віддавати свої знання та відповідних виховних технологій.

У теперішній ситуації діти не дуже розуміють термін «активна фізична культура», «правильне харчування». Фізична культура – частина цілісної системи соціуму, також є елементом педагогічної діяльності, яка безпосередньо спрямована на поліпшення здоров'я. Фізичне виховання – це нерозривна складова цілого руху розвитку, соціально-педагогічна діяльність, у якій способи фізичного виховання – здійснення фізичних вправ, підкріплення здоров'я, дотримання чистоти в діяльності та побуті [1, с. 26].

Розвиток ціннісного ставлення до здорового способу життя школярів – це дуже важкий системний процес, який втілює в собі різні компоненти та напрямки життєдіяльності, які доповнюють один одного в житті дитини.

Щоб дати відповідь на запитання про те, що ж таке *здоровий спосіб життя*? – потрібно виокремити всі його частини. Однак ми виділили деякі головні складові, на основі яких і відбувається ведення здорового способу життя. До них відносяться:

- 1) збалансоване харчування;
- 2) фізична активність;
- 3) загальна гігієна організму;
- 4) загартовування;
- 5) відмова від шкідливих звичок.

Аналізуючи напрацювання вчених, які цікавилися цією проблемою (Р. Баєвського, В. Войтенко, А. Здравомислова, В. Качашкін, В. Платонова, Г. Малахова, В. Моляко, В. Сорокіна, Б. Шияна), ми зробили висновки, що вчитель є надзвичайно важливою людиною в житті дитини, який передає їй певні знання, цінності та виховує в них ставлення до свого життя, здоров'я в майбутньому.

Список літератури

1. Зубалій М. Д., Гурман Л. Д. Соціокультурні фактори фізичного виховання шкільної молоді. *Шляхи оптимізації практичної результативності процесу фізичного виховання школярів*: зб. теорет. та метод. матеріалів. Хотин–Кам'янець-Подільський. 2000. 26 с.

2. Кузьменко В. Ю. Виховання у підлітків позитивного ставлення до здорового способу життя. *Наукові записки. Психолого-педагогічні науки*. Ніжин. 2002. № 4. С. 102–104.

Анастасія Іванська
Науковий керівник – доц. Нікула Н. В.

Удосконалення професійної компетентності вчителя Нової української школи у системі післядипломної освіти

Сучасне оновлення освітньої системи України, яке зумовлено трансформаційним процесом у світовий та європейський освітньо-науковий простір, потребує нових, високих вимог до особистості та професійної діяльності вчителя Нової української школи, зокрема вчителя, який працює у початковій ланці освіти. Сучасне українське суспільство потребує нового високоосвіченого вчителя, який адекватно реагує на інноваційні виклики сьогодення, який високопрофесійно вміє реалізовувати новітні освітні стандарти у початковій школі, вчителя, який здатен організувати навчання молодших школярів керуючись основами педагогіки партнерства та принципів гуманізму. Відповідно актуалізується проблема вдосконалення професіоналізму вчителя, його компетентності, який здатен до творчої професійно-педагогічної діяльності, використання інноваційних методів та засобів у Новій українській школі, здатен зацікавити молодших школярів, озброїти їх сучасними знаннями та вміннями тощо.

Проблема професійної компетентності вчителя розкривалася у працях багатьох науковців, зокрема: В. Андрущенко, О. Дубасенюк, А. Кузьмінського, Н. Ничкало, О. Савченко, Г. Соцької, С. Сисоєвої, Л. Хомич та ін, які розкривали різні аспекти професіоналізму та компетентності вчителя.

Так, професійна компетентність учителя розглядається як: «інтегрована здатність особистості здійснювати професійну педагогічну діяльність за нормативно визначеними функціями в межах вимог до професійної діяльності» [1].

Аналізуючи це поняття, Г. Груць зазначає, що «професійна компетентність – це інтегративна якість фахівця, що передбачає рівень оволодіння знаннями, вміннями, навичками і такими компонентами професійної майстерності, як професійні здібності та професійно важливі якості особистості» [2, с. 7].

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що професійна компетентність учителя – це сукупність його особистісних якостей та професійних знань, умінь і навичок, сформованість яких дозволяють якісно та творчо реалізовувати освітній процес у початковій школі на засадах педагогіки партнерства та взаємодії.

Відповідно до професійного стандарту (2020), професійна компетентність учителя початкових класів відображається у мовно-комунікативній, предметно-методичній, інформаційно-цифровій, психологічній, емоційно-етичній, педагогічному партнерстві, інклюзивній, здоров'язбережувальній, проектувальній, прогностичній, організаційній, оцінювально-аналітичній, інноваційній, рефлексивній та здатності до навчання впродовж усього життя [3].

Вважаємо, що вдосконалення професійної компетентності вчителя здійснюється у системі післядипломної освіти, як у курсовий так і міжкурсний періоди. Шляхами для її розвитку є участь у різних видах неформальної та інформальної освіти, залучення до вебінарів, тренінгів, майстер-класів, самоосвітньої діяльності та різних форм і методів, вивчення яких є перспективою наших подальших досліджень.

Список літератури

1. Смагін І. І. Структура професійної компетентності педагога: нормативно-функціональний підхід. *Народна освіта. Електронне наукове фахове видання*, 2017. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5001

2. Груць Г. М. Особистість і професійна компетентність педагога в сучасній освіті. *Професійна компетентність учителя Нової української школи: формування, розвиток та удосконалення*: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / за ред. В.М. Чайки. Тернопіль : ТНПУ, 2020. С. 6–8.

3. Професійний стандарт за професіями: «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», 2020 р. URL: <https://www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk-UA&fileId=22daac6a-f0db-4de0-8d49-47aa6b2ecb99>

Катерина Каралаш
Науковий керівник – доц. Мафтин Л. В.

Особливості формування у молодших школярів ключової компетентності «Умії вчитися»

Однією з ключових особливостей сучасної епохи є те, що основним суспільним ресурсом стають знання та інформація.

Нова українська школа – це реформа, яка надала мотивацію вчителю до вдосконалення. Тож для того, аби відповідати вимогам сучасності, вчитель уже тепер повинен володіти значним колом знань, умінь, навичок і компетентностей [2, с. 9].

В енциклопедичній літературі поняття «компетентний» визначається як, по-перше, такий, що має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; кваліфікований; по-друге – який має певні повноваження; повноправний, повновладний. Тобто добре обізнаний, кваліфікований [1, с. 250].

У контексті модернізації початкової освіти особливого значення набуває формування компетентності, яка визначається вмінням учня здобувати нові знання, та на їх основі розв'язувати проблеми різної складності. Компетентнісний підхід повністю узгоджується із фундаментальними цілями сучасної освіти, визначеними ЮНЕСКО – навчати здобувати знання (тобто вчити вчитися).

Проблема формування вміння вчитися є однією з основних у педагогіці та психології. Дане питання досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні вчені: Ю. Бабанський, П. Гальперін В. Давидов, В. Ельконін, О. Савченко, Г. Цукерман й ін.

Аналіз літературних джерел дає підстави визначити, що «уміння вчитися» полягає в оволодінні способами здійснення діяльності навчання. Під компетентністю «уміння вчитися» розуміємо здатність до засвоєння та пошуку нових умінь і навичок, організацію навчального процесу через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вибудовувати свою освітню траєкторію, уміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, об'єктивно оцінювати власні результати навчання та

здійснювати навчання впродовж життя. Це також здатність і готовність оперувати та оволодівати найрізноманітнішою інформацією, продукувати нові знання; обирати відповідні стратегії для їх досягнення; це свідоме вивчення прийомів, методів та стратегій, формування установок для ефективної організації навчання, збору, обробки, збереження та використання знань; це здатність використовувати здобуті знання та життєвий досвід у різних життєвих ситуаціях. Уміння навчатися ґрунтується на знаннях своїх можливостей, недоліків і прогалин у знаннях, і коли зустрічається завдання, яке виконати одразу неможливо, то не відмовляється, а шукає способи поповнити свої знання новим досвідом [3, с. 34].

Вивчаючи питання формування «уміння вчитися» як важливої ключової компетентності, О. Савченко наголошує на тому, що «для вирішення зазначеного питання необхідно дотримуватись таких умов: створення стимулюючого освітнього середовища; висока кваліфікація педагога, обов'язкове забезпечення сприятливого родинного виховання та систематичне і цілеспрямоване керівництво формуванням складників уміння вчитися» [3, с. 38]. Дану компетентність молодші школярі набувають під час вивчення різних предметів і на всіх етапах освіти.

Отже, освітній процес повинен формуватися відповідно до потреб особистості та індивідуальних можливостей молодших школярів, при цьому має постійно зростати їх творча активність і самостійність.

Список літератури

1. Білодід І. К. *Словник української мови*: в 11 томах. Том 4. Київ.: «Наукова думка», 1993. 840 с.
2. Ващенко Л.С. Уміння вчитися – ключова компетентність учнівської молоді сучасного інформаційного суспільства. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Том 43. №5. С. 1–14.
3. Савченко О.Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*: Бібліотека з освітньої політики. Київ : «К.І.С.», 2004. С. 34–46.

**Основні умови організація сприятливої
соціально-психологічної атмосфери
для навчально-пізнавальної діяльності студентів**

Поняття «соціально-психологічна атмосфера» вживається поряд із такими поняттями як «психологічний клімат», «морально-психологічний клімат», що позначають якість міжособових взаємин, яка проявляється у психологічних умовах, сприятливих або не сприятливих для продуктивної ефективної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти у вищому навчальному закладі [1, с. 107].

Досить важливо, насамперед, створити таку атмосферу, яка була б позитивно зорієнтована на особистість кожного студента, сприяла щирій, безпосередній, довірливій міжособистісній взаємодії, а також щоб забезпечувала умови необхідні для розвитку демократичних взаємодій у закладах вищої освіти. З огляду на це, всі складові педагогічної взаємодії, а також організації навчального процесу мають слугувати вияву довіри та поваги до кожної особистості, толерантного ставлення до її думок і вчинків, емпатійного ставлення до внутрішнього світу, переживань. Усі ці принципи можуть стати реаліями освітнього середовища у закладі вищої освіти за таких умов: 1) урахування думки кожного учасника навчально-виховного процесу, а також його індивідуальних особливостей, своєрідності його культури без образи особистості приниження гідності, навіть якщо його поведінка та висловлювання не відповідають очікуванням педагога, відрізняються від поглядів і ціннісних орієнтацій інших учасників; 2) позбавлення упереджень у міжособистісних стосунках, розвиток і виявлення позитивних установок щодо кожного учасника навчально-виховного процесу; 3) сприйняття кожного студента, зосередження уваги на його успіхах і позитивних сторонах, виокремлення цінності його як особистості; 4) вияв емпатії, розуміння причин поведінки особистості, її труднощів і прагнення допомогти у їх подоланні, підтримка позитивного самопочуття кожного

студента; 5) зауваження та позитивна оцінка кожного досягнення студентів навіть найменшого і на перший погляд незначного, розвиток віри в себе, у свої сили та у подальші успіхи; 6) ставлення до студента як до рівноправної особистості; 7) відсутність грубої, неконструктивної критики, осуду особистості, аналіз ситуації, оцінка поведінки студента з огляду на його особистісний розвиток та перспективи майбутньої професійної діяльності [2].

Саме викладач може і повинен стати ініціатором розвитку довіри, толерантності до кожного учасника навчально-виховного процесу. Його поведінка на засадах вищезазначених ідей обов'язково спричинить позитивний емоційний відгук у більшості студентів, особливо тих, у кого сприятливий рівень розвитку соціальних якостей, культури до таких педагогічних впливів. Створення незагрозованої, але ділової та сприятливої психологічної атмосфери в освітньому середовищі вищої школи відповідає потребам студентів [1]. На думку багатьох студентів, умовою психологічно-комфортного середовища для них є відсутність критики, засудження, гніву викладача з приводу поганої підготовки до практично-семінарських занять або проведення без попередження тестового контролю, письмового опитування на запитання підвищеної складності. Незагрозна атмосфера створюється завдяки розвитку позитивних емоцій студентів у процесі співпраці, діалогічного спілкування, виконання різних видів навчально-пізнавальної діяльності. На думку студентів, вони себе безпечно почувають тоді, коли їм надається можливість виправляти свої неуспіхи, викладачі дотримуються міри у навантаженні їх науково-дослідними роботами, практичними завданнями.

Отже, якщо поступово створюється сприятливе мікросередовище, це спонукає студентів до поведінки за відповідними принципами і сприяє їх успішності.

Список літератури

1. Ильин Г. Л. *Философия образования (идея непрерывности)*. Москва, 2002. 223 с.
2. Фіцула М. М. *Педагогіка вищої школи* : навч. посіб. Київ : «Академвидав», 2006. 352 с.

Христина Катеринюк
Науковий керівник – доц. О.Є. Гордійчук

Особливості психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу

Актуальність окресленої науково-практичної проблеми пов'язана з активним упровадженням надання якісної інклюзивної освіти в закладах освіти. Школа зобов'язується надати кожному здобувачу освіти всі необхідні послуги для успішного навчання. Перед педагогічними працівниками щоразу постають нові вимоги, дотримання яких допомогли б організувати освітньо-виховний процес так, щоб усі учні могли продовжувати здобувати знання, вміння та навички не залежно від потреб. Ці умови є відправною точкою до пошуку сучасних методів навчання, нових форм спілкування та налагодження комунікації між усіма учасниками освітнього процесу. Сприяти ефективній реалізації залучення дітей з ООП може тільки команда психолого-педагогічного супроводу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організовуючи інклюзивне навчання, заклади освіти керуються документами Міністерства освіти і науки України, зокрема: «Наказом Міністерства освіти і науки України № 609 від 08.06.2018 року «Про затвердження примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» [2].

Поняття «психолого-педагогічний супровід» з'явилося у сучасній науці відносно нещодавно. Частина фахівців вважає, що цей термін тісно пов'язаний з підтримкою і виступає в сучасній освіті як незалежне явище. Згідно з науковими поглядами Т. Скрипник, «психолого-педагогічний супровід – це пролонгований процес, спрямований на попередження виникнення (або усунення) у дітей з особливими освітніми потребами дестабілізаційних чинників, формування їхніх адаптативних функцій, забезпечення оптимального розвитку та здобуття ними якісної освіти в умовах освітнього закладу» [3, с. 40].

Низка науковців визначають педагогічний супровід як одну із

форм педагогічної діяльності, спрямовану на створення умов для формування самостійності та впевненості дитини в різних життєвих ситуаціях. Зокрема, Н.В. Базима та інші зазначали, що педагогічний супровід – це форма партнерської взаємодії, у процесі якої узгоджується сенс діяльності та створюються умови для індивідуального прийняття рішень [1, с. 148].

Команда супроводу протягом двох тижнів після початку навчання повинна скласти ІПР, узгодити її з батьками та затвердити в керівника закладу освіти. До її обов'язків також входить скласти розклад занять, коригувати ІПР, а також визначати прогрес розвитку дитини двічі на рік. Визначати способи адаптації і за потреби модифікації освітнього середовища навчальних матеріалів відповідно до потенційних можливостей, звернутися до ІРЦ у разі труднощів у реалізації ІПР для отримання методичної допомоги [2].

Оскільки, особливі освітні потреби – це потреби у допомозі та послугах, що надаються психолого-педагогічним супроводом з метою забезпечення повноцінного навчання і виховання кожного, то, виходячи з принципу інклюзивності, зміна ціннісних орієнтирів освіти – необхідна умова на даному етапі.

Отже, команда психолого-педагогічного супроводу є важливою і невід'ємною частиною якісного інклюзивного навчання у школі.

Список літератури

1. Базима Н. В., Качуровська О. Б. та ін. Дитина з труднощами в навчанні в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник. Київ : ДІА, 2019. 148 с.

2. Наказ Міністерства освіти і науки України №609 від 08.06.2018 року «Про затвердження примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-pro-komandupsihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitni-mi-potrebami-v-zakladizagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti>

3. Скрипник Т. *Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі*: навчально-наочний посіб. Харків : Факт, 2015. 40 с.

Надія Кацел
Науковий керівник – асист. Костик Л. Б.

Подолання мовленнєвих порушень у дошкільників засобами мистецтва (арт-терапія, арт-педагогіка)

Останнім часом спостерігається тенденція до підвищеного інтересу до механізмів впливу мистецтва на дитину з особливими потребами у процесі її виховання та навчання. Сучасна психологія та педагогіка значно зорієнтовані на застосування в корекційній роботі різних видів мистецтва як важливого засобу виховання гармонійної особистості дитини з особливостями психофізичного розвитку, її культурного рівня.

У науково-педагогічній літературі *арттерапія* розглядається як засіб, що дозволяє контролювати емоційне самовідчуття та психологічне здоров'я особистості засобами художньої діяльності (Г.В. Бурковський, А.І. Захаров, Т.Д. Зінкевич-Євстігнєєва [3], О.А. Карабанова та ін.).

У контексті розгляду *арт-терапії* як *інноваційної технології в системі освіти* необхідно зазначити її зв'язок із соціальними, психологічними та педагогічними явищами, здатністю до відносної самостійності від складових педагогічного процесу, до інтеграції та трансформації. Тож використання арт-терапії у корекційній педагогіці призвело до виникнення *педагогічної арт-терапії* [1].

Як зазначає Л.С. Виготський, мистецтво надає необмежені можливості дитині для самовдосконалення та самореалізації як у процесі творчості, так і в його продуктах. Інтерес до результатів творчості дитини з боку оточуючих, сприйняття ними продуктів художньої діяльності (малюнків, виконання пісень тощо) підвищує її самооцінку та самосприйняття, що дозволяє виконувати одне з важливих завдань – запобігання дезадаптації до навчального процесу та макросоціального середовища в цілому [2].

Використання засобів мистецтва на шляху подолання мовленнєвих порушень у дошкільників має визначатися певним змістом та організацією такої художньо-корекційної та художньо-розвивальної діяльності, яка враховувала б особливості даного виду

порушень і сучасні дослідження різних наук, що вивчають як галузь самого мистецтва, так і умови створення педагогічних технологій, питаннями яких займається педагогіка. Однією з її різновидів є *арт-педагогіка*, яка на відміну від арт-терапії, «дозволяє розглядати в рамках спеціальної освіти не тільки художнє виховання, але й усі компоненти корекційно-розвивального процесу (розвиток, виховання, навчання, корекція) засобами мистецтва, а також формування основ художньої культури..» [1], включаючи всі загальноприйняті педагогічні принципи та методи.

Арт-педагогічний підхід, що має на меті одуховлення дитини, передбачає розвиток креативності, нестандартності її мислення. У арт-педагогічній діяльності необхідно застосовувати як корекційно-педагогічні методи та прийоми (діагностика, проектування комплексних занять), так і художньо-дидактичні (пізнання мистецтва через залучення до творчо-мовленнєвої діяльності, інтеграція засобів мистецтва тощо).

Отже, *арт-педагогіка* як галузь наукового знання дозволяє розглядати не тільки художнє виховання дошкільників, а й усі компоненти їх корекційно-розвивального процесу (розвиток, виховання, навчання та корекція) засобами мистецтва, а також формування основ художньої культури. Корекційно-розвивальні та психотерапевтичні можливості мистецтва пов'язані з створенням для дитини з мовленнєвими порушеннями шляхів для самовираження та самореалізації, як у процесі творчої діяльності, так і в її результатах, ствердження та пізнання своєї особистості.

Список літератури

1. *Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании* учебник / Под ред. Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко. Москва : Академия, 2001. 247 с.
2. Выготский Л. С. *Психология искусства* /Под ред. В. В. Иванова. Москва : Искусство, 1965. 379 с.
3. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. *Практикум по сказкотерапии*. Санкт-Петербург : ООО «Речь», 2000. 310 с.

Мар'яна Кириляк
Науковий керівник – доц. Софроній З. В.

Формування творчої ініціативи підлітків як психолого-педагогічна проблема

Першочерговим завданням сучасної мистецької освіти є виховання всебічно розвиненої особистості, здатної мислити критично і творчо, застосовувати набуті знання у практичній діяльності. Креативність, самостійність, ініціативність слугують запорукою формування і становлення творчої успішної особистості, що визначає подальший розвиток нації та держави.

Аналіз науково-теоретичної літератури дозволяє систематизувати підходи до аналізу обраної проблеми у працях видатних психологів і педагогів. Так, у працях В. Іванова, М. Морозова, В. Небиліцина проблему розвитку ініціативності розглядають через призму загальної активності та пізнавального інтересу індивіда. У музичній педагогіці проведені дослідження з формування пізнавальної ініціативи майбутніх учителів музичного мистецтва (Чжан Лей, Е.Ткач). Психологія формування творчої ініціативи висвітлена у працях Л. Хабірової.

Аспект творчої активності особистості розкритий у працях Н. Кичук, М. Савчин, С. Терещук. Творчий потенціал індивіда став предметом розгляду у наукових розвідках В. Зоц, Є. Карпова, П. Нагорної, Р. Цокур. Підтримуючи ідею творчої свободи, В. Загвязинський, С. Сисоєва, Г. Шевченко вбачають її прояв у розвитку творчих здібностей людини; активізації творчого потенціалу особистості; здатності до конструктивного перетворення дійсності, схильності до нестандартних прийомів поведінки.

У «Словнику іншомовних термінів» «ініціатива» (від лат. – початок, починання) визначається як активна провідна роль людини у будь-яких діях, заповадливість, а також її здатність до самостійних дій [3, с. 282].

У педагогічній енциклопедії суть дефініції «ініціатива» визначена як «починання, внутрішнє спонукання до нових форм діяльності, керівна роль у будь-якій діяльності» [2, с. 197].

Ініціатива також є різновидом соціальної активності, колективною творчістю конкретної особи або групи людей. Особливістю ініціативної діяльності є її добровільність, власна внутрішня згода, творче ставлення до діяльності.

Ініціативність у педагогічній науці розглядається як творча здатність, що виявляється у постійному прагненні до самостійних дій, активній життєвій позиції особистості.

За визначенням Д. Богоявленської, «ініціативність – є одна з найважливіших цілей виховання» [2, с. 197]. Так, у процесі навчання «ініціативність розвивається за допомогою системи дидактичних методів, прийомів та засобів» [там само]. Найбільш продуктивні такі активні форми навчальної діяльності, як виконання творчих завдань, виступи перед широкою аудиторією. Саме завдяки ним особа навчається виявляти творчу самостійність, креативність, гнучкість мислення.

Аналіз проблеми формування творчої ініціативи дає можливість трактувати досліджувану категорію як «форму прояву активності особистості, що опосередкована її відношенням до конкретної діяльності, результатом чого виступає якісно новий та оригінальний продукт, особистісно значимий для суб'єкта» [4, с. 19].

Отже, вивчення психолого-педагогічної літератури, яка розкриває зміст творчої ініціативи, шляхи педагогічного впливу на її формування, умови успішності цього процесу, сприяють винайденню системи відповідних способів, які спрямовані на ефективний результат музичного навчання підлітків, розкривають перспективи застосування існуючих досягнень у процесі позаурочної співацької діяльності.

Список літератури

1. Богоявленская Д. Б. *Интеллектуальная активность как проблема творчества* / отв. ред. академик Б. М. Кедров. Ростов-на-Дону : Издательство Ростовского университета, 1983. 176 с.
2. *Педагогика: большая современная энциклопедия* / Сост. Е. С. Рапацевич. Минск : Современное слово, 2005. 720 с.
3. *Словник іншомовних слів* / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Гол. ред. УРЕ, 1975. 774 с.
4. Хабірова Л. І. *Психологія формування творчої ініціативи підлітків*: навч. посіб. Полтава, 2018. 64 с.

Сім'я як чинник формування успішності в дитини

Сім'я визначається як соціальний інститут, як осередок суспільства, як мала група людей, об'єднаних спільною територією, побутом і пов'язаних кровними та спорідненими зв'язками.

У межах психологічного підходу сім'я сприймається як простір спільної життєдіяльності, всередині якого задовольняються специфічні потреби людей. Цей простір влаштований за складною структурою, він охоплює різні елементи: ролі, позиції, коаліції тощо.

Сім'я виступає незамінним соціальним інститутом розвитку особистості. Саме сім'я покликана формувати риси характеру, переконання і погляди, а також світогляд дитини. До моменту повноцінного вступу в соціальне середовище дитина розвивається в оточенні сім'ї, де закладаються передумови успішного розвитку майбутньої особистості.

Сім'я відіграє важливу роль у забезпеченні умов для розвитку умінь і навичок, необхідних для досягнення успіху дитиною. Сімейні взаємовідносини безпосередньо впливають на успішність дитини.

Успішність може бути позначена як певна соціальна якість, яка властива особистості, що досягла успіху в процесі виховання та навчання. За визначенням словника, успішність – це здатність людини домагатися виконання своїх цілей.

Що ж до шкільного віку, то про успішність можна говорити як про певні досягнення (успіхи) дитини в соціально значимій діяльності (навчанні) і визнанні цих успіхів з боку інших учасників навчального процесу (педагогів, батьків, референтної групи).

Як стверджує Ю. Альошина, навчання у школі є складним для дитини процесом, тому в цей період підкреслюється значимість дитячо-батьківських відносин. Залежно від того, як поведуться з дитиною батьки, які почуття і стосунки проявляються в межах сім'ї дитина може відчувати себе благополучно чи, навпаки, не-

щасно. Сім'я, в якій сформовано емоційно сприятливі взаємовідносини, стимулює в дитини відчуття комфорту та захищеності. А конфліктна ситуація в сім'ї, відсутність душевної близькості між її членами часто складає основу дефектів розвитку та неуспішності дитини.

Сім'я сприяє формуванню успішності в дитини через ряд таких факторів:

1. Сімейний устрій. Благополучна сімейна атмосфера створює сприятливі умови для навчання дитини. Відсутність взаєморозуміння в сім'ї перешкоджає успішному розвитку дитини.

2. Спілкування. Завдяки частому й інтенсивному спілкуванню з батьками дитина переймає новий досвід та цінні знання, що сприяє її успішності.

3. Виховання. Правильні методи та прийоми впливу на особистість розвивають дисципліну та наполегливість у дитини, що в майбутньому виступає передумовою для успішного досягнення цілей.

Тож можна підвести підсумок, що в сімейному середовищі закладаються основи ціннісно-мотиваційної сфери дитини, створюються необхідні умови, в яких дитина розвивається та навчається досягати поставлених цілей.

Сім'я – це особливий колектив, що відіграє у вихованні основу та найвагомішу роль. Здатність досягати успіху та долати невдачі дитина засвоює саме в сім'ї, під впливом сімейного устрою, виховання та спілкування з батьками.

Список літератури

1. Алешина Ю. Е *Индивидуальное и семейное психологическое консультирование*. Москва : Независимая фирма «Класс», 1999. 208 с.
2. Гарбузова В. И. *Воспитание ребенка в семье*. Москва, 1995.
3. Куликова Т. А. *Семейная педагогика и домашнее воспитание: учебник для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений*. Москва : Издательский центр «Академия», 1999. 232с.
4. Шнейдер Л. Б. *Семейная психология: учебное пособие для вузов*. изд.4-е. Москва Академический Проект; Трикста, 2008. 736 с.

Тайсія Кіцул
Науковий керівник – доц. Сімак А. А.

Сімейні та позасімейні джерела гендерно-рольової соціалізації підлітків

В умовах вираженого соціального напруження, процес соціалізації підлітків, зокрема реалізація її гендерної складової, значно ускладнився, що детермінує актуальність аналізу базових та процесуальних маркерів даного процесу. На думку сучасних учених, підлітки ліпше адаптуються до соціального середовища після розв'язання проблеми формування гендерної ідентичності [5].

Українські джерела зазначають, що дефініція «гендер», на відміну від «статі», має на увазі не суто фізіологічні риси, які відрізняють чоловіків і жінок, а соціально сформовані риси, властиві «фемінності» та «маскулінності». О. Вороніна, Н. Ловцова, Н. Пушкарьова, Дж. Худоба, Р. Хоф постулюють, що «гендер» можна диференціювати на чотири субгрупи основних характеристик, а саме на: біологічну стать, гендерно-рольові (гендерні) стереотипи, гендерно-рольові норми й гендерно-рольову ідентичність [4, с. 362]. Різні аспекти гендерної ідентичності стали об'єктом аналізу у багатьох працях пов'язаних з дослідженнями психології статі, а пізніше – гендерної психології, таких зарубіжних дослідників: С. Бем, З. Фрейда, К. Юнга, Е. Еріксона, М. Мід, Б. Фрідан, К. Хорні, Т. Бендас, Ш. Бурна, Н. Ходороу та вітчизняних й російських науковців – І. Кона, Є. Ільїна, І. Кльоциної, Т. Говоруна, В. Кагана, О. Кікінеджи, Л. Шевченко, А. Кочарян, Г. Андреева та ін. [1, с. 162].

Як вважають В.В. Козлов і Н.А Шухова [2, с. 104], гендерна соціалізація є однією з найменш досліджених проблем через низку причин: *по-перше*, складність вивчення процесів гендерної соціалізації пов'язана з біосоціальною природою «гендера» і вимагає міждисциплінарного біолого-психо-соціологічного підходу; *по-друге*, гендерологія як відносно самостійна галузь наукового знання з'явилася тільки в 1970-х рр.; *по-третє*, й досі не склалася епістемологічно-методологічна база дослідження да-

ного феномену. Але зазначимо, що В. Романова розглядає статево-рольову соціалізацію як процес засвоєння індивідами соціокультурних факторів, які зумовлюють більшість наявних особливостей статево-рольової поведінки людини. До цих факторів передусім належать: стереотипи, що виникають у культурі суспільства та пов'язані з фемінністю та маскуліністю; різниця у тому, як виховують хлопчиків та як виховують дівчаток; види роботи, котрі відносять суто до «жіночих» або до «чоловічих»; обмежені стереотипами ролі, котрих повинні дотримуватись чоловіки та жінки, щоб відповідати очікуванням [3, с. 8].

З аналізу стану наукової розробки проблеми гендерної соціалізації у психологічній літературі можна зробити висновок про наявність певних контроверсійних доменів між сучасними процесами демократизації суспільного життя та нездатністю сім'ї, школи та засобів масової інформації реагувати на обізнаність дітей. Не забезпечується впровадження нових освітніх технологій, освітнього підходу, який ґрунтується на «гендері», підлітки обмежені стереотипами, що вкорінилися у суспільстві, а особливий вплив на становлення соціалізації здійснюється в сімейному середовищі.

Список літератури

1. Донець А. А. Особливості формування гендерної ідентичності особистості у підлітковому віці. *Молодий вчений*. 2014. № 7. С. 162–164.
2. Мирошніченко А. В. Гендерна соціалізація як процес формування гендерної ідентичності особистості. *Вісник Харківського національного університету*. 2011. № 985. С. 103–106.
3. Скотна Н., Вовк Л. Сім'я як первинний осередок гендерної соціалізації. *Молодь і ринок*. 2015. №1 (120). С. 7–10.
4. Шевченко Н. В. Гендерна ідентичність та гендерна соціалізація особистості підлітків. *Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць*. 2008. № 2. С. 362–372. DOI: <http://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/163319>
5. Кравченко І. М., Ткачук Т. Л. Особливості впливу сім'ї на становлення особистості підлітків. *Психологія*. URL: http://medpsychology.pp.ua/osoblyvosti_vplyvu_simyi

Методологічні підходи до вдосконалення підготовки педагогічних кадрів у стратегії безперервної освіти

Підготовка висококваліфікованих педагогічних кадрів виступає одним із пріоритетних державних завдань, рішення якої багато в чому визначає успішність економічного та соціокультурного розвитку країни. Важливість діяльності педагога як у системі загальної, так і професійної освіти визначила необхідність розробки професійного стандарту, що регламентує систему необхідних компетенцій та вимог до організації та здійснення професійної педагогічної діяльності у різних освітніх організаціях [1].

Вибудовування стратегії професійного розвитку педагога ґрунтується з урахуванням основних установок:

- реалізації стратегії професійного навчання протягом усього життя, що передбачає розширення можливостей, способів і форм освоєння професійних кваліфікацій у рамках побудови системи безперервного професійного навчання;

- зростання значущості професійної освіти як найважливішого чинника розвитку людського капіталу, зорієнтованого забезпечення економічної конкурентоспроможності держав, спілок і співтовариств;

- збільшеної потреби у висококваліфікованих педагогічних кадрах для систем загальної та професійної освіти, підготовка яких має ґрунтуватися на інноваційних і перспективних підходах і технологіях, що забезпечують швидке залучення у професійну діяльність;

- зростання вимог до управлінських і педагогічних кадрів системи професійної освіти, які визначаються запитами структур, у тому числі бізнес-освіти, у конкурентоспроможних кадрах.

Аналіз досвіду організації педагогічної освіти дозволив виділити такі найбільш перспективні підходи, що відповідають цілям і завданням реалізації принципу «навчання протягом життя».

1. Розробка програм підготовки та підвищення кваліфікації педагога повинна передбачати різноманітність і можливості вибору

методичних і технологічних схем навчання залежно від конкретних умов організації навчального процесу, інтересів і можливостей здобувачів освіти у освоєнні змісту програми та кваліфікації викладачів.

2. Необхідність установлення вимог до результатів освоєння програм підвищення кваліфікації. З вивчення кожного модуля слухачі мають показати ступінь сформованості необхідних компетентностей. Показники результативності можна розділити на дві категорії: безпосередні результати після проходження курсів і відстрочені результати, наприклад реальні зміни у діяльності освітньої організації після проходження членами педагогічного колективу процесу підвищення кваліфікації.

3. В основу розробки модульних освітніх програм підвищення кваліфікації освітян доцільно закласти такі позиції:

- технологічність, можливість перенесення теоретичних знань у практичну діяльність педагога [2];

- усвідомлення власної діяльності та педагогічних ефектів нового (змісту, технологій, відносин тощо) шляхом застосування рефлексивних технологій;

- варіативність освітніх програм та організаційних форм їх освоєння педагогами, що дозволяє гнучко та мобільно враховувати запити слухачів та їх кваліфікацію;

- наявність обов'язкового зворотного зв'язку та можливість коригування освітнього маршруту слухачів;

- запровадження інтегративного змісту, вихід у суміжні галузі професійних знань;

- створення комфортного освітнього середовища, заснованого на глибокій повазі до учасників освітнього процесу.

Список літератури

1. *Стратегія післядипломної освіти для сталого розвитку*: монографія; за ред. Н. М. Рідей, Л. М. Панченко. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 326 с.

2. *Освіта майбутнього: концепції, методи, підходи*: колективна монографія / кол. авт.; голов. ред. В. В. Любарець, О. В. Кендюхов, Н. В. Бахмат. Київ : Міленіум, 2020. 310 с.

Анастасія Коваль
Науковий керівник – доц. Софроній З. В.

Методичний аспект розучування хорового твору на уроках музичного мистецтва

Учитель музичного мистецтва, крім виховання у школярів вокально-хорових навичок, повинен постійно збагачувати їх слуховий досвід, організовувати для них прослуховування як інструментальних, так і вокально-хорових творів із подальшим аналізом та обговоренням. Зрозуміло, що це вимагає відповідної професійної підготовки. Адже учитель музичного мистецтва як хормейстер здійснює музично-теоретичний, вокально-хоровий і виконавський аналіз твору.

Ілюструючи хоровий твір учитель повинен виконати його так, щоб викликати в учнів інтерес і бажання вивчати його. Якщо немає можливості виконати партитуру на фортепіано, можна виразно проспівати основні теми твору, мелодичні лінії, підсилюючи емоційне і художнє враження диригентськими жестами.

Важливим для розкриття характеру хорового твору, його настрою, основних образів є розповідь про авторів музичного і поетичного тексту. Для створення музичного образу цінні бесіди про епоху, конкретні історичні події, які спонукали композитора і поета до написання твору. Необхідний перегляд і спільний аналіз відомих зразків концертного виконання розучуваного твору, обговорення інтерпретації інших виконавців.

Методика розучування твору зазвичай передбачає вивчення за фразами. Демонструючи кожну фразу голосом, учитель повинен зосереджувати увагу учнів на характері мелодії, особливостях ритмічного рисунка, поясненні невідомих або незрозумілих слів. Дієвим методом перевірки індивідуальних співацьких даних слугує спів «ланцюжком», коли діти по черзі, за вказівкою вчителя, співають мелодію по фразі [2, с. 14].

Незаперечним методичним прийомом є розучування з учнями контрастних за характером вокально-хорових творів. Так, у хорі молодших класів може вивчатись один рухливий твір, інший – кантиленний, повільний, спокійний за характером. Така зміна під

час занять сприяє більш ефективному засвоєнню музичного матеріалу, оскільки діти не здатні працювати тривалий час.

Ритм має особливе значення у колективному хоровому виконанні. Важливим прийомом є проспівування у повільному темпі. При складних для виконання інтонаційних зворотах доцільно також працювати над співом поза ритмом, робити зупинки на окремих звуках і співзвуччях. Такий методичний прийом сприяє зосередженню свідомості співаків на інтонуванні окремого звуку чи акорду.

Працюючи над технічними труднощами, необхідно враховувати художній зміст розучуваного фрагмента. Учителі-початківці часто розпочинають художнє виконання твору вже після того, як повністю вивчений музичний матеріал – засвоєна мелодія, ритм, текст тощо. Але надалі, приступаючи до роботи над художньо-образним виконання, вони зустрічаються з певними труднощами. УВже на цьому етапі важко перевчити учнів виконати ті чи інші штрихи, зробити поступове сповільнення, чи прискорення, зробити логічну паузу (цезуру, дихання). Але і з перших занять не потрібно вимагати від учнів повноцінного художнього виконання. Виважений такий підхід, коли вчитель-хормейстер прагне досягти відповідного звучання поступово. Тому на кожному етапі розучування хорового твору учитель музичного мистецтва повинен орієнтувати дитячий хоровий колектив на розкриття художнього змісту твору.

Отже, вивчення хорового твору на уроках музичного мистецтва залежить від успішного планомірного застосування вчителем ефективних методичних засобів і прийомів.

Список літератури

1. Перцова Н. О. Методичні аспекти роботи з дитячим хоровим колективом. Мистецтвознавство. Київ : Київський національний університет культури і мистецтв, 2017. С.13–18.

2. Світайло С. В. *Методика роботи з дитячим хоровим колективом* : навч.-метод. посібник для студ. вищих навч. закладів III–IV рівня акредитації. Київ : Унів. коледж Київського ун-ту ім. Бориса Грінченка, 2016. 140 с.

Ольга Коваль

Науковий керівник – доц. Богданюк А. М.

Формування творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання

Головною рушійною силою розвитку сучасного суспільства є творча особистість, яка, застосовуючи набуті знання, знаходить нові креативні рішення, вдосконалюючи не лише своє життя, але й суспільство в цілому. Добре відомо, що фундамент загальноосвітньої підготовки школярів закладається саме в початковій школі. З розвитком Нової української школи впроваджуються нові методи та форми роботи, відповідно видозмінюються й вимоги до ЗУН учнів. Однак є незмінно актуальне у всі часи – розвиток творчих здібностей учнів, велику роль у чому відіграють уроки літературного читання.

Тому набуває актуальності питання виокремлення найбільш дієвих засобів формування творчих здібностей на уроках літературного читання сучасних школярів, які живуть в умовах глобальної комп'ютеризації суспільства і мають досить низький інтерес до читання.

Проблему формування творчих здібностей досліджували такі науковці, як С.Ф. Русова, В. Духнович, Д.Б. Богоявленська, Г.С. Костюк, Я.О. Пономарьов. Саме розвитку літературних творчих здібностей присвятили дослідження О.Я. Савченко, В.О. Сухомлинський, А. Матюшкіна, А. Запорожець і ін.

Сучасна дослідниця і практик Г. Ткачук стверджує, що у контексті компетентнісного підходу до змісту літературного читання посилюється увага до формування умінь, способів діяльності, які мають міжпредметний характер. Ідеться, зокрема, про оволодіння школярами повноцінною навичкою читання, різними видами читання, технологічними способами самостійного опрацювання текстів різних видів; способами пошуку, обробки, аналізу інформації тощо. Оволодіння учнями цими вміннями сприятиме формуванню ключової компетентності шкільної освіти – умінню вчитися [3].

Тож метою уроків літературного читання є не лише прищеплення читацьких навичок, а й розвиток нахилів і задатків дітей, бо тільки так ми виховуємо їх здатними до критичного аналізу та об'єктивного оцінювання різних явищ і фактів, до творчого пошуку, до оригінального розв'язання проблем, тобто формуємо повноцінну особистість [1].

Важливе врахування індивідуальних особливостей, навчальних можливостей, інтересів, передбачення і подолання труднощів у навчанні. Тому вчителю необхідно забезпечити кваліфіковане керівництво навчанням, основою якого є знання особливостей процесу читання, володіння ефективними методами й прийомами. Зокрема, творчу роботу пропонуємо проводити, застосовуючи різноманітні прийоми: «Фантастичні гіпотези», «Мозковий штурм», «Навчаючись-учуся», «Казка навиворіт», «Фантастичні гіпотези», «Незакінчені речення», «Гронування», «Кубування», «Інтонування твору», «Асоціативний куш», «Казка на новий лад», «Відеокліп», «Живий малюнок» та ін. [2].

Отже, вдалий підбір форм і методів, які вчитель використовуватиме на уроках літературного читання з метою розвитку творчих здібностей учнів, сприятиме становленню дитини-читача, здатної до самостійної читацької, творчої діяльності, розвитку її мовленнєвих, літературних, інтелектуальних здібностей, формуванню морально-естетичних уявлень і емоційного інтелекту. Та, що найважливіше, відбувається формування потреби в систематичному читанні. І ще: в освітній процес потрібно вкладати всю свою душу, апелювати до емоційного рівня дитини, адже ще видатний педагог В. Сухомлинський зазначав, що «...вчити творчості необхідно не для того, щоб зростити юних поетів, а для того, щоб збагатити кожне юне серце».

Список літератури

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. *Початкова школа*. 2018.

2. Парфіло Н. С. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках читання шляхом впровадження інноваційних та здоров'язберігаючих освітніх технологій. *Початкова школа*. 2015. №2. С.3–8.

3. Квачук Г. Читання-розгляд як системний метод формування культури читацької діяльності учня. *Початкова школа*. 2009. № 9. С.7–10.

Степанія Ковальчук

Науковий керівник – доц. Костащук О. І.

Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності

В умовах соціально-економічних трансформацій, які сьогодні відбуваються в країні, професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи вимагає кардинальних змін. Основні документи, які забезпечують реформування системи підготовки майбутніх учителів початкової школи, такі: «Закони України «Про освіту» (2017 р.), «Про загальну середню освіту» (1999 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (№ 344/2013 від 25.06.2013 р.), рішення колегії МОН України «Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи» (№ 10 від 27.10.2016 р.)».

Так, у Концепції Нової української школи визначено питання щодо вдосконалення системи підготовки майбутніх фахівців початкової освіти, оновлення змісту, пошук нових форм і методів організації освітнього процесу. Отож можна говорити про необхідність упровадження сучасних інноваційних навчально-ігрових технологій в освітньому процесі початкової школи.

Застосування інноваційних технологій навчання, зокрема навчально-ігрових, є предметом дослідження багатьох учених. Так, питання щодо створення, застосування освітніх технологій у професійній діяльності вчителя віднаходимо у працях відомих педагогів (А. Алексюк, В. Беспалько, І. Дичківська, О. Дубасенюк, А. Нісімчук, О. Пометун, С. Сисоєва та ін.). Дослідники Н. Анікеєва, Д. Ельконін, Н. Єсіна, С. Ігнатенко, В. Желудько, М. Кларін обґрунтовували психолого-педагогічні аспекти використання ігор в освітньому процесі. Теоретичні аспекти застосування навчально-ігрових технологій досліджували А. Гусєва, Д. Кавтадзе, Н. Кічук, А. Коломієць та ін. [2, с. 78].

В освітньому процесі гра є засобом отримання інформації, джерелом активності, прояв ігрової творчості та дух змагання.

Під час гри дитина навчається й отримує задоволення від самого процесу гри.

Навчально-ігрова діяльність виконує такі функції:

- 1) розважальна – задоволення від самої гри;
- 2) навчальна – засвоєнню змісту навчального матеріалу;
- 3) виховна – широкі можливості для виховання учнів;
- 4) розвивальна – розвиток мислення, пам'яті, уваги тощо;
- 5) формувальна – утворення інтелектуальної та моральної сфер школяра;
- 6) комунікативна – налагодження доброзичливих відносин;
- 7) релаксаційна – зняття емоційної напруги [1, с. 238].

Вважаємо, що навчально-ігрові технології співвідносяться з технологіями співпраці, що спрямовані на налагодження партнерських стосунків учасників освітнього процесу, визначення змісту ігрової діяльності.

Отже, навчально-ігрові технології є сукупністю засобів, прийомів, методів навчання у формі різноманітних навчальних ігор, які чітко структуровані та визначаються навчально-пізнавальним та виховним спрямуванням [3, с. 59].

Отже, ми дійшли висновку, що професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи вимагає формування готовності до використання навчально-ігрових технологій, які є ефективним засобом стимулювання студентів до активної навчально-пізнавальної діяльності.

Список літератури

1. Гавриш І.В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : дис. д-ра пед. наук:13.00.04 / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2006. 579с.

2. Дичківська І. М. *Інноваційні педагогічні технології* : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2004. 450 с.

3. Марко М. М. Сутність навчально-ігрових технологій. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2016. Випуск 11. С. 58–64.

Прокрастинація у роботі фахівця соціальної сфери

Ефективність роботи фахівців соціальної сфери як конгломерату активних суб'єктів професійної діяльності залежить від позиції та стратегії поведінки кожного з них. Одним із соціальних запитів до сучасної науки є дослідження мотиваційних чинників працівника. Водночас предметом дослідження науковців є виявлення причин прокрастинації.

Серед основних причин дослідники називають:

- порушення емоційно-вольової сфери;
- невміння організувати себе і свій час;
- підвищений рівень особистісної тривожності;
- низька самооцінка;
- особливості характеру;
- перевтома;
- недостатня готовність до виконання професійних обов'язків;
- стрес;
- невпевненість у своїх силах;
- страх;
- невміння вибудовувати ієрархію цілей і цінностей та планувати свою професійну діяльність;
- стан здоров'я;
- соціальні та сімейні проблеми [1; 2; 3].

Погоджуємося із С. Наход, що «...перфекціонізм також є причиною зволікання спеціалістів, проте важливо враховувати його тип: нормальний перфекціонізм знижує імовірність відкладання справ, а патологічний – підвищує» [3, с. 69].

Можливими негативними наслідками прокрастинації є:

- фізіологічні (нервова напруга, емоційний і фізичний стрес);
- психологічні (відчуття провини, зниження самооцінки);
- соціальні (погіршення взаємин через невиконання зобов'язань) [2].

Отже, прокрастинація суттєво знижує ефективність роботи фахівця соціальної сфери, негативно впливає на його самооцінку,

а отже, вимагає ґрунтового вивчення та розробки форм і методів профілактики.

Список літератури

1. Берегова Н. П., Підганюк В. В. Дослідження «прокрастинації» як психологічного феномену. *Український психолого-педагогічний науковий збірник*. 2020. № 19. С. 10–13.

2. Лугова В. М. Прокрастинація: основні причини, наслідки та шляхи подолання. *Актуальные научные исследования в современном мире*. Переяслав-Хмельницький, 2018. Вып. 4 (36), Ч. 2. С. 59–65.

3. Наход С. А. Предиктори прокрастинації у професійній діяльності фахівців соціономічних професій. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2021. № 1 (21). С. 64–72.

Олена Когут
Науковий керівник – доц. Прокоп І. С.

Ігри на уроках математики як засіб формування креативності

Початкова освіта є невід’ємною складовою частиною загальної середньої освіти, основні завдання якої: оволодіння учнями основами наукових знань, що стануть базою для розширення обсягу знань у старших класах, глибшого розуміння взаємних залежностей між їхніми структурними елементами; виховання і розвиток творчої особистості відповідно до вимог рівня загальноосвітньої підготовки учнів, які відповідають змісту і структурі предметних компетенцій.

Щоб учні початкових класів глибше усвідомлювали важливі математичні ідеї, вчителі добирають такі методи навчання, за яких матеріал подається на доступному для дітей рівні [1, с. 26].

Ігрові методи належать до традиційних і визнаних методів навчання та виховання молодших школярів.

Ігрова технологія будується як цілісне утворення, яке охоплює певну частину навчального процесу та об’єднується за загальним змістом, метою, сюжетом, персонажем тощо. Ігровий сюжет розвивається паралельно з основним змістом навчання, допомагає активізувати навчальний процес, засвоювати навчальні елементи [2, с. 5].

Гра як метод навчання організовує, розвиває учнів, розширює їхні пізнавальні можливості, виховує особистість, тобто гра – явище поліфункціональне.

Оскільки гра є самостійним видом діяльності дітей, вона може бути індивідуальною або колективною. В іграх, особливо в колективних, формуються позитивні риси характеру.

За видом діяльності ігри розділяють на:

- фізичні (рухові), інтелектуальні (розумові);
- педагогічні, трудові, соціальні та психологічні.

За характером педагогічного процесу, спрямованого на розвиток дітей молодшого шкільного віку в процесі навчання, виділяють такі групи педагогічних ігор:

- навчальні, тренувальні, контролюючі та узагальнюючі;
- пізнавальні, виховні, розвивальні;
- репродуктивні, продуктивні, творчі;
- комунікативні, діагностичні, профорієнтаційні, психотехнічні тощо [3].

З наведеного вище можна зробити висновки, що домінуючу роль у сучасному освітньому процесі відіграє не механічне передавання та засвоєння знань, а творча діяльність учителя та навчально-пізнавальна діяльність учнів, що сприяє формуванню знань і компетентностей учнів, загальному розвитку особистості. Сучасний курс математики початкової освіти має великі розвивальні можливості. Освітня, виховна, розвивальна цінність використання ігрових методів, ігрових прийомів і ситуацій у навчанні залежить від підготовки самих учителів до організації ігрової діяльності дітей молодшого шкільного віку.

Список літератури

1. Гречук В., Кіщук Н. Шляхи вдосконалення математичної підготовки молодших школярів. *Початкова школа*. 2013. № 8. С. 25–30.
2. Новоселецька В. Використання ігрових технологій у процесі формування обчислювальних навичок під час вивчення таблиці множення. *Початкове навчання та виховання*. 2012. № 28 (248). С. 2–9.
3. Смаглій О. Застосування ігрових ситуацій на уроках математики. *Початкова школа*. 2003. № 7. С. 20–21.

Емма-Габрієла Кожокар
Науковий керівник – доц. Боднарук І. М.

Структура та типи уроків музичного мистецтва

Аналіз наукових джерел з музично-педагогічної тематики свідчить, що ще в 70-х роках ХХ століття відомий російський педагог і композитор Д. Кабалевський створив принципово нову систему музичних занять, яка знайшла своє відображення в тогочасній програмі з музики для загальноосвітніх шкіл. Відповідно до тематичної побудови в цій програмі були виділені певні типи уроків музики: урок вступу в тему, урок поглиблення теми, урок узагальнення теми та урок-концерт.

Такі типи уроків існують і на даний час. Але, базуючись на цій основі, провідні фахівці музичного мистецтва в Україні запропонували нові цікаві типи уроків, які у методичній літературі трактуються як нестандартні: урок вікторина, урок-оркестр, урок-конкурс, урок-подорож, урок-самопізнання, урок-картинна галерея. Кожний з цих уроків має свою мету, специфіку й особливості організації [1]

Спираючись на обраний тип заняття, вчитель може розробити відповідну структуру уроку, дозувати робочий час, щоб доступно та якісно донести інформацію до учнів. Демократизація школи принесла тепер більшу свободу вчителю музичного мистецтва у виборі програми та навчальних підручників; у побудові структури уроку та визначенні прийомів подачі нового матеріалу.

Серед основних вимог до сучасного уроку науковці виділяють: чіткість навчальної мети, єдність навчальних, розвиваючих і виховних завдань, правильний добір навчального матеріалу до кожного розділу уроку, підбір доцільних методів, прийомів і засобів при проведенні уроку, організаційна чіткість заняття., поєднання колективної, групової та індивідуальної форми роботи

Дидактична структура уроку музичного мистецтва зазвичай складається з організаційного моменту, повідомлення теми уроку, актуалізації опорних знань, повторення раніше вивченого матеріалу, пояснення нового матеріалу, підсумку уроку, оцінювання знань учнів.

Така структура органічно поєднує в собі послідовність різних видів музичної діяльності: спів, слухання музики, вивчення музичної грамоти, гру на дитячих музичних інструментах, музично-ритмічні рухи. Структура уроку повинна обов'язково бути варіативною. При його побудові важливо враховувати ступінь емоційного, розумового, фізичного навантаження учнів, а також особливості кожного класу.

При розробці структури та написанні плану-конспекту заняття важливо забезпечувати взаємозв'язок різних видів музичної діяльності учнів, врахувати особливості музичного розвитку конкретного класу, фіксувати запитання до школярів і передбачувани відповіді на них, планувати урок на основі принципу емоційної драматургії тощо.

На думку О. Ростовського, вчитель повинен уміти розв'язувати педагогічні, художньо-творчі та навчально-виховні завдання з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, рівня їх музичної підготовки; формувати та розвивати музичні здібності дітей. Важливо якісно керувати діяльністю різних музичних гуртків, а також творчо проводити уроки музичного мистецтва відповідно до мети, завдань і принципів художньо-освітньої роботи в закладах загальної середньої та позашкільної освіти. Потрібно аналізувати, узагальнювати й використовувати у своїй роботі передовий педагогічний досвід музичної освіти школярів, критично оцінювати результати власної педагогічної діяльності та творчо підходити до впровадження нових ідей, програм і методик [2].

Отже, завдяки обранню правильного типу та розробці відповідної структури уроку вчитель музичного мистецтва формує певний порядок дій, з яким потім легко та доступно працювати. Це сприяє вдосконаленню професійної майстерності вчителя, що є одним із важливих завдань сучасної музично-педагогічної освіти.

Список літератури

1. *Уроки музики у школі: суть структура, методи.* URL: <https://vseosvita.ua/library/uroki-muziki-u-skoli-sut-struktura-metodi-303853.html>
2. Ростовський О. Я. *Теорія і методика музичної освіти:* навч.-метод. посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.

Мистецька діяльність Г. Хоткевича-музиканта

Хоткевич Гнат Мартинович – український письменник, фольклорист, актор, мистецтвознавець та видатний бандурист, автор романсів і хорів на слова Т. Шевченка, Ю. Федьковича, І. Франка, Лесі Українки, Я. Щоголева, хорової поеми «Гайдамаки». Перекладав українською мовою твори У. Шекспіра, Ф. Шиллера, Мольєра та інших зарубіжних класиків.

Мета роботи: дослідити та висвітлити мистецьку діяльність відомого бандуриста Г. Хоткевича, проаналізувати творчий доробок митця, його вплив на становлення бандурної освіти в Україні.

Композитор-бандурист, він перший почав серйозно перейматися станом бандурної справи в Україні і був першим з українських митців, хто послідовно й цілеспрямовано поставив і виконав завдання створення професійного репертуару для бандури в різних його жанрах. У бандурній творчості Хоткевича можна виділити кілька жанрово-типологічних груп, які об'єднали твори як для старосвітської, так і для академічної харківської бандури [1].

Першу групу складають твори для бандури соло – авторські обробки народних танців – «Одарочка», «Козачок», а також інструментальні обробки народних пісень інших народів світу. Окрему підгрупу складають інструментальні п'єси програмного типу для бандурного оркестру – «Ранок», «Осінь», «Quasi una serenata». До цієї ж підгрупи можна зарахувати твори інструктивного спрямування – «Етюд-козачок», «Етюд на великий палець».

До другої групи належать авторські думи, створені Хоткевичем за народними мотивами: «Буря на Чорному морі» (старокозацька дума), «Про трьох братів самарських», а також авторські обробки історичних пісень – «Кармелюк», «Про Нечая». Сюди ж групи можна віднести також окремі сольні вокальні обробки народних пісень (козацьких, чумацьких, побутових, гумористичних). Третю групу утворюють сольні вокальні твори для голосу і бандури, серед яких домінує жанр перекладень: «Їхав козак на

війноньку» та революційних пісень сучасних йому авторів – «Більше надії, брати» В. Верховинця (на слова В. Чумака) [2].

Окрему підгрупу серед вокальних творів складають мелодекламації в супроводі бандури («У тієї Катерини», «Рано опустилась»). Четверта група – це хорові твори у супроводі бандурного оркестру на народну тематику – «Байда» (героїчна поема), «Буря на Чорному морі» (старокозацька дума), які виникли внаслідок перекладень сольних творів для хору бандуристів Полтавської капели. «Невольничий ринок у Кафі» (1912 р.) є, мабуть, одним з найяскравіших, найпопулярніших і найчастіше виконуваних творів майстра, створених для старосвітської бандури (існує авторський переклад для харківської концертної бандури, 1928), а також ансамблевий варіант твору (1931 р.) [3].

Отже, як композитор Г. Хоткевич став засновником бандурної школи, першим в Україні сформував репертуар для бандури й оркестру бандуристів; як організатор і педагог – створив капелу кобзарів, клас бандури в музичному вузі, розробив методiku викладання гри на бандурі. Як теоретик кобзарського мистецтва – послідовно утверджував комплексне вивчення бандури, новий погляд на історію кобзи-бандури, шукав шляхи її реконструкції, виявляв індивідуальні стилі традиційного кобзарського виконавства, вивчав музичне мислення кобзарів, заклав основи теорії музики та народного музичного професіоналізму.

Список літератури

1. Мокрогуз І. Кобзарський аспект мистецької діяльності Г. Хоткевича. *Культуротворча парадигма українського націєтворення* : збірник наукових статей. Івано-Франківськ: Гостинець, 2006. С.91. 96.
2. Супрун Н. *Гнат Хоткевич – музикант*. Рівне : Ліста, 1997. 279 с.
3. Хоткевич Г. М. *Твори для харківської бандури*. [вступ. стаття В. Мішалова]. Торонто-Сідней Харків : ТО Ексклюзив, 2007. 300 с.

Гендерні особливості вибору професійної діяльності

Активізація гендерних досліджень спостерігалася в середині минулого сторіччя, а саме: у професійній діяльності. Формування професійного Я-образу, з одного боку, є результатом спільної дії різних взаємопов'язаних зовнішніх і внутрішніх факторів.

З іншого боку, вибір професії та подальша професійна діяльність можуть вплинути на стать індивіда та його соціальні моделі поведінки.

Разом із зарубіжними психологами вітчизняні психологи зробили свій вклад у з'ясування особливостей професійного становлення чоловіків і жінок. Починаючи з раннього етапу розвитку дітей, вже можна помітити статеві відмінності у професійній спрямованості. Навіть в ранньому віці, коли вплив навколишнього середовища є ледь помітним, у дівчаток набагато вищий інтерес до фотографій людей, ніж до предметів. Хлопчики ж цього віку більше цікавляться геометричними фігурами і зовсім не звертають увагу на обличчя [3]. Звичайно, про професійну спрямованість немовлят не йде мова. Швидше йдеться про деякі психологічні особливості, які можуть впливати на схильність до певної діяльності.

С. Сінгер і Б. Штефлер, вивчивши професійний вибір підлітків, прийшов до висновку, що юнаки прагнуть обирати роботу, яка дозволяє отримати владу, користь і незалежність, а дівчата найбільше цінують роботу у сфері обслуговування, яка дає цікавий досвід. Дівчата віддають перевагу соціальним професіям, а юнаки – технічним [2,с. 202].

Б. Розен дослідила, що більшість підлітків вибирають професії, відповідні їх гендерної ролі. У хлопців професійне самовизначення формується в руслі загальної життєвої перспективи та органічно входить до нього. На їхнє кар'єрне самовизначення впливають довгострокові фактори: чим чіткіший план на майбутнє, тим вищий рівень сформованості професійних планів і сту-

пінь впевненості у правильності вибору професії. Дівчата характеризуються тим, що життєве самовизначення в них не пов'язане з професійним, у них проявляється більше емоційно-ситуативне самовизначення і менш цілісний світогляд [1, с. 186].

І все ж, незважаючи на те, що в останні десятиліття гендерний поділ праці втратив свою колишню жорсткість і кількість суто «чоловічих» і суто «жіночих» занять, проте досі спостерігається стереотипність сприймання деяких професій.

На сучасному етапі увагу приділяють зміні гендерних ролей жінок, які все частіше бачать себе в традиційно чоловічих сферах активності (політика, армія, бізнес, «чоловічий» спорт та ін.). Водночас зміни відбуваються і в чоловіків [4, с. 67].

Отже, гендерні особливості, будучи однією з базових структур самосвідомості, відіграють важливу роль у процесі розуміння і складання життєвих планів, формування образу майбутнього та самовизначення. Розуміння гендерних особливостей професійної спрямованості та вибору професійної діяльності сприяє успішному самовдосконаленню, зокрема професійному, а також становленню професійного образу «Я».

Список літератури

1. Помиткіна Л. В. Розвиток особистісної готовності студентів до прийняття стратегічного життєвого рішення з професійного самовизначення. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія «Психологічні науки». 2013. Т. 2. Вип. 10. С. 262.

2. Ильин. Е. П. *Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины*, Санкт-Петербург: Петербург, 2003. 544 с.

3. Психолого-педагогічна компетентність майбутнього вихователя з питань гендерної соціалізації дітей дошкільного віку. URL: http://4ua.co.ua/pedagogics/rb3bd69a5d53b88421316d37_7.html???history=0&pfid=1&sample=9&ref=2

4. *Гендерна педагогіка*. Хрестоматія / пер. з англ. А. Предборської ; за ред. В. Гайденко. Суми: ВТД «Університетська книга». 2006. 313 с

Використання концептуальних ідей і елементів педагогіки Reggio Emilia в закладах дошкільної освіти

Інтеграція передових світових практик розвитку дітей в освітній процес вітчизняних закладів дошкільної освіти – це один зі шляхів реформування освіти. Концепція Reggio Emilia – італійська педагогічна система, що є однією із найбільш визнаних у світі педагогічних ідей, яка вирізняється специфічними підходами до створення розвивального освітнього простору для дітей дошкільного віку і організацією їхньої життєдіяльності. В основі педагогіки Реджіо Емілія унікальна філософія дитинства, прийнята в багатьох країнах світу. Назва її походить від міста Реджо-нель-Емілія на півночі Італії.

Педагогіка Реджіо Емілія – це не метод виховання, а особливий підхід до дитини, якій надається свобода вибору, що позитивно впливає на розвиток у вихованця цікавості, критичного мислення, уміння працювати в групі. Автор методики використав ідеї відомих психологів і педагогів того часу: Дж. Дьюї, Ж. Піаже, Л. Виготського, М. Монтесорі [3].

Мета нашого дослідження – висвітлення основоположних ідей та елементів педагогіки Реджіо Емілія.

Автором філософії дитинства – педагогіки Реджіо Емілія – є Лоріс Малагуцці. Він переконував: «Дитина – не *tabula rasa*, не порожня посудина і тим паче не щось, що треба переробити» [1]. Цінність педагогіки Малагуцці полягає у тому, що вона намагається об'єднати дитину, її сім'ю та оточення в одне єдине ціле. Фундаментом у цій педагогіці педагог вбачав право дитини на виховання і освіту, незважаючи на її фізичні, соціальні дані та суспільне становище. Таким чином, діти з особливими освітніми потребами можуть виховуватися разом з нормотиповими дітьми. Основну ідею Лоріс Малагуцці вбачав у тому, що дитина самовиражається різноманітними способами, вчиться у самої себе, в інших дітей та дорослих, аналізуючи свої враження.

Дошкільні заклади Реджіо Емілія вважають «місцем чуда, дивовижними храмами», вагома роль яких інтерпретується через елементи даної педагогіки, а саме: *взаємодія батьків і вихователів* (відбувається за допомогою спільного обговорення, планування, аналізу досягнень вихованців, а також активної участі батьків у виховному процесі); *індивідуальний підхід щодо початку нового навчального року*; *проектна діяльність* (зароджується на інтересах дітей); *організація приміщення; настінна фіксація* (батьки і діти можуть знайомитися з тим, що відбувається); *старі проекти* (до них часто повертаються вихователі, щоб зрозуміти та визначити, чи відбувся і в якій мірі поступ у розвитку дитини); *внутрішня дитяча пошта* (шухлядки для кожної дитини, куди вихованці кладуть один одному «листи» у вигляді малюнків).

Невід'ємним елементом педагогіки є використання найрізноманітніших матеріалів, зокрема: дерево, глина, насіння, фарби, папір різних кольорів, видів та фактур; знаряддя для ручної праці, а також мікроскоп, проектор, фотоапарат та ін. Адже, як вважає Реджіо-педагогіка: «дитина з її енергією, цікавістю, фантазією – творець самої себе, своєї особистості» [2].

Отже, провідними шляхами реалізації елементів педагогіки Реджіо Емілія в закладах дошкільної освіти є взаємодія батьків і педагогів, індивідуальний підхід до кожного вихованця, проектна діяльність дітей, аналіз і порівняння старих проектів із новими; у цих основоположних ідеях Лоріс Малагуцці вбачав джерело цілеспрямованого вдосконалення дитини.

Список літератури

1. Всеосвіта. Секрети Реджіо-педагогіки: що таке і в чому її популярність. *Всеосвіта*. URL: <https://vseosvita.ua/news/sekreti-redzio-pedagogiki-so-ce-take-i-v-comu-ii-popularnist-3966.html>
2. Парамонова Л. *Педагогічна система дошкільної освіти Реджіо Емілія*. URL: <https://solnysh.ru/uk/rody/pedagogicheskaya-sistema-doshkolnogo-obrazovaniya-redzhio-emiliya.html>
3. Ромашкина Д.М. *Методика Реджіо Емілія*. URL: https://spravochnik.ru/pedagogika/metodika_redzhio_emiliya/

Данило Коровицький
Науковий керівник – проф. Гуляс І. А.

Афірмації та їх роль у житті людини

Сьогодні популярні соціальні мережі багаті на різноманітний контент. Стрімкого поширення набувають так звані «афірмації» на будь-яку потребу. Бажаєш розбагатіти – скажи ось «це», хочеш знайти своє кохання – попроси «це». Промовляй «це» щодня, про певний момент, і буде тобі щастя.

Найцікавіше те, що багато з людей, хто виконує запропоноване, – домагаються бажаного.

Твердження про те, що думки – матеріальні, насправді не таке вже й фантастичне. Якщо багато разів сказати собі «я не впораюся» – так радше й буде. Це спонукає нас повірити в те, що ми недостатньо вправні, через що, підсвідомо, намагатимемося дотримуватись цієї установки.

Протилежним цьому явищу є «афірмації». Вони працюють аналогічно, проте, навпаки, допомагають нам повірити у власні сили. Це позитивні твердження, які людина закріплює в установках, які згодом допомагають боротися з саморуїнуванням і негативним настроєм. Постійно промовляючи собі, що ти впораєшся, можна укріпити віру у власні сили, яка згодом може надати цю незначну перевагу, необхідну для успіху. Звісно, з першого погляду виглядає не зовсім правдоподібно, і схоже, радше, на самообман. Але провівши аналогію, наприклад, із прокачкою м'язів тіла, можна простежити, що в такий спосіб прокачується наш мозок. Афірмації допомагають роздивлятися ситуації інакше, «бачити» спочатку позитивні моменти та фокусуватися на них.

Одним із психологічних методів для допомоги людям з погіршенням самосприйняттям, який рекомендують психологи, є: щодня ставати перед дзеркалом і дякувати собі за п'ять речей, які вони сьогодні зробили, а також робити собі компліменти. Така вправа слугує не лише базовою афірмацією, але й суттєво підвищує рівень самооцінки людини [5].

Загалом, афірмації є складником стрес-менеджменту, та вважається, що найбільш ефективні вони для людей, які вже «підлікували» свою самооцінку. Отже, результат ліпший, незалежно від

рівня стресу.

Щодо конкретних прикладів, то в дослідженні [1] продемонстровано, що афірмації поліпшують навички ухвалення рішень у стресових ситуаціях.

На протипагу афірмаціям постає «токсичний оптимізм» [3; 4]. У дослідженні [2] продемонстровано негативний бік позитивного світобачення. Токсичний оптимізм виникає на тлі переконання, що людина повинна переживати лише позитивні емоції та мати тільки позитивні думки. З метою дослідження відмітностей психологічних ефектів у людей опитаним запропонували переглянути дуже емоційний фільм, попросивши одних стримувати, а інших – не стримувати свої емоції під час його перегляду.

В експерименті взяли участь 60 людей з розладами тривожності.

У респондентів проводили заміри показників, пов'язаних зі стресом (пульс, аритмія, потовиділення, розмір зіниць). Наприклад, у людей, які стримували власні емоції, пульс був вищим упродовж усього перегляду. Для всіх учасників високий рівень придушення був пов'язаний із посиленням негативних емоцій під час перегляду й обговорення після фільму. Подальший аналіз показав, що оцінка емоцій як неприйнятних опосередковувала зв'язок між інтенсивністю негативних емоцій і використанням придушення у клінічній групі.

Список літератури

1. *Self-Affirmation Improves Problem-Solving under Stress*. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3641050/>
2. Campbell-Sills L., Barlow D. H., Brown T. A., & Hofmann S. G. Effects of suppression and acceptance on emotional responses of individuals with anxiety and mood disorders. *Behaviour Research and Therapy*. 2006. Vol. 44(9). P. 1251–1263.
3. Fleming B. *Be positive: Fuck toxic positivity*. Author. 2019.
4. Tucker T. R., II. *Toxic positivity*. Blurp. 2020.
5. Satriopamungkas B., Yudani H. D., & Wirawan I. G. N. Short film design about toxic positivity in Surabaya community. *Journal of DKV Adiwarna*. 2020. Vol. 1(16).

Анна Косован

Науковий керівник – доц. Біленкова Л. М.

Розвиток лідерського потенціалу майбутнього вчителя Нової української школи

В умовах НУШ у системі освіти особливої значущості набувають дослідження розвитку лідерських якостей майбутнього вчителя. Сучасна освіта висуває нові вимоги допрофесійної діяльності сучасного вчителя, можливостей, засобів та шляхів його фахової ідентифікації й кар'єрної актуалізації. Саме на даний час як ніколи стають затребуваними молоді, знаючі, енергійні, ініціативні вчителі-лідери, здатні згуртувати навколо себе учнів, чітко і зрозуміло формулювати перед ними завдання, підтримати у важкі хвилини та вести за собою на досягнення нових результатів. Простір НУШ висуває нові вимоги до особистості майбутнього вчителя та передбачає формування педагога нового покоління з креативним типом мислення.

Вивченням феномену лідерства, з'ясуванням його природи і умов формування лідерського потенціалу займалися І. Волков, В. Гончаров, Є. Кузьмін, Н. Мараховська, Б. Паригін, Л. Уманський. Розвиток особистісних якостей лідера досліджували Д. Алфімов, Ф. Ільясов, А. Сосланд та ін. Науковцями зроблено класифікацію лідерства (Т. Бендас, І. Яценко), вивчено співвідношення лідерства й керівництва (Б. Паригін, О. Савельєва), охарактеризовано стилі лідерської діяльності вчителя (С. Гармаш, І. Полонський, О. Уманський та ін.).

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості. Відповідно, одним із важливих завдань у підготовці висококваліфікованого вчителя у НУШ є розвиток лідерського потенціалу. Адже розвиток лідерських якостей у майбутнього вчителя – це формування активного ставлення до життєдіяльності в суспільстві, здатності рефлексувати, впливати на інших, перетворюючи їх в однодумців, спрямовуючи спільні зусилля на досягнення загальних соціально – значущих цілей, усвідомлення власних

цінностей та установок [1].

Уявлення про лідерський потенціал формуються у майбутніх вчителів початкових класів більше на основі особистісного досвіду (включення в лідерство або спостереження за іншими лідерами). Тому формування лідерських якостей майбутніх учителів початкових класів НУШ передбачає створення відповідних педагогічних ситуацій та вправ, спрямованих на розвиток мотивації бути лідером, розширення знань про лідерський потенціал в педагогічній діяльності, розвиток та залучення лідерських умінь у власний досвід, дотримання стійкої лідерської позиції [3, с. 43].

Саме впровадження у професійну підготовку вправ для розвитку даних якостей, за допомогою яких відпрацьовуються навички демократичної поведінки, виступів перед аудиторією сприяє виявленню лідерських здібностей.

Отже, лідерський потенціал – динамічне професійно-особистісне утворення, яке формується в процесі фахової підготовки у педагогічному закладі вищої освіти. У більшості майбутніх учителів розвиток лідерського потенціалу визначається схильністю шукати у власних особистісних параметрах: мотивації, прагненні до постійного самовдосконалення та ін. Суттєвою ознакою лідерського потенціалу майбутнього вчителя є здатність стимулювати інших до діяльності та подолання перешкод на шляху досягнення поставленої мети.

Список літератури

1. Гузар О. Теоретичні основи формування компетентності комунікативного лідера. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України. 2017.
2. Збірник наукових праць IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. 18 травня 2020р., м. Київ. Київ, 2020. 132 с.
3. *Культура і компетентність сучасного вчителя-лідера*: матеріали обласного науково-практичного семінару, присвяченого 290-річчю з дня народження Г.С.Сковороди. Укладачі: Л. В. Литвинюк, Т. О. Бондар. Полтава : ПОППО. 2012. 84 с.

Прокрастинація як психологічний феномен

Досить велика частина наукових психологічних досліджень присвячена вивченню діяльності людини, що виявляється в різних сферах життя. У сучасному світі, в епоху науково-технічного прогресу, великий інтерес до вивчення діяльності очевидний, адже від більшості людей вимагається максимальна активність, висока кваліфікація, різнобічність. Проте останнім часом усе більшого поширення набуває протилежний процес – прокрастинація, що проявляється у схильності людей до пасивності та лінощів абсолютно в будь-якому виді діяльності.

Дана проблема останнім часом стала однією з найпоширеніших у всьому світі та перед психологічною наукою постає важливе завдання: вивчення причин і передумов прокрастинації.

Феноменологія прокрастинації досить велика. Ця проблема може торкнутися будь-якої сфери діяльності людини: навчання (відкладання домашніх робіт, підготовки до іспитів), трудова (нездатність здати роботу вчасно), соціальна (відкладення зустрічей, дзвінків тощо), побутова (відкладання ремонту, відкладання домашніх обов'язків). Усе це зумовлює високу актуальність і практичну значущість дослідження феномену прокрастинації.

У науковий обіг термін «прокрастинація» ввів Пол Рінгенбах у 1977 році під час роботи над книгою «Прокрастинація у житті людини». У тому ж році з'явилася книга А. Елліса та У. Дж. Нуса «Подолання прокрастинації». У ній зібрані клінічні спостереження щодо феномену прокрастинації та здійснено спробу когнітивного пояснення відкладання справ на більш пізній термін.

Через шість років під авторством Дж. Бурка та Л. Юен з'явилася науково-популярна книга «Прокрастинація: що це таке і як з нею боротися». Виходячи з практичних спостережень як психотерапевтів, вони описали прокрастинацію як складну психологічну проблему, основу якої становить низька самооцінка та страх невдачі.

Прокрастинація від латинського *procrastinatus*: *pro-* (замість,

попереду) и *crastinus* (завтрашній) — у психології означає схильність до постійного «відкладання на потім» важливих справ і думок. Прокрастинація проявляється в ігноруванні індивідуумом виконання обов'язкових завдань, навіть якщо він розуміє всю важливість цих справ. При цьому він переключає свою увагу на все, що завгодно, аби не займатися основною конкретною справою. Так визначає прокрастинацію К. Лей – відома дослідниця цього феномену.

Так само прокрастинація може бути психологічною особливістю характеру людини, яка здатна продуктивно працювати лише у стані стресу через нестачу виділеного на роботу часу.

Прокрастинація визначається за наявності таких проблем: втрата продуктивності виконуваної роботи; відсутність точно поставлених цілей; страх перед новими завданнями; постійне уникнення справ.

Прояви прокрастинації і механізми, що стоять за нею, дуже різноманітні, тому вона передбачає проведення комплексної терапії, спрямованої на зменшення негативних наслідків та на роботу з самооцінкою, страхами та стресостійкістю прокрастинатора.

Отже, прокрастинація – усвідомлена тенденція відкладати виконання провідної діяльності, що супроводжується внутрішнім дискомфортом та призводить до негативних наслідків; це складне, комплексне психологічне поняття.

Список літератури

1. Варваричева Я. И. Феномен прокрастинации: проблемы и перспективы исследования. *Вопр. психологии*. 2010. № 3. С. 121–131.
2. Мохова С. Б., Неврюев А. Н. Психологические корреляты общей и академической прокрастинации у студентов. *Вопросы психологии*. 2013. № 1. С 24-35.
3. Neil A. Fiore. *Легкий способ перестать откладывать дела на потом*. 2007. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=153194&p=1>

Наталія Кузик

Науковий керівник – доц. Звоздецька В. Г.

Мотивація підлітків до занять спортом у закладах освіти

Підлітковий вік характеризується формуванням дитини як самостійної, свідомої особистості. Основне протиріччя підліткового періоду – наполегливе прагнення дитини до визнання своєї особистості дорослими за відсутності реальної можливості утвердити себе серед них. Динаміка мотивів спілкування з однолітками протягом підліткового віку: бажання бути в середовищі однолітків, щось робити разом, зайняти певне місце в колективі однолітків, прагнути до автономії та пошуку визнання цінності власної особистості. У спілкуванні з однолітками відбувається програвання найрізноманітніших сторін людських відносин, побудова взаємин, заснованих на «кодексі товариства», реалізується прагнення до глибокого взаєморозуміння [4]. У цьому віці виникають і непорозуміння з батьками. Те, чим дитина займалась у молодшому шкільному віці, за вибором батьків, тепер може різко викликати відразу; це щось на кшталт прояву незалежності від думки батьків.

Рухова активність важлива для людини в будь-який період її життя. Звісно, для кожного віку, має бути свій вид та інтенсивність навантажень. У підлітковому віці продовжує формуватися ментальне та фізичне здоров'я. І якщо психічне здоров'я переважно залежить від впливу оточення, то фізичне напряму залежить від способу життя. Спорт зміцнює здоров'я, кисню в кров надходить більше, все тіло перебуває в тонусі, і дитина комфортніше почувається, рідше хворіє, їй простіше засвоювати нову інформацію. Естетично підліток оцінює не лише зовнішній вигляд, але й окремі моральні якості: мужність, відвагу, активність, вірність, справедливість, рішучість [2]. Отже, можемо стверджувати, що спорт формує правильні цінності, прагнення ставити мету і досягати її, формує особистість, загартовує силу волі.

У системі сучасної освіти, ніби й приділяють увагу фізичному

вихованню, але не в потрібній кількості. Виділена кількість навчальних годин недостатня. У чому ж причина такого небажання підлітків відвідувати уроки фізичної культури? О. Верещагіна зауважує, що це відбувається через нестачу або ж відсутність матеріально-технічного забезпечення, недостатній методичний рівень проведення занять, відсутність стимулювання школярів [1]. Щоб у підлітків з'явилася мотивація до відвідування уроків фізкультури, необхідно, в першу чергу, донести їм всю важливість занять спортом. До цього ж обов'язково необхідно проводити роботу і з батьками, оскільки вони відіграють вагомий роль у житті підлітка. Значущим для дитини є приклад батьків. Якщо батьки самі займаються спортом, то вони зможуть прищепити своїм дітям цінності здорового способу життя [3; с. 110]. Головне, робити це без морального тиску, підтримуючи вибір і не нав'язуючи свої недосягнуті цілі. Однією з найчастіших хибних думок батьків є думка, що зауваження щодо зовнішнього вигляду підлітка буде спонукати до відвідування спортивних занять. Як стверджують психологи, це призведе до зниження самооцінки, недовіри й образи зі сторони дитини, і ще більшої відрази до рухової активності, а в критичних випадках і до серйозних проблем з фізичним і психічним здоров'ям.

Якщо заклади освіти не здатні в повній мірі вмотивувати і забезпечити учнів належною руховою активністю, то єдиний вихід – це спортивні секції. Саме тут підліток здатний знайти себе, але варто пам'ятати, що мотивація до фізичного самовдосконалення не з'являється сама по собі, її потрібно формувати в ситуаціях навчального процесу, фіксувати і закріплювати позитивні мотиви та нейтралізувати вплив негативних [1].

Список літератури

1. Верещагіна О. П. Формування мотивації у молоді до занять фізичною культурою та спортом. *Соціум. Наука. Культура*. – Научні конференції. Наукові конференції (intkonf.org)
2. Зайченко І. В. *Педагогіка* : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закладів. 2-е вид. Київ : «Освіта України», «КНТ», 2008. 528 с.
3. Маценко Л. М. *Педагогіка сімейного виховання*. Київ, 2019. 377 с.
4. Шаповаленко І. В. *Возрастна психологія. Підлітковий вік*. Москва : Гардарики, 2005. 349 с.

Анастасія Кузьмич

Науковий керівник – доц. Колтунович Т. А.

Особливості синдрому дефіциту уваги з гіперактивністю у дітей старшого дошкільного віку

Дітям дошкільного віку притаманна висока рухова активність, але в окремих випадках вона стає патологічною та призводить до труднощів із соціальною адаптацією, заважає подальшому навчанню і розвитку. За даними різних спеціалістів близько 90% дошкільників мають відхилення у фізичному та психічному розвитку, з-поміж яких чільне місце займає синдром дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ). Початкові прояви СДУГ іноді можна спостерігати вже на першому році життя. Яскраво СДУГ починає проявлятися з моменту вступу дитини до закладу дошкільної освіти.

Проблема гіперактивних дітей знайшла відображення у працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Л.О. Бадалян, І.П. Брязгунов, Ю.С. Джос, О.Н. Єлисеєва, А.І. Захаров, Г.Б. Моніна, Л.А. Сиротюк та ін. досліджували питання лікування, діагностики, профілактики, чинників ризику та прогнозу СДУГ; І.П. Брязгунов, Е.В. Касатікова – гендерні відмінності у дітей з СДУГ; Л.Г. Пасічник, М.А. Петроченко, Н.Н. Заваденко, С.О. Маврін і ін. – питання ефективної корекції та лікування СДУГ.

Сьогодні СДУГ розглядається як нейробіологічне порушення, симптомокомплекс якого охоплює гіперактивність, імпульсивність, неуважність, труднощі в навчанні та взаємовідносинах. Це порушення співвідноситься з тривожними та поведінковими розладами, затримками у формуванні мови та мовлення і проявляється переважно у вигляді гіперактивності та неуважності. Причинами розвитку СДУГ є генетична схильність і патологічний вплив [1, с. 21]. Формальний діагноз СДУГ відображає первазивні та такі, що завдають шкоди, рівні неуважності, відволікання, гіперактивності й імпульсивності. Залежно від ознак, які переважають, можна виділити три варіанти протікання СДУГ: гіперактивність без дефіциту уваги; дефіцит уваги без гіперактивності (спостерігається частіше у дівчат: вони спокійні, тихі, «літають у

хмарах»); дефіцит уваги з гіперактивністю. Крім того, виділяють просту (характеризується неухвальною та гіперактивністю) та ускладнену (до цих симптомів приєднуються головні болі, тики, заїкання, порушення сну) їх форми.

Типовими ознаками гіперативності є: почуття внутрішнього занепокоєння; зворотна реакція на прохання; імпульсивна поведінка [1].

Неухвальною, властива СДУГ, супроводжується: неможливістю зосередитись на вивченні нового матеріалу (як правило, діти можуть утримувати увагу на тому, що їм справді цікаво, проте у дитини з СДУГ нудьга та розсіяний погляд проявляються навіть на тих заняттях, якими вона спочатку була надзвичайно захоплена); розсіяністю (дитина може забути власні речі у пісочниці, не почути звернене до неї запитання); поганою пам'яттю (намагаючись вивчити напам'ять вірш, дитина може повторювати його багато разів, але так і не відтворити. Відбувається це через постійне відволікання: дитина заучує вірш, механічно вимовляючи слова, але подумки прислухається до звуків на вулиці чи стежить за рибкою в акваріумі) [2].

За умови невчасної чи неякісної корекції СДУГ наслідками можуть стати затримка психічного розвитку дитини, її дезадаптація у закладі освіти, поведінкові проблеми. Варто пам'ятати, що, оскільки СДУГ – комплексний розлад, то діагностувати його можуть лише компетентні спеціалісти-фахівці (медики (психіатри), психологи, фізіологи, генетики та ін.) у результаті комплексного обстеження дитини. Проте зазвичай першими проблемами у поведінці дитини помічають вихователі закладів дошкільної освіти.

Список літератури

1. Брязгунов И. П., Касатикова Е. В. *Дефицит внимания с гиперактивностью у детей*. Москва : Медпрактика, 2002. 128 с. URL: https://cprk6.ru/images/16-17/psiholog/neposedlivyj_rebe_nok.pdf

3. Баулина М. Е. Актуальные проблемы диагностики синдрома дефицита внимания с гиперактивностью у детей. *Практическая медицина*. 2013. № 1. С. 150–152. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnye-problemy-diagnostiki-sindroma-defitsita-vnimaniya-s-giperaktivnostyu-u-detey>

Олеся Кулай

Науковий керівник – асист. Беспалько Г. М.

Кейс-методи у різновіковій групі закладу дошкільної освіти

Інтеграція кращих світових практик розвитку і виховання дітей в освітній процес – це один із шляхів реформування дошкільної освіти в Україні. Створюються нові типи закладів для виховання дітей (приватні, сімейні, міні-заклади дошкільної освіти, НВК, центри розвитку дитини, профільні, реабілітаційні), в яких дедалі більшого поширення набуває створення різновікових груп. У таких групах велика увага приділяється індивідуалізації виховних методик, формується позитивний досвід налагодження особистих взаємин.

Проте, попри великі переваги, організація різновікових груп у сучасному дошкільному закладі передбачає розв'язання багатьох проблемних питань, які вимагають від вихователя такту і майстерності, знання специфіки роботи з різними віковими групами, вміння співвідносити програмові вимоги з індивідуальними особливостями вихованців, здатності розуміти і бачити кожну дитину і всю групу загалом [1].

Однією з актуальних інноваційних технологій у дошкільній освіті є використання кейс-методів, які на практиці дозволяють реалізувати компетентнісний підхід. Кейс-методи застосовують для швидкого навчання, на прикладі ситуацій, спрямованих не тільки для освоєння знань, а й формування нових особистісних якостей і умінь [2].

За твердженням Н. Скопенко та В. Чуба, кейс-методи є одними з найліпших засобів для розвитку критичного мислення і креативності дітей [3].

На нашу думку, використання даного методу дає можливість вдало поєднати навчальну і виховну діяльність для підвищення ефективності реалізації завдань, які стоїть перед вихователем у різновіковій групі закладу дошкільної освіти.

Метод ситуативного аналізу конкретної ситуації, метод інци-

денту, використання ситуаційно-рольових ігор допомагають вирішити конфлікти, які виникають між старшими і молодшими дошкільниками, сприяє розвитку вміння аналізувати ситуації, вибрати оптимальний варіант і планувати його здійснення. Кейс-технології ефективні у формуванні комунікативних навичок та навичок роботи в команді, що є актуальним для різновікової групи.

Для дітей різного віку доцільно використовувати кейс-ілюстрації, які активізують мислення, розвивають уяву, виховують почуття, мотивують інтерес. У процесі засвоєння кейс-методів діти вчаться отримувати необхідну інформацію у спілкуванні, вчаться доводити свою точку зору і приймати допомогу, вчаться застосовувати самостійно отримані знання в реальному житті. Завдання вихователя допомогти дітям міркувати, сперечатися але не нав'язувати їм свою думку. Адже для вихователя різновікової групи важливо створити мікроклімат радості, зацікавленості та взаємоповаги всіх дітей.

Отже, використання кейс-методів у різновіковій групі допомагають підвищити інтерес дітей до досліджуваного матеріалу, розвивають такі якості, як соціальну активність і комунікабельність, допомагають досліджувати різні проблеми і знаходити їх розв'язання.

Список літератури

1. *Виховання та навчання дітей дошкільного віку в різновікових групах: курс лекцій з дисципліни для студентів денної та заочної форми навчання напряму підготовки 6.010101 «Дошкільна освіта»* / укладач О. М. Попович. Мукачево : МДУ, 2018. 104 с.

2. Земскова А. С. Використання кейс-методу в освітньому процесі. *Рада ректорів*. 2008. № 8. С.12–16.

3. Сурмін Ю. Кейс-метод: становлення і розвиток в Україні. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/Wpcontent/uploads/2015/06/04.pdf>

Тетяна Лагнюк
Науковий керівник – проф. Тимчук Л. І.

Фільмотерапія проти булінгу однолітків

Сучасний цивілізований світ переживає різнобічні соціальні процеси, які супроводжуються як прогресивними трансформаціями, так і значними кризовими змінами в суспільстві, на тлі яких поширюються такі складні й негативні явища, як булінг. Це поняття увійшло у широкий вжиток пересічних громадян з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18.12.2018 р., № 2657-VIII, який набрав чинності 19.01.2019 р. [1]. Використання у назві державного документа іншомовного поняття «булінг» і врегулювання цього питання на законодавчому рівні привернуло пильну увагу та об'єднало широкий загал фахівців різних профілів навколо мети протидії суспільно небезпечному явищу, що набуло значних масштабів і стає масовим. Офіційна статистика ЮНІСЕФ засвідчує: 67 % дітей підлітково-юнацького віку в Україні, які зіткнулися з булінгом, а 24% стали його жертвами [2].

Розрізняють різні види булінгу: у школі; на робочому місці (мобінг); в армії («дідівщина»); кібербулінг (насилля в віртуальному просторі). Водночас первинно це поняття почали використовувати саме у розумінні насилля між дітьми. Так, уперше термін булінг (з англ. bully – хуліган, забіяка, грубіян, насильник; bullying – цькування, залякування, третирування) з'явився на початку 70-х рр. ХХ ст. у Скандинавії, де група дослідників вивчала явище насильства між дітьми в школі. Нинішні емпіричні дослідження і повсякденний досвід підтверджують, що це – соціальне явище, властиве переважно організованим колективам, і практично в кожному класі є учні, які стають об'єктами глузувань і знущань, а також агресори – ініціаторами булінгу.

Тому, попри широкий спектр проблеми, значущим постає питання превенції й протидії булінгу саме серед учнівства. У цьому сенсі заслуговує дієвий, на наш погляд, для підліткового віку метод фільмотерапії – організації спільного перегляду тематичних

фільмів. Відрадно, що в мережі наразі доступна низка документальних і художніх стрічок, за сюжетами яких у ході обговорення з дітьми можна розкрити питання цькування однолітків, осмислити причини жорстокості дітей, демонструвати певний алгоритм дій, коли стається подібна ситуація, радять, як реагувати, до кого звертатись. Ми сформували покажчик стрічок, які варто рекомендувати для перегляду дітям шкільного віку, батькам і педагогам.

Для дітей 7-11-річного віку корисно переглянути й осмислити фільми, сюжети яких покажуть, як самому уникати конфліктів з іншими дітьми, ігнорувати їхні зауваження, як знайти друзів, зберігши індивідуальність; як бути впевненим у собі, навчитися приймати свої недоліки й чужі. До таких відносимо стрічки «Як стати принцесою» (2001, режисер Гаррі Маршалл), «Опудало» (1983, режисер Ролан Биков), «Міст в Терабітію» (2007, режисер Габор Чупо) «Шпигунка Херріет» (1996, режисер Бронвен Хьюс).

Фільми в категорії «12-17 років» реалістичніші й жорсткіші, тому бажано, щоб готовність дитини до перегляду оцінили батьки. У мережі доступні «Товариство мертвих поетів» (1989), режисер Пітер Уір, «Буллер» (2018), режисер Сантіно Кампенеллі, «Володар мух» (1963), режисер Пітер Брук, «Клас корекції» (2014 року), режисер І.І. Твердовський. Ці фільми показують реальне життя і змушують задуматися над по-справжньому важливими питаннями.

Використання методу фільмотерапії у протидії булінгу – можливість показати дітям життя їх однолітків, які страждають від цькувань, глузувань і принижень, візуалізувати дії активних агресорів, виявити причини такої поведінки, навчитися протистояти та захищати себе та інших.

Список літератури

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>
2. Булінг та кібербулінг у підлітковому середовищі. *Статистичні дані щодо булінгу серед підлітків України*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbullying-teens-Ukraine>

Тетяна Лазарчук
Науковий керівник – доц. Канівець Т. М.

Психологічні аналізи впливу реклами в сучасному світі

У сучасному світі реклама є досить важливим механізмом соціально-психологічного впливу. Психологічні фактори впливу реклами на особистість у різних сферах діяльності мають свої застосування, оскільки вона яскраво демонструє настрої суспільства, актуальність товару, який пропонується споживачам. Рекламу використовують у будь-якій сфері трудової активності людини.

Поняття «реклама» в українській мові давно використовується людством і означає поширення відомостей про кого-небудь та про що небудь [1].

Реклама у перекладі з лат. *reclamo* означає – «кричу, викрикую». Цей механізм психологічного впливу використовують у будь-якій формі за допомогою різних засобів з метою надати інформацію про товар для певного кола людей, у яких є інтерес до тієї чи іншої юридичної чи фізичної особи, яка реалізує цей товар [2].

Рекламу як механізм соціально-психологічного впливу розглядали багато науковців економічної, соціальної та психологічної сфери, зокрема вітчизняні: І. Волков, Ю. Вольдман, В. Музикант, І. Рожков, Л. Терещенко, Р. Титов та закордонні: А. Дейяна, К. Ротцолла, Ч. Сендиджа, В. Фрайбургер [4].

На думку Р. Іванченко, реклама, по-перше, – це форма просування будь-яких комерційних ідей через замовників які надають послуги у постачанні товару; по-друге, – вона є рекламною справою; по-третє, – це надання послуг через оголошення у ЗМІ.

На сьогодні рекламу розглядають, як найдієвіший та найзастосованіший засіб впливу на покупців і споживачів, що спрямований на задоволення ідей, потреб у товарах і послугах. Вона має соціальний характер і є видом соціальної діяльності [4].

Через рекламу можна вплинути на свідомість чи підсвідомість людей. Психолог і рекламист-практик Ю. Шерковін називає явище впливу реклами «масовою», «позаколективною» поведінкою. Науковець вважає, що передача інформації і суб'єкт діє практично без відчуття особистого контролю над ситуацією [3].

Рекламу, зазвичай, відносять до масової інформації, бо вона ознайомлює людей з необхідним товаром чи послугами, яке пропонує певна установа, організація, фірма, тощо [2].

Реклама виступає важливою рушійною силою у торгівлі, яка цілеспрямовано впливає на споживача за допомогою різних методів і засобів, які допомагають ліпше просунути товар на ринку збуту. Саме через реклами ми дізнаємося про нову інформацію, яка пропонується замовниками [1].

Рекламу розглядають як і вид переконання. Через інформацію відбувається переконання споживача в необхідності його покупки за допомогою різних способів. Створення широкої популярності, залучення споживачів-глядачів відбувається незалежно від того, усвідомлює він це чи ні [4].

Рекламний вплив відбувається через емоційний та поведінковий компоненти. Емоційний виражається через емоційне ставлення споживача до рекламної інформації (симпатія, антипатія); поведінковий компонент містить аналіз учинків особистості (усвідомлення поведінки та несвідомому рівні).

Отже, дана тема досить важлива, оскільки реклама – досить актуальне явище впливу на споживача та носить соціально-психологічний характер.

Список літератури

1. Алешина А. К. *Поведение потребителей: учебное пособие*. Москва : Фаир-Пресс, 2006. 273 с.
2. Власов П. К. *Психология в рекламе* / Под ред. к.п.н. П.К. Власова. 2-е издание. Харків : Узд-во Гуманітарній центр, 2007. 320 с.
3. Канівець Т. М. *Лекційний матеріал до курсу «Спецпрактикум з соціальної психології»* : навчальний посібник для студентів ВНЗ. Чернівці, 2016. 132 с.
4. Канівець Т. М. *Практичний матеріал до курсу «Спецпрактикум з соціальної психології»* : навчальний посібник для студентів ВНЗ. Чернівці, 2015. 112 с.

Соціалізація дитини в багатодітній сім'ї

Сім'я – це найбільша цінність, яка створена людьми протягом усього існування. Родині відведена велика роль у формуванні життєвих принципів дитини, моральних та етичних норм. Залежно від того, як будуються відносини в сім'ї, які цінності, мораль та інтереси домінуючі, таким буде й виховання дітей.

Формування особистості починається з самого народження. Члени сім'ї є першими вихователями і передавачами духовного багатства, навичок, традицій і вмінь. Сім'я проектує майбутнє дитини, її ставлення до інших та до себе. Батьки навчають дитину людським взаєминам і визначеним у суспільстві людським цінностям. Засобами виховання дитини є сімейні стосунки між членами сім'ї, цінності, потреби та традиції [1].

Багатодітній родині притаманні, як правило, міцні сімейні зв'язки, загальні цінності та повага у ставленні до старших людей. За необхідності у таких родинах простіше ставляться до розв'язання проблем, конфліктів, і батьки не залишаються самотніми на старість. Тому в юнацькому віці діти, які виховувалися в багатодітній сім'ї, приділяють увагу тому, щоб на перше місце ставити сімейні цінності.

У руслі нашого дослідження будемо опиратися на ідеї Г.М. Лактіонової, І.Д. Зверєвої, А. Макаренка, О. Власової.

Дослідники Г.М. Лактіонова та І.Д. Зверєва виділяють такі види великих сімей:

1. Сім'я, яка планувала дітей та серйозно підходить до їх виховання. Для них сімейні принципи і цінності завжди на першому місці;

2. Сім'я, яка не прагнула мати більше, ніж одну дитину. Друга, третя та наступні діти могли бути незапланованими;

3. Сім'я, створена двома неповними сім'ями, або утворені другим чи наступним шлюбом;

4. Сім'я, в якій народжується багато дітей, і це вважається неблагополуччям. Коли діти народжуються лише для того, щоб

отримувати соціальну допомогу чи пільги як багатодітна сім'я [2, с. 171-174].

У багатодітній сім'ї соціалізація дитини ускладнюється відносинами між братами і сестрами. Яким, на думку А. Макаренка, властиві конфлікти і суперництво, навіть коли вони в цілому доброзичливо налаштовані, їх відносини зберігають елементи змагання одне між одним [3].

Найчастіше проблеми в дітей з багатодітних сімей пов'язані з комунікацією. О. Власова вважає, що причинами порушення комунікації в сім'ї є нефсформоване уміння дитини знаходити зв'язок з іншими людьми, гіперкомунікативність і невміння підтримувати спілкування протягом певного часу [4].

Дитина потребує живого спілкування, батьки не повинні обмежувати її коло спілкування з ровесниками, друзями й оточуючими. Адже надмірна опіка та турбота про дитину шкодить формуванню її самостійності та волі. Якщо батьки сприйматимуть навколишнє середовище як щось незрозуміле і агресивне, то проблем соціалізації власних дітей ніяк не оминуть [5].

Отже, соціалізація дітей у багатодітних сім'ях переконує, що провідними принципами у цій справі є принципи самостійності, відповідальності, природовідповідності. Для соціалізації особистості у багатодітній сім'ї характерна відсутність проблем з міжособистісним спілкуванням, але важливими є проблеми самоствердження у дитячому колективі та брак батьківської уваги.

Список літератури

1. Власова О. І. *Педагогічна психологія*: навч. посібник. Київ : Либідь, 2005. 400 с.
2. Зверєва О. Л. *Семейная педагогика и домашнее воспитание*: учебное пособие для студ. Москва : Академия, 2010. 160 с.
3. Макаренко А. С. *Виховання в сім'ї*. Харків, 1947. С. 220–281.
4. Макаренко А. С. *Книга для батьків*. Київ : Радянська школа, 1980. 337 с.
5. Москаленко В. В. *Соціалізація особистості*. Київ : Головне видво, 1986. 200 с.

Підготовка дитини до школи як педагогічна категорія

Суть підготовки дитини до навчання в школі, її головна мета, пріоритетні напрями, основні шляхи здійснення в сучасних умовах особистісно орієнтованого підходу та гуманізації навчально-виховного процесу визначені в законодавчо-нормативних документах, що регламентують функціонування системи освіти України, зокрема дошкільної та початкової її ланок.

Обов'язковість здобуття дошкільної освіти та підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в загальноосвітньому навчальному закладі законодавчо закріплена в Законі України «Про дошкільну освіту» (2001): кожна дитина на кінець дошкільного віку має здобути таку загальноосвітню підготовку, яка «забезпечить різнобічний розвиток дитини відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб; формування особистості дитини, соціальну адаптацію та готовність продовжувати освіту» [2]. Учені у визначеннях суті поняття «готовність дитини до школи» часто звертаються до його структурних частин.

«Базовий компонент дошкільної освіти в Україні» (2012) містить чіткі вимоги до рівня підготовки дитини до життя. Його основною вимогою є «забезпечення особистісного розвитку дитини, її життєвої і соціальної компетентності як показника особистісної зрілості, забезпечення багатокomпонентності, наступності між дошкільною та початковою загальноосвітньою підготовкою (Базовий компонент, 2012).

Л.А. Венгер вважає, що «готовність до школи – це певний набір знань і вмінь, у якому повинні існувати всі інші елементи, хоча рівень їх розвитку може бути різний» (Венгер, 1994). Він стверджував, що бути готовим до школи – не означає вміти читати, писати і рахувати. Бути готовим до школи – означає бути готовим усьому цьому навчитися. Функціональну характеристику поняттю готовності дитини до школи дає І.О. Любарська.

Вона зазначає, що «готовність до навчання – це важливий підсумок виховання та навчання дошкільників у дошкільному навчальному закладі і сім'ї». Готовність дитини до школи, на думку вченої, визначається системою вимог, які висуває школа до дитини. Характер цих вимог зумовлено «особливостями нової соціально-психологічної позиції дитини-школяра з її новими обов'язками, до виконання яких вона повинна бути готовою» [4].

Отже, узагальнення визначень і трактувань, наявних у сучасній психолого-педагогічній літературі, дозволяє нам розуміти підготовку до школи як комплекс педагогічних заходів, спрямованих на загальний розвиток дитини (фізичний, психічний, розумовий, емоційний, морально-вольовий, соціальний); створення передумов для формування основ загальнонавчальних умінь та навичок (організаційних, інтелектуальних, комунікативних), які забезпечили б дитині цілісний особистісний розвиток як суб'єкта майбутньої навчальної діяльності.

Список літератури

1. *Базовий компонент дошкільної освіти*. Міністерство освіти та науки, молоді та спорту України. 2012. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponentdoshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatochnij.pdf>
2. Закон України «Про загальну середню освіту». Бюлетень законодавства і юридичної практики України. № 9: Законодавство України про загальну середню освіту. Київ : Юрінком Інтер, 1999. С. 31–35.
3. Венгер Л. А. *Готов ли ваш ребенок к школе?* Москва : Слово, 1994. 76 с.
4. Любарська І. (2011). *Співпраця дошкільного закладу і родини у контексті підготовки дитини до школи*: монографія. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 17. 72 с.

Владислав Лісовський
Науковий керівник – проф. Кушнір І. Г.

**Макіавелліст VS маніпулятор.
Аналіз психологічних характеристик двох
маніпулятивних профілів особистості**

Макіавеллізм особистості – нова тема у психології, яку почали вивчати ще у 1970 році Роберт Крісті та Флоренс Гейс [1, с. 6]. Макіавеллізм особистості досліджують із перспективи порівняння макіавеллізму та маніпулятивності, з точки зору клінічної психології, статево-рольових відмітностей, еволюційних та емпатійних факторів, та з точки зору психології комунікації.

Макіавеллізм особистості можна визначити так: «Макіавеллізм зазвичай визначається, як схильність людини в ситуаціях міжособистісного спілкування маніпулювати іншими тонкими ледь уловимими, або не фізичними, агресивними способами такими як, лестощі обман, підкуп, або залякування» [1, с. 7]. Як правило, маніпуляції макіавелліста чи маніпулятора розглядаються у формі егоїстичного прихованого контролю [1, с. 24].

Важливо, що за деякими авторами, в тому числі за В.В. Знаковим, поняття макіавелліст і маніпулятор нетотожні особистості. Їх відрізняє те, що макіавелліст, маніпулюючи, не має почуття провини та сорому та разом із цим його маніпуляції мають свідомий характер і навіть певний план. А маніпулятор відчуває сором і почуття провини, а маніпуляції мають спонтанний характер [1, с. 29]. Також макіавелліст має певні негативні установки по відношенню до світу, які і мотивують його маніпулювати людьми, маніпулятор просто, несвідомо, відтворює певні маніпулятивні стилі комунікації [3, с. 255].

В сучасній зарубіжній літературі існує поняття «Темної тріади»: туди входить антисоціальний розлад (антисоціальна психопатія), нарцисизм (або крайня форма – нарцисичний розлад особистості), та власне макіавеллізм. Їх єднає між собою безсердечний (не емпатійний, із відсутністю моралі та моральних емоцій) маніпулятивний міжособистісний стиль взаємодії з оточуючими людьми [4, с. 88]. Макіавелліста та антисоціального психопата

відрізняє відсутність імпульсивності, макіавелліста і нарцисичну особистість, чи особистість із нарцисичним розладом, відрізняє відсутність грандіозності у маніпулюванні [4, с. 90]. Американські автори орієнтуються на розуміння «психопата», як «анти-соціальний розлад особистості».

В Америці та Європі відбувається розвиток нової галузі психології, а саме еволюційної психології. Ця галузь теж розглядає макіавеллізм і «темну тріаду» та ввела такі поняття: «Макіавеллістичний інтелект – соціальна поведінка направлена на досягання влади шляхом інтриг та жорстокості» [1, с. 126], «Практичний інтелект – це вміння використовувати свої знання у практиці і завдяки цьому досягати успіху в різних сферах діяльності» [1, с. 124.]. Також сюди можна додати нове відкриття, у нейронауці, а саме відкриття Маркуса Рейчела «Дефолт – системи мозку» [2, с. 34.].

Можна припустити, що макіавеллісти мають певні особливості функціонування цієї системи через наявність у них так званої «когнітивної», чи «холодної» емпатії або здатності фіксувати лише негативні емоції [4, с. 91].

Висновок: макіавеллізм особистості не є тотожним маніпуляції, або маніпулятивній особистості.

Список літератури

1. Шейнов В. П. *Макиавеллизм личности: Кто умело манипулирует людьми*. Минск : Харвест, 2012. 416с.
2. *Троица. Будь больше самого себя* / Курпатов Андрей Владимирович. URL : http://loveread.ec/view_global.php?id=84280
3. Знаков В. В. *Психология понимания: Проблемы и перспективы*. Москва :Изд-во «Институт психологии РАН», 2005. 448с
4. *The dark side of personality: science and practice in social, personality, and clinical psychology* / Virgil Zeigler-Hill and David K. Marcus, [editors]. Includes bibliographical references and index. 1. Personality. 2. Personality disorders. I. Zeigler-Hill, Virgil, editor. II. Marcus, David K., editor. III. Title. BF698.3.D37 2016 155.2-dc23.

Анастасія Маковічук
Науковий керівник – доц. Мокрогуз І. М.

Використання музичного фольклору на уроках у закладах загальної середньої освіти

Одним з найважливіших завдань на сучасному етапі розвитку суспільства є виховання різнобічно та гармонійно розвиненої особистості, де збагачення духовного світу людини передбачає формування творчого потенціалу, накопичення знань, та внутрішньої культури особистості. Саме тому сьогодні вагоме місце повинно займати вивчення музичного фольклору, завдяки якому підростаюче покоління пізнає світ з його народними традиціями, звичаями, обрядами.

Мета роботи: дослідити важливість використання музичного фольклору на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти.

Учитель музичного мистецтва повинен мати на увазі, що шкільний вік досить активний у розвитку музичного сприймання, тому можна давати достатнє музичне навантаження на пам'ять дітей у вивченні народних традицій, обрядів, народних ігор, хороводів і музичного фольклору. Воно створює запас вражень і формує інтерес до народної музики. Широке використання фольклорної музики у навчанні школярів робить їх музичне сприймання більш осмисленим, підкріпленим емоціями, що допомагає втримувати їх постійну увагу на уроці, в намаганні дізнаватися більше потрібної інформації, займатися прослуховуванням різноманітного музичного матеріалу [2].

Видатні педагоги зазначали, що починати роботу треба від тієї музики, яка особливо близька народу, від його народної пісні. Вплив фольклору на розвиток музичних здібностей дітей беззаперечний. Можна й обов'язково потрібно використовувати цей найбагатший матеріал словесної творчості українського народу, адже процес засвоєння музичного фольклору школярами ґрунтується за наявності в них загальномузичного інстинкту, природних здібностей, що закладені в кожній дитині генетично.

Також відзначається особливе значення щодо формування інтересу до народної творчості за допомогою відповідних педагогічних прийомів, які дають можливість, насамперед, уміти думати про музику, відчуваючи потрібний емоційний стан. Творча атмосфера в класі допомагає позитивно вплинути на самостійну роботу учнів, де кожен школяр має змогу проявити свої творчі здібності [3].

Урок музичного мистецтва в школі залежить від багатьох умов, принципів, прийомів і методів, які використовує вчитель у своїй роботі. Вони визначають професійний рівень роботи вчителя музичного мистецтва й ефективність його діяльності. У спільній взаємодії ці умови і принципи утворюють ґрунтовну навчально-методичну базу. Музичний матеріал для навчальної і виховної роботи з дітьми треба підбирати з акцентом на музичний фольклор, який більш близький до естетичного смаку школярів.

У процесі вивчення музично-ритмічних рухів рекомендується вивчати з учнями характерні рухи українських народних танців: коломийки, метелиці, гопаки, присідання, бігунець, голубці, ведення хороводів під час ігрових дійств. Народна музична культура визначає зміст музично-естетичного розвитку молодших школярів, є основою знань, умінь і навичок, опанування якими важливе для їх повноцінного духовного й інтелектуального розвитку [1].

Отже, для досягнення більш ґрунтовного проведення музично-виховної роботи з учнями на уроках музичного мистецтва та в позаурочний час учителю необхідно опиратися на музичний фольклор, який є важливим засобом художньо-естетичного впливу на духовний світ школярів, сферу їх емоцій та почуттів.

Список літератури

1. Іваницький А. І. *Українська народна музична творчість*: посібник для вищ. та серед. учб. закладів. Київ : Музична Україна, 1990. 336 с.
2. Осипець Р. Українська народна пісенна культура як засіб формування національної самосвідомості: *Українознавство. Рідна школа*. 1999. № 11. С. 11–14.
3. Ростовський О. Я. *Методика викладання музики в початковій школі*: навч.-метод. посібник. Тернопіль : Богдан, 2001. 216 с.

Надія Маковійчук

Науковий керівник – проф. Федірчук Т. Д.

Розвиток професіоналізму майбутніх учителів початкових класів

Демократичні перетворення, що відбуваються в соціальній суспільно-освітній сфері, внесли зміни в організацію, зміст професійної діяльності вчителя, що вимагає від нього високого рівня розвитку професіоналізму для реалізації завдань Нової української школи.

Окремі аспекти проблеми розвитку професіоналізму вчителя висвітлені у працях значної кількості науковців, зокрема В. Андрущенко, В. Бондаря, Н. Гузій, І. Зязюна, Н. Кузьміної, Л. Хомич та ін.

Поряд із цим значна увага приділяється професійному становленню майбутнього вчителя та підвищенню його кваліфікації в умовах професійної діяльності. Зокрема, І. Жерносек, Л. Дудіна, О. Цюняк та ін. вказують на вагомість вивчення педагогічних дисциплін у ЗВО та методичної роботи в школі для розвитку педагогічної майстерності, визначаючи фактори, умови, форми та методи, що можуть позитивно вплинути на професійно-особистісне зростання учителів.

Професіоналізм педагога передбачає систему загальних і фахових компетентностей, професійні здібності, спрямованість, професійну позицію й установку, а також ціннісні орієнтації та особистісні якості вчителя, уособлюючи собою інтегровану систему, що є складною та багатокomпонентною. Педагогічний професіоналізм учителя – це складне особистісно-діяльнісне утворення, що вимагає значних затрат сили та часу для його формування та розвитку. Окреслений процес довготривалий, оскільки передбачає такі послідовні етапи: *по-перше, професійна підготовка майбутніх учителів*, яка здійснюється в ЗВО шляхом вивчення педагогічних і методичних дисциплін і проходження різних видів навчальної та виробничої педагогічних практик, здійснення науково-педагогічних досліджень; *по-друге, самоосвіта*, що передбачає залучення вчителя протягом життя до різних форм неформальної

та інформальної освіти; *по-третє*, підвищення кваліфікації вчителів у системі післядипломної освіти; *по-четверте*, залучення вчителя в умовах школи до методичної роботи, яка полягає в систематичній діяльності, спрямованій на підвищення їх інноваційного науково-педагогічного рівня, поглиблення психолого-педагогічної підготовки та удосконалення професійної майстерності.

На кожному з цих етапів може застосовуватися системна цілеспрямована робота для розвитку педагогічного професіоналізму, що може організовуватись у різних традиційних і нетрадиційних формах, методах. Серед традиційних форм виокремлюються: індивідуальні, до яких належать: самоосвіта, наставництво, науково-педагогічне стажування, професійні консультації, індивідуальна педагогічно-методична допомога та колективні, серед яких виокремлюються: методична рада, профільні методичні об'єднання, майстерні творчих педагогів, проблемні наукові семінари, мобільні професійні групи, науково-педагогічні читання, конференції, конкурси «Учитель року», педагогічно-методичні виставки. Серед нетрадиційних форм найчастіше у педагогічній практиці використовують круглий стіл, методичний вернісаж, мозковий штурм, ділову гру, психолого-педагогічні дебати, панораму методичних новинок тощо, які вирізняються інноваційною новизною, динамічністю та творчістю.

Отже, розвиток професіоналізму вчителя початкових класів є процесом довготривалим і перманентним, певною мірою залежить від об'єктивних і суб'єктивних педагогічних умов, які реалізація яких залежить від особливостей організації професійного навчання та проведення психолого-педагогічної й методичної роботи, а також індивідуально-психологічних особливостей педагогів.

Список літератури

1. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм в ракурсі професіографічного та акмеологічного підходів як інноваційних методологічних орієнтирів. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*: зб. наук. праць. Вип. 4. Київ : Логос, 2001. С. 51–60.

Олександра Маніську
Науковий керівник – доц. Комісарик М. І.

Підходи до визначення поняття «здоров'я»

Важливим етапом будь-якого наукового пошуку є зведення базових понять у цілісну систему згідно поставлених наукових завдань. Формулювання, детермінацію, структурування поняття «здоров'я», як ключової категорії дослідження, проведемо з опорою на базові принципи причинно-системного підходу.

Як зазначає Ю. Бойчук, існує більше 450 визначень здоров'я людини, сформульованих фахівцями з різних наукових дисциплін. Здійснюючи їх систематизацію, науковець виділяє шість суттєвих характеристик здоров'я: 1) здоров'я як норма функціонування організму на всіх рівнях його організації; 2) здоров'я як динамічна рівновага (гармонія) життєвих функцій організму; 3) здоров'я як повноцінне виконання основних соціальних функцій, участь у житті суспільства й активна трудова діяльність; 4) здатність організму адаптуватися до умов навколишнього середовища, що змінюється; 5) відсутність патологічних змін і нормальне самопочуття; 6) повне фізичне, духовне, розумове й соціальне благополуччя [2, с. 195].

Сучасні дослідники відзначають, що поняття «здоров'я» практично не має філософського тлумачення. У даному контексті його характеристика, як зазначає О. Ісакова, «спрямована на розкриття аксіологічного потенціалу з обмеженим вивченням потенціалу духовно-морального та гуманістичного». Водночас автором наголошується, що «здоров'я, як одна з фундаментальних характеристик людського існування, поєднує фізіологічні, етичні, екзистенційні та соціокультурні смисли» [1, с. 245].

У цілому тлумачення здоров'я за таких умов ґрунтується на виділенні ряду ознак:

– нормальне функціонування організму на всіх рівнях його організації: організму в цілому, органів, гістологічних, клітинних і генетичних структур;

– нормальна поточність типових фізіологічних і біохімічних процесів, які сприяють вираженню та відтворенню необхідних біологічних функцій;

– здатність до повноцінного виконання основних соціальних функцій, участь у соціальній діяльності та суспільно-корисній праці;

– динамічна рівновага організму та його функцій, а також чинників навколишнього середовища;

– здатність організму пристосовувались до умов існування в навколишньому середовищі, що постійно змінюється (адаптація);

– здатність підтримувати нормальну і різнобічну життєдіяльність та зберігання живої основи в організмі;

– відсутність хвороби, хворобливого стану або хворобливих змін, тобто оптимальне функціонування організму за відсутності ознак захворювання або будь-якого порушення;

– повне фізичне, духовне, розумове й соціальне благополуччя, гармонійний розвиток фізичних і духовних сил організму, принцип його єдності, саморегулювання і гармонійної взаємодії [3, с. 18].

Узагальнюючи означене, дослідження будемо здійснювати, розглядаючи здоров'я як життєздатну (динамічну) інтегральну (багатовимірну – фізична, соціальна, психологічна складові) цілісну систему (організм), спосіб життєдіяльності якої забезпечує високий рівень якості життя і найбільш можливу за даних умов, його тривалість.

Список літератури

1. Бельорін-Еррера О. М., Корженко І. О., Концепція здоров'яорієнтованого світогляду. *Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження*. Харків, 2017. С. 244–250.

2. Бойчук Ю. Д. *Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження*: кол. монограф. Харків : Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.

3. Сидорчук Н. Г. *Фізична культура і психологічний тренінг*: навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 96 с.

Невербальні засоби педагогічного спілкування

Спілкування та взаємодія з іншими – основа діяльності педагога. «Спроможність установлювати продуктивну комунікацію, яка передбачає розуміння ситуації спілкування, намірів і мотивів партнерів по спілкуванню, вербальних і невербальних проявів співрозмовників, уміння слухати та чути інших, адекватно реагувати та конструктивно виражати власні думки та емоції – усе це компоненти комунікативної компетентності педагога, яку необхідно постійно поглиблювати, щоб відповідати потребам часу» [1, с. 5]. Вагомою складовою цього процесу є вміння вчителя правильно використовувати невербальні засоби спілкування (вираз обличчя, жести, міміка, паузи, манери та ін.), адже однією із переваг невербальної комунікації є зворотній зв'язок.

Різноманітні аспекти педагогічного спілкування висвітлюються у дослідженнях Ф. Бацевича, Н. Волкової, Г. Ломової, Л. Савенкової, О. Яшенкової. Аналіз наукової літератури показав, що проблема невербального спілкування розглядається у таких напрямках: суть невербального спілкування, його ефективність як засобу оптимізації соціальної та перцептивної сфери особистості (В. Зайчук, С. Максименко, Л. Петровська); систематизація знакових систем і видів невербальної комунікації (І. Горелов, В. Лабунська); характеристика зон міжособистісної вербальної та невербальної комунікації (Л. Орбан-Лембрик, М. Савчин, Е. Хом); психологічні особливості використання невербальних засобів спілкування (О. Ставицька, М. Філоненко, І. Цимбалюк); обґрунтування розвивальної функції засобів невербального спілкування, інноваційних технік міжособистісної взаємодії у педагогічній взаємодії (Л. Божович, В. Лабунська та ін.).

Метою нашого дослідження є характеристика невербального компонента комунікативної взаємодії вчителя та учнів.

Дослідники проблеми педагогічного спілкування наголошують на тому, що між його вербальними і невербальними засобами

існує певний поділ функцій: вербальним каналом передається переважно чиста інформація, а невербальним – ставлення до співрозмовника. Тож невербальні засоби спілкування «регулюють плин процесу спілкування, створюють психологічний контакт між партнерами; збагачують значення, що передаються словами, направляють розуміння словесного тексту; висловлюють емоції й відображають розуміння ситуації» [2, с. 16]. Основу складає вміння доцільно використовувати і розпізнавати невербальні засоби, адже мова тіла розкриває істинні почуття й наміри людини.

У науковій літературі є чимало класифікацій невербальних засобів спілкування, узагальнюючи їх, виділимо п'ять систем невербальних засобів:

- *кінесика* (жести, міміка і пантоміміка, погляд, поза, хода);
- *такесика* (динамічні дотики в формі рукостискання, поплескування по плечу, обійми, поцілунок);
- *проксодика* (інтонація, гучність, тембр, тональність голосу);
- *екстралінгвістика* (вкраплення в голос: дикція, паузи, покашлювання, сміх тощо);
- *проксеміка* (організація простору і часу спілкування).

Ефективність спілкування вчителя з вихованцями на уроці та поза ним залежить не тільки від вибору оптимальних технологій навчання, але й від вміння управляти вербальними й невербальними контактами, застосовувати ці засоби як для поліпшення сприйняття і подання навчального матеріалу, так і розуміння позиції учня.

Отже, невербальні засоби спілкування є вагомим чинником активізації педагогічного процесу, сприяють посиленню комунікативного впливу, обміну інформацією між учителем та учнем, створенню сприятливого навчального середовища.

Список літератури

1. Гарькавець С. О., Волченко Л. П. *Спілкування в педагогічному процесі* : навчальний посібник. Житомир, 2021. 100 с.
2. Ковалинська І. В. *Невербальна комунікація*. Київ, 2014. 289 с.

Створення навчальних осередків у початковій школі як важлива умова оптимізації освітнього процесу

В умовах стрімкого розвитку освіти в Україні постає питання про створення комфортного середовища для оптимізації освітнього процесу у початковій школі. Організація освітнього простору – це, звісно, постійний процес, один з елементів педагогічної творчості вчителя, який дає можливість проведення різноманітних форм навчальної діяльності. Створення оптимального освітнього середовища, яке буде приносити учням користь, а не шкоду, вимагає багато знань, зусиль та умінь. Організація так званих навчальних осередків у початковій школі повинна сприяти не тільки індивідуалізації навчального процесу, але і забезпечувати освітні потреби та інтереси дітей, сприяти збереженню їх психічного та фізичного здоров'я, особистісному розвитку школярів [1].

Відповідно до вимог Нової української школи щодо організації навчальної діяльності, у початковій школі необхідне максимальне залучення учнів до навчального процесу, їхнє заохочення до творчої та пізнавальної діяльності, розкриття особистісного потенціалу. Надзвичайно важливо в процесі навчання реалізовувати не тільки виховні та освітні завдання, а також спонукати учнів до самостійності, розвивати критичне мислення, здатність аналізу інформації, а головне – сформувати вміння застосовувати здобуті знання, вміння і навички в повсякденному житті. Досягти цього можна за умови правильної організації освітнього простору, адже тоді учні будуть почуватися вільно, цікаво та невимушено. Тобто, організовуючи даний простір, перш за все, треба орієнтуватися на суб'єкт, для якого воно створюється, враховуючи вікові, психологічні та фізіологічні особливості [2].

Осередок – це відповідна тематична зона, за допомогою якої учні можуть навчатися, відпочивати, досліджувати навколишній світ. Організація осередків здійснюється з метою організації дослідницької діяльності учнів, формування їх самостійності, забез-

печення роботи учнів у парах, групах, а також індивідуально. Навчальні осередки містять різні навчальні матеріали, що дозволяє проводити різні види навчальної діяльності.

Створюючи освітній простір, необхідно дотримуватися основних принципів: безпечність, раціональність, динамічність, урахування закономірностей розвитку учнів, активність, позитивно-емоційне навантаження комфортність кожної дитини. Найважливішим принципом є саме безпечність навчального простору, адже від цього залежить збереження життя та здоров'я учнів. Головне при створенні осередків не кількість, а логічність, якість і структурованість простору. Учні повинні розуміти логіку організації класної кімнати та бути безпосередніми учасниками створення навчальних осередків, активно працювати із різноманітними матеріалами та взаємодіяти між собою.

Отже, організація навчальних осередків у початкових класах – це не лише важлива умова оптимізації освітнього процесу, а й можливість забезпечення повноцінного розвитку молодших школярів.

Список літератури

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. МОН, 2016.
2. Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи. Затверджено наказом МОН від 23.03.2018 №283.

Аніта Мороз

Науковий керівник – проф. Чурікова-Кушнір О. Д.

Специфіка диригентської діяльності

Діяльність хорових диригентів є рушійною силою розвитку диригентсько-хорового мистецтва. Диригентська діяльність поки що не є предметом наукового вивчення і залишається не сформованою. Втім, різні питання порушені у наукових роботах С. Казачкова, Н. Будаєвої, Ю. Карпова, І. Мусіна, С. Хватової. Науковці розглядають диригентський жест як мінімальний рухомий компонент процесу інтерпретації музичного твору, своєрідна «інтонація-рух» [2].

На перший погляд, суть диригентського жесту гранично проста й не потребує особливих пояснень. Насправді ж, як у краплині води всесвіт, так і у диригентському жесті віддзеркалюється ідея музичного змісту в його неповторному тлумаченні. Діапазон диригентських жестів нескінченно великий та різноманітний. Та все ж, у багатьох аспектах музикознавство досягло певних успіхів на шляху осмислення суті диригентських рухів.

До диригента висуваються надзвичайно високі вимоги. Йому потрібно мати добре розвинений слух, відчуття ритму, музичну пам'ять. Він повинен володіти навичкою виконавського аналізу партитури, розумінням динамічності розвитку форми твору, вірним відчуттям його образно-музичного змісту.

Існує поняття про диригентську техніку, яка складається з двох позицій – нижчу та вищу. Перша з них є тактування – освоюється без особливих труднощів, але вона виконує лише елементарні, хоча і важливі функції – визначає темп і метр твору, який виконується. На виразний бік виконання безпосереднього впливу вона не дає. Зазначимо, що з оволодіння прийомми тактування непотрібно мати якісь особливі здібності.

Усі питання, труднощі, проблеми та розбіжності пов'язані саме з другою стороною диригентського мистецтва – мануальними засобами керування, виразною стороною виконання. Саме вона і є каменем спотикання не лише для бажаючих займатися

диригуванням, але й для розуміння природи, структури та утримання мануальних засобів.

Диригент – це насамперед музикант із високорозвиненим загальним і музичним мисленням та уявою. Історія знає чимало прикладів, коли видатні і навіть великі музиканти виявлялися неспроможними за диригентським пультом саме через відсутність диригентських здібностей «як видатний О. Глазунов, може так погано диригувати? Я не кажу вже про диригентську техніку, я кажу про його музичність. Він нічого не відчуває, коли диригує. Він ніби нічого не розуміє!» [2, с. 214]. А О. Глазунов відзначав, що М. Римський-Корсаков як диригент піддавався «суворим відгукам з боку критики», пояснює його неуспіх як диригента «нездатністю, виступаючи в концертах, подолати свою скромність і збентеження і публічно позувати за диригентським пультом. Неуспіх як капельмейстера, а також сувора самокритика спонукали його відмовитись від виступів у концертах». Р. Шуман, за свідченням П. Чайковського, «був зовсім позбавлений здатності диригувати, ...природжене ритмічне почуття, таке необхідне для капельмейстера, було в ньому зовсім мізерне» [3].

Диригентська діяльність визначається за індивідуальними ознаками колективної роботи та роботи диригента хору.

Підкреслимо, що техніці диригування навчаються тисячі музикантів різних спеціальностей, які мають різні знання та здібності. Однак лише лічені одиниці з тих, що знайшли застосування у професійній діяльності диригента, виявляються гідними називатися цим ім'ям.

Отже, диригентська діяльність сприяє особистісному розвитку диригента, розвитку хорового колективу, яким він керує, та підвищенню його суспільної ролі.

Список літератури

1. Казачков С. *Дирижёрский аппарат и его постановка*. Москва : Музыка, 1967. 127 с.
2. Мусин И. А. *Язык дирижёрского жеста*. Москва : Музыка, 2006. 232 с.
3. Біляєва Н. В. *Диригентський жест*. URL: http://num.kharkiv.ua/intermusic/vypusk48/1_2_bilyeva.pdf

Тетяна Найдиш
Науковий керівник – доц. Предик А. А.

Полікультурне виховання учнів початкової школи у позакласній роботі

Україна – це незалежна суверенна країна, яка має свою давню історію та цінні надбання в галузі освіти. Сьогодні перед суспільством постало питання входження до Європейського та міжнародного співтовариства, що спонукає до міжетнічної та міжкультурної взаємодії. На потребі розвитку полікультурності в нашій державі наголошує український педагог В. Вікторів: «Створення в Україні нового суспільства має проходити на засадах толерантності, різновекторності, полікультурності, відходу від будь-яких монополій, але зі збереженням для українця ознак духовно-морального плану» [2, с. 18].

Проаналізувавши нормативні документи, констатуємо, що у «Національній доктрині розвитку освіти» полікультурне виховання представлено у розділі «Стратегія мовної освіти», де зазначено, що «у державі створюється система безперервної мовної освіти, що забезпечує обов'язкове оволодіння громадянами України державною мовою, можливість опанувати рідну (національну) і практично володіти хоча б однією іноземною мовою» [4]. Зокрема, «забезпечується право національних меншин на задоволення освітніх потреб рідною мовою, збереження та розвиток етнокультури, її підтримку та захист державою. У закладах середньої освіти, у яких навчання ведеться мовами національних меншин, створюються умови для належного опанування державної мови» [4].

Проблема полікультурного виховання є предметом розгляду у дослідженнях науковців: В. Бойченка, В. Вікторова, Л. Волик, Г. Дмитрієва, В. Ковтуна, О. Мілютіна та ін.

На думку Г. Дмитрієва, І. Лощенової та ін., «полікультурне виховання – це процес цілеспрямованого й планомірного формування й розвитку світогляду, переконань і почуттів особистості, що ґрунтуються на визнанні багатоманітності культур, збагачує її почуття, формує особливе ставлення до навколишнього світу і людей у ньому і супроводжується сприйманням та осмисленням

життєво важливих парадигм буття, перетворенням зовнішніх культурних смислів у внутрішній морально-етичний світ» [3].

У силу інтеграційних процесів, які відбуваються в країні шкільне середовище щорічно стає все більше диверситивним. Тому вагомими засобами полікультурного виховання, на думку В. Бойченко, які варто використовувати у початковій школі, є: казки, усна народна творчість, оповідання, народні звичаї та традиції рідного краю, міфи, ігри, та ентопедагогічне середовище [1]. Серед засобів полікультурного виховання, які варто застосовувати в освітньому процесі школи, Г. Дмитрієв пропонує проводити різноманітні рольові ігри, залучаючись до участі в яких, школярі зможуть відчувати себе на місці «іншого», певною мірою пізнати почуття, які цей «інший» відчуває себе у тій чи тій ситуації [3].

Вважаємо, що для удосконалення виховного процесу на засадах співвідношення національного та загальнолюдського аспектів культури варто проводити такі види позакласної роботи: організація свят національних культур; проведення фольклорних конкурсів і фестивалів за участю запрошених гостей різних національностей, вечорів культури етнічних груп та національних меншин України; оформлення та проведення усних журналів та диспутів з питань розвитку національної культури; включення молодших школярів у різноманітні творчі проекти та програми.

Отже, вчителю початкової школи необхідно володіти інформацією про традиції та звичаї різних народів світу, обирати індивідуальний підхід до кожного школяра, використовувати засоби та методи навчання, які б допомагали проходженню соціалізації дитини в полікультурне середовище.

Список літератури

1. Бойченко В. В. Полікультурне виховання молодших школярів у навчально-виховному процесі школи : *дис. кандидата пед. наук*. Умань, 2006. 184 с
2. Вікторов В. Проблема управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз). *Вища освіта України*. 2005. № 4 (14). С.17–22.
3. Дмитриев Г. Д. *Многокультурное образование*. Москва, 2009. 208 с.
4. Про Національну доктрину розвитку освіти. *Президент України. Указ, Доктрина від 17.04.2002 № 347/2002*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>

Наталія Николайчук
Науковий керівник – доц. Шестобуз О. С.

Формування художньо-естетичної культури молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва

Сучасна методика навчання мистецької освітньої галузі в початкових класах спрямовується на активне застосування розвивальних і виховних можливостей художньої культури, яка є складовою духовної культури суспільства та за допомогою якої особистість опановує естетично прекрасне у навколишній дійсності. Художня культура також є частиною естетичної культури, більш складного поняття.

Синонімічним до поняття художньої культури виокремлюється термін «мистецтво». Художня культура, або мистецтво є певним видом людської діяльності, специфічним способом реалізації творчого потенціалу особистості. Утворюється художня культура сукупністю художніх цінностей і певною системою їх відтворення та функціонування. Відповідно, образотворче мистецтво є основою художньої культури, коли через художній образ художники відображають навколишній світ, узагальнюють основні ознаки естетичного ставлення до довкілля.

Формування художньо-естетичної культури особистості, закономірності впливу образотворчого мистецтва на її розвиток висвітлюють у своїх працях І. Зязюн, О. Киричук, Л. Коваль, В. Сухомлинський та ін. Окремі аспекти художньо-естетичного виховання на уроках образотворчого мистецтва досліджували Д. Джола, С. Коновець, М. Лещенко, Н. Миропольська, Г. Падалка, Т. Шевченко та ін.

Уроки образотворчого мистецтва мають можливості для формування творчості молодших школярів, виховання їхнього художньо-естетичного смаку та інтересів при дотримуванні законів краси. Художня культура є сукупністю духовних і матеріальних цінностей, які властиві певному суспільству, комплексом соціальних явищ, які протиставляються власне природі. Вагомими є також характер і масштаби впливу художньої культури на життя

суспільства, адже сучасне розуміння художньо-естетичної культури значно відрізняється від традиційних уявлень [1].

У початкових класах вивчення образотворчого мистецтва як обов'язкового навчального предмета переважно спрямоване на формування емоційно-чуттєвого світу молодших школярів, розвитку їхнього творчого потенціалу. У вчителів мають бути інструменти естетичного впливу на учнів, можливості для пробудження художньої творчості в дітей. Для цього він сам повинен уміти бачити й усвідомлювати красу в навколишньому світі та творах образотворчого мистецтва, демонструвати емоційно-естетичне ставлення до пізнавальних явищ і об'єктів дійсності, за допомогою засобів виразності передавати побачене у практичній діяльності.

Виховання гармонійно розвиненої, естетично збагаченої особистості – важливе завдання уроків образотворчого мистецтва в початкових класах. Тому художня культура слугує прекрасною сферою існування школярів в унікальних проявах, сприятливих емоційно комфортних умовах, в яких опановуються загальнолюдські цінності, відтворюються та вдосконалюються творчі досягнення та результати образотворчої діяльності в духовно-інтелектуальному середовищі. Розкрити індивідуальні властивості кожного учня можливе у процесі розкриття естетичних можливостей образотворчого мистецтва та довкілля [2].

Отже, формування художньо-естетичної культури молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва відбувається при наявних потребах і бажанні учнів оволодіти засобами образотворчого мистецтва, здійснювати естетичну оцінку навколишньої дійсності та творів образотворчого мистецтва, розвивати та реалізовувати власні творчі здібності, перевтілювати художньо-творчу діяльність.

Список літератури

1. Джола Д. М. *Теорія і методика естетичного виховання школярів*. Київ : Знання, 1998. 264 с.
2. Коновець С. В. *Образотворче мистецтво в початковій школі: метод. посібник*. Київ, 2000. 80 с.

Наталія Одріховська
Науковий керівник – доц. Бигар Г. П.

**Формування поваги та любові до матері й батька
як першочергові завдання виховання
(за ідеями В. Сухомлинського)**

Педагогічна система В. Сухомлинського не лише збагатила педагогічну науку, але і стала основним етапом у розвитку саме педагогічної науки. Він розробив багато педагогічних праць, які відомі не тільки в нашій країні, але і поза її межами. Педагогічна спадщина була багатою, завжди вдосконалювалась та доповнювалась. Його книги були перекладені різними мовами світу.

Багато часу В. Сухомлинський приділяв вихованням дітей. Щоб у роботі над вихованням дітей напрям роботи був ефективним, В. Сухомлинський виділяє три етапи: відчуття, пізнання та творчість. Педагог зробив дуже багато для дітей, для їхнього розвитку та для педагогіки. Твори В. Сухомлинського збагачені щирістю та мудрістю. Його твори відкривають перед нами не лише красу навколишнього світу, але і повчають нас. Саме його твори стали незмінними в педагогіці, адже вони розвивають чітко висловлювати свої думки та бажання.

Якщо чітко окреслити на що саме звертав увагу В. Сухомлинський, то можна помітити, що він надавав велике значення сім'ї та сімейному вихованню. Яскравим прикладом слугує те, що педагог акцентує свою увагу на тому, що все починається із сім'ї. Саме у сім'ї започатковуються перші розуміння щодо соціуму. Дуже важливо як батьки спілкуються між собою та в суспільстві, адже для дітей батьки слугують пріоритетом і прикладом, а також батьки є основою людських стосунків. Також дуже важливим є виховувати в дітях любов і повагу до батьків. Неабияку роль відіграє те, яке ставлення у батьків між собою і яке їхнє ставлення до дитини. З того, як складаються відносини в сім'ї, дитина розуміє, як їй поводитись і складає своє уявлення щодо соціального життя.

Щоб виховати в дитини повагу та любов до батьків, В. Сухом-

млинський вважає, що потрібно вчити дітей бути добрими в першу чергу до батьків, адже вони є тими, хто дав їм життя. А щоб так було, треба щоб у дитини виникало бажання та прагнення приносити в сім'ю радість і щастя, спокій, турботу про батьків та свою родину. Це все автор прописує у своїх творах. Можна навести приклади таких творів: «Рід, родина», «Материнське щастя», «Сьома дочка» та інші, де Сухомлинський чітко прописує про важливість любові в родині та поваги до батьків.

В. Сухомлинський став першим у педагогіці хто створив організацію педагогічного просвітництва батьків. Цьому він приділяв багато уваги та проводив великі виховні роботи з батьками. Він навчав їх сімейному вихованню. Цього В. Сухомлинський навчав не лише батьків, але і старшокласників.

Сухомлинський говорить: *«Людину ми творимо любов'ю – любов'ю батька до матері і матері до батька, любов'ю матері та батька до людей, глибокою вірою в красу і гідність людини».*

Підсумовуючи, можна зробити такий висновок, що дуже важливо, щоб у сімейному колі панували дружні стосунки, любов, потрібно дуже багато приділяти цьому не лише часу, але і бажання, адже, як зазначив великий педагог, *«Сім'я – це те первісне середовище, де людина повинна вчитися творити добро»* [1]. В. Сухомлинський стверджує нам, що формування любові та поваги до батьків – це першочергове завдання у вихованні дітей.

Список літератури

1. Спадщина Василя Сухомлинського – невичерпне джерело морально-етичного виховання дітей. URL: http://dnz238.edu.kh.ua/navchalno-vihovnij_proces/pedagogichna_spadschina_v_o_suhomlinsjkogo/

2. Матеріали Міжвузівської науково-практичної конференції *«Василь Сухомлинський у діалозі із сучасністю. Творча спадщина педагога у вітчизняному і міжнародному вимірах»*: зб. наук. пр. / Редкол.: Н. В. Ільченко (голова) та ін. Ірпінь, 2019. 119 с. URL: <http://iek.irpin.com/assets/images/resources/52/8c8670376972273f1d76da2d68756ab13dff0603.pdf>

Ольга Павлюк

Науковий керівник – проф. Іванчук М. Г.

Особливості виховання культури гендерних взаємин у молодших школярів

Виховання взаємин молодших школярів – одна з найважливіших проблем сучасної педагогічної науки і практики, що зумовлюється реформуванням нової української школи, системи освіти, яка спрямовує свої ресурси на розвиток особистої моралі, формування успішної особистості в умовах гендерної рівності.

Актуальність питання культури гендерних взаємин зумовлена сучасними потребами суспільства в егалітарній гендерній культурі особистості, а також необхідністю використання нетрадиційних методів і форм виховної роботи щодо формування гендерної культури учнів.

Аналіз низки наукових праць свідчить, що деякі аспекти культури взаємин стали предметом окремого дослідження, а саме: вивчення особливостей міжособистісних взаємин школярів (А. Мудрик, Г. Цукерман), виховання культури дітей різновікових категорій (Н. Слюсаренко та ін.). Заслуговує на увагу дослідження, спрямоване на вивчення культури взаємин між представниками різних статей (І. Мачуська, І. Мезеря та ін.).

Науковцями і практиками доведено, що молодший шкільний вік є чутливим і сприятливим періодом для формування гендерної культури. Тому основу культури гендерних стосунків необхідно закладати саме у цей віковий період. Визначено, що гендерна культура молодших школярів становить суб'єктивно обумовлену систему цінностей, гендерних знань, гармонізацію гендерних стосунків між дівчатами та хлопцями як представниками чоловічої та жіночої складової суспільства, які є рівноправними в можливостях самореалізації, самовираження, самоутвердження, виконання соціальних, навчальних ролей, незважаючи на різні фізіологічні, психологічні та індивідуальні особливості.

Учені констатують розбіжності між хлопчиками і дівчатками у поведінці, вираженні емоцій; формуванні гносеологічних функцій і темпів, способів переробки й засвоєнні інформації; оцінюванні власних досягнень тощо.

В. Сухомлинський писав, що в школі важко навчити якоїсь професії, бо їх багато, але всі хлопчики й дівчатка стануть дружинами та чоловіками, батьками й матерями, саме тому необхідно навчати вихованців культури гендерних взаємин виховання [4, с. 470].

Упровадження гендерного підходу в педагогічну освіту потрібно розуміти як розширення життєвого простору для розвитку індивідуальних здібностей і задатків кожної дитини.

Отож формування гендерної культури особистості як органічної частини гендерної соціалізації учнів стає нагальним на сучасному етапі розвитку освіти. Завдання школи сьогодення – не лише розвивати інтелектуальний потенціал нашої держави, а й формувати в у підростаючого покоління основи морально-психологічних поглядів на статеву поведінку людини, культуру міжстатевого спілкування, гендерну рівність, тому мета нашого дослідження і полягає у з'ясуванні особливостей виховання культури гендерних взаємин у молодших школярів в умовах групи продовженого дня.

Список літератури

1. Ільїна, О. О. Формування елементів гендерної культури молодших школярів. *Компетентнісно орієнтований підхід до освіти: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* Харків : ФОП Шейніна О. В. 2014. С. 81–82.
2. Мудрик А. Б. *Гендерна компетентність особистості : теорія, діагностика, розвиток.* Луцьк, 2014. 204 с.
3. Слюсаренко Н. В. *Гендерний підхід до організації навчально-виховного процесу сучасної школи.* Херсон : РПО, 2010. 158 с.
4. Сухомлинський В. О. *Методика виховання колективу.* Київ : Рад. Школа. 1976. С. 403–637.

Катерина Патрабой
Науковий керівник – доц. Камбур А. В.

Економічні та соціальні детермінанти зміни гендерних ролей

Останнім часом у соціальних науках активно застосовуються цікаві та інноваційні підходи. Один з таких є гендерний підхід. Він дозволяє розглянути соціальні стереотипи з іншої точки зору та дослідити особливості поведінки індивіда порівнюючи уявлення про фемінність і маскуліність у межах культури окремого суспільства.

Не секрет, що сьогодні порушується питання про подвійний стандарт в оцінюванні сексуальної поведінки чоловіка і жінки. Здавня й до сьогодні у чоловіків заохочувався сексуально агресивний темперамент. Натомість схожу поведінку у жінки засуджували представники більшості суспільств. Згадавши про секс, ми не можемо обійти увагою питання репродуктивної поведінки подружжя, вона тисячоліттями визначалася головною функцією сім'ї. Лише в ХХ ст. про секс почали говорити відкрито, що призвело до публічного його сприйняття як елементу особистого задоволення. Почасти, цьому сприяло винайдення контрацептивних засобів. Сьогодні, багато сімей, особливо на Заході, відкладають час народження дитини, або взагалі не бажають мати дітей. Найвагомішою причиною є те, що дитина заважає матеріальному комфорту, успішній кар'єрі та цікавому дозвіллю, а люди все менше бажають себе обмежувати.

Відомо, що сімейні відносини характеризуються певними подружніми ролями. Історично для жінок домінуючими були дім та діти, а для чоловіків – робота, тобто роль «годувальника». Це суттєво впливає на поведінку чоловіків і жінок у життєвих ситуаціях.

Унаслідок того, що жінки виконують і домашню роботу, і дглядають за дітьми, все частіше роль «годувальника» бере на себе саме жінка, оскільки для неї оплачувана робота дає впевненість і самостійність, також зростає її статус у суспільстві.

При цьому треба врахувати, що коли виникає конфлікт між ролями – професійною і сімейною, то жінка здебільшого обирає

другу. У більшості жінок незадоволеність життям виникає тоді, коли вони не справляються з домашніми ролями, а у чоловіків – з професійною. Навіть тоді, коли їх звільняють з оплачуваної роботи, через пріоритет дому, зважаючи на їх ненадійність, вони займаються неоплачуваною роботою по господарству, на відміну від чоловіків.

Наразі в українському суспільстві, професійна зайнятість не звільняє жінку від хатніх обов'язків. Хоча останнім часом у західному світі має місце тенденція, коли чоловіки беруть на себе виконання хатніх обов'язків. Зокрема, у 70-х рр. ХХ ст. британські чоловіки витрачали на дітей 15 хвилин на добу, сьогодні – 2 години. 79% британських чоловіків погодилися б сидіти вдома з дітьми, якби того вимагала робота дружин. Лише 20% вважають, що місце дружини – дім. Причина цього – збільшення кількості працюючих матерів.

Сучасні гендерні дослідження виявляють певні тенденції змін світоглядних уявлень щодо рольових сімейних стереотипів не тільки у багатьох жінок, а й у чоловіків у напрямку паритетних відносин. Визначення чоловічих ролей відбувалося та відбувається поряд зі змінами ролей жінок як поза родиною, так і сімейних. Ці паралельні рольові трансформації можна уявити у вигляді гендерного балансу між сімейними (господарськими, батьківськими) та позасімейними (трудовими, кар'єрними) ролями чоловіків і жінок. Останні десятиріччя жінки проявляють особливу активність щодо балансування відносин у напрямку паритетності з урахуванням особистісних особливостей незалежно від статі.

Список літератури

1. Рубан О.В. Гендерні ролі в Україні: зміна світоглядних стереотипів та вища освіта. *Жінка в науці та освіті: минуле, сучасність, майбутнє*: матеріали Четвертої Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 6-8 листопада 2008). Київ : СПД «Пісоцький», 2008. С. 81–84.

Тетяна Пелепюк
Науковий керівник – доц. Бойчук І. І.

Анотація як засіб словесної інтерпретації дитячих музичних творів

Одним із важливих критеріїв успішної діяльності вищої музично-педагогічної школи вважається якість підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Майбутній спеціаліст повинен добре володіти знаннями з основ мистецьких дисциплін і методик навчально-виховної роботи та вміти передавати ці знання у процесі спілкування з учнями.

Значимо, що процес підготовки майбутніх фахівців має базуватися на основі синтезу педагогіки та музичного мистецтва. До завдань із музично-естетичної роботи в школі відносяться не тільки уміння ілюструвати, але й уміння давати образні словесні пояснення до творів музичного мистецтва, які сприяють цілісному сприйняттю музичних творів [1, с. 62]. Такий засіб словесної інтерпретації має назву «анотація».

Мета дослідження – розкрити суть і значення анотації у роботі майбутнього вчителя музичного мистецтва з учнями.

Анотація передбачає розкриття художньо-стильових, технічних та характерних засобів виразності музичних творів методами діалогу, розмови та демонстрації. Рекомендована загальна тривалість – близько 10-15 хв., одну третину часу (умовно) виділяється для коментаря, дві треті – для звучання музики.

Майбутній учитель музичного мистецтва повинен уміти керувати власними мовними та позамовними засобами виразності.

У процесі обговорення музичних творів потрібно чітко та зрозуміло подавати матеріал, звертати увагу на основні складові твору (тему, ідею, мету), створити спокійну робочу атмосферу. Для цього майбутньому фахівцю рекомендується створювати таку систему дій, яка б поєднувала в собі такі складові: артистичне виконання музичного твору й зацікавлення пояснювального слова. Намагатися із перших слів привертати увагу класу до нового матеріалу і впевнено вести розповідь. Під час обговорення музичного твору рекомендується застосовувати цікаві та яскраві

матеріали (фотоілюстрації, відеоматеріали, факти із життя композиторів, розповідь про історію написання твору тощо), які сприятимуть активізації уваги учнів [1, с. 63].

Анотація до дитячих музичних творів пишеться у формі розробки позакласного виховного заходу або фрагмента уроку музичного мистецтва для учнів різного шкільного віку, із розгорнутим музикознавчо-методичним аналізом творів. Сьогодні актуальне використання сучасних технологій: відео-демонстрація інструментальних творів; створення презентацій із використанням яскравих ілюстрацій, цікавих та інформаційних відео із додаванням відеозаписів, заздалегідь підготовлених і записаних; створення короткометражного відеоролика на відповідну тематику музично-тематичної добірки (відеопрезентація «Маленької сюїти» Ростислава Бойко) [3].

Доцільно такі методи використовувати як в аудиторному навчанні, за допомогою сучасних приладів (комп'ютерів, відеопроєкторів, аудіо- та медіатехнологій), так і під час дистанційного режиму навчання. Такі види роботи впливають на ліпше сприйняття та засвоєння нового матеріалу, розвивають музичну увагу і творче мислення, допомагають пізнати особливості твору, відчути характер і настрої нової для учнів музичної епохи, викликають зацікавленість і бажання пізнавати музичне мистецтво.

Тому, анотація є невід'ємним компонентом уроку музичного мистецтва, яка допомагає вчителю та учням інтерпретувати музичні твори.

Список літератури

1. Гончаренко Л. Проблеми професійної підготовки музиканта-педагога. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград, 2016. Вип.91. С. 60-64.
2. Ростовський О.Я. *Теорія і методика музичної освіти*: навч.-метод. посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.
3. Відео-анотація. Р. Бойко «Маленька сюїта» виконує студентка 3 курсу Тетяна Пелепюк (клас доцента Ірини Бойчук) URL: https://youtube.com/watch?v=By28ra_iKo&feature=share

Вікторія Пендюр
Науковий керівник – доц. Мокрогуз І. М.

Виховання початкових умінь і навичок гри в ансамблі бандуристів з піснеспівом

Успішна організація роботи в ансамблі бандуристів забезпечується на ґрунті гуманно-творчих міжособистісних взаємин керівника з усіма учасникам, на засадах демократичного стилю проведення навчання з гри на бандурі з піснеспівом. Забезпечуючи творчий емоційний стан, інтерес і любов до активного музичування протягом усіх трьох етапів творчо-виконавської діяльності гуртківців керівник забезпечує методичну спрямованість початкового групового навчання у дитячому ансамблі бандуристів.

Мета роботи: проаналізувати та висвітлити основні етапи виховання умінь і навичок гри з піснеспівом в ансамблі бандуристів на початковому рівні навчання.

Набір учасників до дитячого аматорського ансамблю бандуристів здійснюється за умов їх конкурсного відбору щодо наявності у майбутніх гуртківців комплексу природних музичних здібностей – хороших голосових даних, музичного слуху і пам'яті, почуття ритму, емоційного сприймання музичних творів, потягу до сценічної артистичної діяльності, потребі і любові вивчати та бути активним виконавцем народних пісень.

Слухові уявлення мелодії – важлива складова частина творчого виконавського процесу. Друга – це формування в дитини рухових навичок під час гри на музичному інструменті. Учені у галузі музичної психології вказують на роль м'язово-рухових дій пальців, які здійснюватимуть його гру на музичному інструменті. Використання слухових методів навчання у процесі досягнення їх музично-виконавської майстерності, також і грою на бандурі з піснеспівом, тісно пов'язані з ігровими рухами пальців у проведенні занять в ансамблі бандуристів [2].

Вокально-інструментальні навички, на ґрунті музично-слухових уявлень виконують регулюючу функцію у відтворенні виконавських дій голосового й інструментального апаратів, створюють цілісну структуру синтезу при гри на бандурі з піснеспівом.

Виконавські дієства базуються на основі музично-слухових уявлень, тобто здійснюється “механічна зубрячка”. Така гра на бандурі з піснеспівом позбавлена виразності, належним чином не вдосконалюється музично-виконавська майстерність, обминаються музичні уявлення [3].

Успішність виконання піснеспіву у взаємозв’язку з грою на бандурі при читанні нотного тексту з аркуша, залежить також від орієнтованої частини у психологічному механізмі формуючому навику, так званого регулюючого, або слухового образу. Саме звукові образи мають вказувати виконавцю прийоми, технічні засоби для звукового впровадження. Тоді вся його вокально-інструментальна техніка буде будуватися, як вираження певних музично-виконавських завдань.

Найбільш важливою характеристикою музичного образу, зокрема при виконанні піснеспіву в процесі взаємодії з групою грою на бандурі, є цілісність його відображення. Адекватне співвідношення образу з дієствами при виконанні музичного твору – один із найскладніших моментів управління процесом формування піснеспівом у взаємодії з грою на бандурі [1].

Тож, узагальнюючи проблему виконання дітьми піснеспіву у взаємодії з грою на бандурі, можна дійти висновку, що основу будь-яких музично-виконавських рухів складає музично-художній образ, зафіксований у слухових уявленнях, виникаючих при сприйманні нотного тексту. Музично-художній образ виконує регулюючу функцію. Усвідомлюючи виражальні особливості музично-художнього образу пісенного твору у поєднанні з грою на бандурі, виконавець має знайти художньо-якісний синтез, упродовжуючи задум у звучанні виконуваного музичного твору.

Список літератури

1. Лапченко В. *Дзвени, бандуро, з піснеспівом*. Київ, 2008. 68 с.
2. Мандзюк Л. Інтелектуально-творчий аспект предмета «Ансамбль» в класі бандури. *Наукові записки*. Київ, 2006. С. 80–85.
3. Пляченко Т. Підготовка майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами та інструментальними ансамблями : монографія. Кіровоград : «Імекс-ЛТД», 2010. 428 с.

Анастасія Пентюк

Науковий керівник – асист. Кобилянський В. А.

Особливості традиційної обрядовості та народопісенності гуцулів

Видатний письменник М.М. Коцюбинський писав про Гуцульщину як неповторний «казковий куточок, з густо-зеленими горами, вічно шумливими гірськими ріками», величною природою, гуцулами «з багатою, своєрідною психікою, з буйною фантазією, дивними звичаями і мовою...» [1, с. 4].

Не менш колоритними, на думку Г.Г. Кожелянка, колишнього професора Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича є виховна спрямованість народопісенної творчості гуцулів, оригінальність музичних інструментів, ставлення до моралі, релігії як складової буденного життя краю [3, с. 350-351].

Цікаві дослідження про гуцульські традиції колядування, залишили Ю.А. Федькович (у перевиданні творів 2007 р.), Я. Головацький («Карпатская Русь», «Народные песни Галицкой и Угорской Руси»), Р.Ф. Кайндль («Гуцули: їхнє життя, звичаї та народні перекази»), С.П. Витвицький («Про гуцулів»), В.О. Шухевич («Гуцульщина», «Коляда гуцульська»), «співець Гуцульщини» С.Ф. Вінценз, П.Д. Шекерик-Доників, ін. Низку свідчень відомих людей, першоджерела про особливості людей гуцульського краю, їх взаємини знаходимо у літературно-мистецькому і громадсько-суспільному часописі «Гуцули і Гуцульщина» (<http://gig.kosiv.biz/>), інтернет-публікаціях Ігора Пелипейко (<https://evrika.if.ua/326/>) та ін. Про календарну обрядовість гуцулів, описану в етнографічних дослідженнях кінця ХІХ – початку ХХ століття, підготувала наша сучасниця Ірина Дмитрук [2].

У ході проведеної дослідницької розвідки встановлено такі характерні особливості традиційної обрядовості та народопісенності гуцулів: (а) поєднання життєдіяльності та циклічної сезонності природи (зима, весна, літо, осінь); (б) християнсько-гуцульські свята та традиції започатковані давніми язичними звичаями й обрядами населення Карпат, а отже простежується логічний

зв'язок календарної обрядовості та народопісенної спадщини гуцульських пращурів, які збереглися до сьогодні; (в) зміст обрядових гуцульських пісень має характерний колоритний ритм, сюжету та інтонаційно-ладовий склад; (г) пісні мають переважно родинно-побутову тематику зі своєрідним співом, ліричною мелодійністю, мелодико-типологічне значення;

– аналізуються послідовно «нанизвані» події на одну основну тематичну проблематику (і стосується вона конкретного героя чи народу в цілому);

– календарна обрядовість структурно наближена до казкового сюжету, що надає міфічності самому твору.

Отже, дослідники, які описували свої враження від гуцульського краю, порушують проблему міфічності, що простежується як у побутовому житті, так і в народній творчості, відображеній у піснях, звичаях, обрядах. На основі проведеного аналізу знайдених праць ми виокремили характерні особливості традиційної обрядовості та народопісенності гуцулів.

Список літератури

1. *Верховино, світку ти наш* / Упорядник-редактор Дмитро Ватаманюк. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2009.

2. Дмитрук І. Календарна обрядовість гуцулів в етнографічних дослідженнях кінця XIX – першої половини XX століття. Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу. *Одеські етнографічні читання: зб. наук. праць*; мат-ли Міжнар. наук. Конференції. Одеса, 2011 С. 113–120. URL: http://archaeology-ethnology.onu.edu.ua/wp-content/uploads/2013/11/Kalendarna_obryadovist_u_zhyttyediyalnosti.pdf

3. Кожоляно Г. *Духовна культура українців Буковини*. Чернівці: Прут, 2007. 40 с.

Анна Перчик

Науковий керівник – доц. Душкевич М. М.

Феномен психологічної зрілості

У сучасному світі на даний момент немає єдиного поняття психологічної зрілості, та й поняття зрілості в цілому. Є розуміння того, що зрілість, психологічна зрілість – це важлива складова розвитку особистості, а які саме ці властивості, критерії, поки що не відомо, адже вони визначають і розвиток людини.

Актуальність вивчення даного питання зумовлюється тим, що людина як особистість тепер постійно розвивається. Постійно відбуваються зміни в психіці людини, протягом її розвитку. Термін психологічна зрілість, який охоплює кілька факторів, а саме: розуміння подій навколо особистості та адекватне прийняття та розуміння цих подій, вміння приймати самостійно рішення, складати план дій, нести відповідальність за свої дії, сприймати адекватно критику.

Вивченням даного феномену займалися: К. Альбуханова, Б.Г. Ананьєв, Н.О. Антонова, Т. Березівка, А.О. Деркач, Е. Еріксон, Е. Клаперед, І.С. Кон, Н.В. Кузьміна, О.А. Лукасевич В.М. Максимова, В.І. Матіс, А. Маслоу, Г. Олпорт, Л.Е. Орбан Лембрик, Ф. Перлз, Ж. Піаже, В.А. Петровський, О.Ф. Рибалко, Л.І. Рибачук, К. Роджерс, М.Ю. Семенов, Г.С. Сухобська, В. Франкл, П. Фресс, Е. Фром, Р.М. Шаміонов, О.С. Штепа та багато інших вчених.

І.С. Кон вважав людину зрілою, коли вона володіє своїм оточенням, володіє стійкою єдністю особистісних рис і ціннісних орієнтацій і здатна правильно сприймати себе і людей [2]. Тобто в даному понятті вже можна простежувати певний зв'язок з поняттям «психологічна зрілість», що дані поняття є взаємно пов'язаними.

Також наводиться нижче думка ще одного вченого: Е. Клаперед охарактеризував зрілість як стан психічної «скам'янілості», коли припиняється процес розвитку людини, але згодом було показано, що зрілість не завершується дорослістю, адже природа психофізіологічного розвитку зрілості дуже різноманітна і суперечлива на всіх етапах розвитку, і на різних етапах є як позитивні

так і критичні моменти [1].

Також зазначимо, що важливим компонентом психологічної зрілості є «особистісна зрілість». Н.О. Антонова і Л.І. Рибачук указували, що особистісна зрілість – це сукупність властивостей, які характеризують людину як здатну до відповідальної автономії, до самовизначення і самоприйняття, відкрити новому досвіду. О.С. Штепа виділяє риси особистісної зрілості, якими є: відповідальність, децентрація (здатність зрозуміти позицію іншої людини та вислухати цю позицію), глибинність переживань, життєва філософія, толерантність, автономність, контактність, сприйнятливність, креативність, синергічність. Тобто, розглядаючи різні підходи, різних феноменів можна простежити певний зв'язок та збіги, що свідчить ще раз про те, що дані визначення взаємопов'язані [2, с. 5].

Тобто можна зрозуміти, що підходів щодо розуміння «зрілості», «психологічної зрілості», «особистісної зрілості» та «професійної зрілості» є багато, і кожен відрізняється один від одного, але є і спільні думки, які дають зрозуміти, дані феномени є важливими та тими, які доповнюють одне одного. Вони є динамічними, тобто такими які можуть постійно розвиватися та вдосконалюватися, і незважаючи на різні чинники, та те, що не має єдиного підходу, зрілість є важливим компонентом психологічного розвитку.

Список літератури

1. Александров Ю. В. Поняття зрілості та особистісної зрілості в психології. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми О-72 та шляхи їх розв'язання*: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової (30 берез. 2017 р., м. Харків, Україна) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Ін-т психології ім.Г.С.Костюка Нац. акад. пед. наук України ; Консультац. місія Європейського Союзу в Україні. Харків : ХНУВС, 2017. С. 10

2. Брантова Ф. С. Психологическая зрелость личности и компетентностная модель выпускника. *Высшее образование в России*. 2010. № 10. 145 с.

3. Комар. Т. В. Структура і провідні властивості професійної зрілості майбутнього спеціаліста соціономічного напрямку. *Наука-практика*. 2015. Т. 44, № 1. С. 3–9.

Дарія Петрашак
Науковий керівник – доц. Поліщук О. М.

Саморозвиток особистості

Саморозвиток особистості – це складний багаторівневий процес якісної самостійної зміни суб'єкта на основі інтенсивної власної мотивації, головною рушійною силою, головним ініціатором, натхненником і стимулятором якого є сама людина, що актуалізує свій духовний та соціально-психологічний потенціал.

Проблему саморозвитку особистості досліджувало багато вчених у різні часи. Зокрема, одними із перших свої погляди на саморозвиток пропонували Декарт і Платон. Також до розгляду різноманітних аспектів саморозвитку зверталися Н. Макіавеллі, Г. Лейбніц, Е. Кант, Г. Гегель, А. Маслоу, А. Адлер, К. Юнг та інші. Е. Фромм досліджував саморозвиток через свободу і відповідальність, а Е. Еріксон – через аспект ідентичності. Саморух – саме такого значення набуває саморозвиток, згідно з С. Рубінштейном. А А. Асеев, розвиваючи ідеї С. Рубінштейна, трактує саморозвиток як діяльність, детерміновану прагненням людини розвинути в собі ту чи іншу межу особистості.

Найчастіше цінність саморозвитку в літературі інтерпретується або з позицій користі, тобто внесків, які робить людина у суспільний розвиток, або з позицій теорії потреб. Ці потреби можуть актуалізуватися як і суспільстві, і у самій особистості. Наприклад, у дослідженні Н. Калініної зазначається, що «у суспільстві дедалі більше затребувана людина, здатна до саморозвитку. Орієнтиром є особистість, що визначає перспективи свого розвитку, використовує власні інтелектуальні, емоційні та інші резерви, що прагне самостійного вибору, творчої активності».

Якщо говорити про конкретну людину, то, згідно з А. Маслоу, як зазначалося раніше, потреба в самоактуалізації займає вершину в піраміді потреб людини. І якщо вона є, вона повною мірою стає на шлях саморозвитку у формі самоактуалізації, що й визнається цінністю. Отже, цінність саморозвитку полягає в тому, що особистість, яка розвивається, робить найбільш вагомі

внески в суспільний розвиток, сприяє розвитку цивілізації, задовольняючи тим потребу суспільства в особистості, яка саморозвивається, і потребу конкретної людини в самоактуалізації. Цінність саморозвитку, незважаючи на труднощі, стреси, емоційні переживання, полягає в тому, що в кінцевому підсумку він сприяє підтримці життя конкретних людей, соціуму, перекладу її на якісно більш високий рівень, а не тільки тому, що особистість робить найбільш істотні внески в розвиток цивілізації або задовольняє суспільні чи особисті потреби.

Визначним для саморозвитку є питання соціального оточення особистості і відіграє величезну роль для її подальшого розвитку та майбутнього в цілому. У переважній більшості, якщо особистість оточена любов'ю, прийняттям і підтримкою, вона успішно соціалізується, розвивається та досягає величезних висот. Але всього неможливо передбачити точно, тому роль оточення особистості для її саморозвитку є вагомою, та все ж таки все залежить від індивідуально-особистісних якостей людини. Тому як би хтось не намагався впливати на людину, як би не намагався стимулювати її діяльність шляхом зовнішніх впливів і стимулів, успішний розвиток особистості можливий лише на основі діяльності самої людини як активного суб'єкта саморозвитку.

Саморозвиток – одна з основних потреб людини. У наш час вирують соціальні кризи та зміни, тому загострюється важливість внутрішньої гармонії, взаєморозуміння з навколишнім світом і повноцінним життям загалом. Перед кожною людиною постає завдання оптимального вибору життєвого шляху, розкриття всіх задатків, амбіцій та здібностей. Саме тому актуальність дослідження саморозвитку тільки зростає.

Список літератури

1. Калинина Н. В. Саморазвитие как актуализированная ценность современного педагогического образования. *Вестник Восточно-Сибирской государственной академии образования*. 2014. С. 57.

2. Кузікова С. Б. *Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці*: монографія. Суми: Видавництво СумДПУ, 2020. С. 10–12.

3. Железовская Г. И. *Педагогика развития творческой личности*. Саратов : Лицей, 1997. 140с .

Іванна Підвисоцька
Науковий керівник – доц. Равлюк Т. А.

Готовність майбутніх соціальних працівників до профілактики насильства у шкільному середовищі

Проблема булінгу (цькування) у шкільному середовищі простежується протягом багатьох століть. Здавалося, що з розвитком суспільства, формуванням людиноцентричних цінностей, поширенням толерантного ставлення зазначена проблема мала б втратити свою актуальність. Але, як показує статистика, явище булінгу не зникло, а прогресувало. За даними ЮНІСЕФ, в Україні з булінгом стикається 70% дітей, 25% вважають себе жертвами цькування, а більше 40% постраждалих від булінгу замовчують проблему [1].

У Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» поняття «булінг» трактується як «діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [2].

ВООЗ зазначає, що булінг призводить до комплексу негативних наслідків, серед яких: соматичні порушення, порушення психіки, психологічна дезадаптація, формування деструктивної поведінки [3].

Попередження насильства у шкільному середовищі є вкрай важливим аспектом діяльності освітніх закладів, тому що здорове середовище є базовою складовою повноцінного та всебічного розвитку дитини. У системі протидії булінгу соціальний працівник посідає чільне місце, оскільки до його прямих обов'язків входить створення здорового середовища, формування в дітей соціально-позитивних ціннісних мотивів, попередження впливу соціально-негативних чинників на всебічний розвиток дитини тощо.

Профілактика насильства у шкільному середовищі повинна

мати системний характер і здійснюватися на кількох рівнях. Згідно із ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», така діяльність повинна здійснюватися за допомогою комплексного підходу, що передбачає дві основні сфери: управлінську та просвітницьку. Управлінська сфера діяльності щодо профілактики булінгу реалізується керівником закладу освіти, який забезпечує створення сприятливого середовища та попередження фактів булінгу. Просвітницька сфера передбачає участь усіх суб'єктів освітнього процесу: соціального працівника, психолога, батьків, педагогів, учнів. Це комплексний підхід, спрямований на інформаційну, просвітницьку складову, формування навичок неконфліктного спілкування та системи суспільно-ціннісних моральних норм, попередження насильницької поведінки та ін. [2].

Отже, проблема насильства у шкільному середовищі залишається актуальною. Наявність булінгу в освітньому середовищі призводить до важких наслідків, які впливають на всебічний розвиток дитини. Тому досить важливе питання готовності та професійності соціального працівника, який здійснює профілактичну діяльність у шкільному середовищі. Такий фахівець має володіти низкою необхідних умінь і навичок, добросовісно виконувати свої професійні обов'язки.

Список літератури

1. Булінг та кібербулінг у підлітковому середовищі. *Статистичні дані щодо булінгу серед підлітків України*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbullying-teens-Ukraine>

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : *Закон України* від 18.12.2018 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>

3. *Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти*: навчально-методичний посібник / Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. та ін. Київ: ФОП Нічога С. О. 2020. 196 с.

Аліна Романюк
Науковий керівник – доц. Боднарук І. М.

Музикійська граматика Миколи Дилецького

Микола Павлович Дилецький – український композитор, музичний теоретик, один із найвидатніших творців партесної музики. Композитор народився приблизно 1630 р. у Києві, а близько 1690 р. помер у Москві. Дилецький навчався і здобув освіту у Віленській єзуїтській академії. Він працював учителем церковного співу у Смоленську та Вільнюсі, а також був регентом хору дворянина Григорія Строганова, якому і присвятив свою московську редакцію «Граматики музикійської». Вона вийшла церковно-слов'янською мовою 1677 року в Смоленську.

Завдяки створенню цієї ґрунтовної праці Микола Дилецький назавжди залишився в історії як визначний музичний теоретик. Зазначимо, що тут уперше науково описано систему розташування усіх 24-х тональностей за ступенем спорідненості та кварто-квінтовеколо. Дилецький заклав у цьому трактаті теоретичний фундамент нового стилю – багатоголосного «партесного співу» (спів партіями), що прийшов на зміну церковній монодії (одноголоссю). Перше друковане видання «Граматики» здійснено лише у 1910 році [1].

У «Граматичі музикійській» чітко визначені правила композиції, основні положення партесного співу, а також є багато вправ з метою формування навичок композиції та хорового диригування. Дилецький дає цінні поради вчителям, щоб полегшити навчання дітей музичної грамоти та співу з нот. Узагалі книжка побудована в формі запитань і відповідей на них. Микола Дилецький як творча людина вбачав у музиці живе, активне мистецтво, яке здатне надихати людину та відтворювати її почуття й настрої. Дилецький вважав, що важливою властивістю музики є відображення людських почуттів від почутої пісні [2].

У «Граматичі» зустрічається дуже багато музичної термінології, яка для того часу була новаторською. Подаються також відомості про нотні тривалості, які вживаються найчастіше: ламані (вісімки), чвертки, полутакти, такти; про різні способи хорового

диригування. Важливе значення у трактаті надається методичним порадам щодо навчання дітей музичної грамоти. Педагог рекомендує своїм учням свідомий підхід до навчання. Методику роботи пропонується будувати на основі дотримання принципів наочно-сті, поступовості, зацікавленості, емоційного відгуку. Крім того, цей трактат уперше обґрунтовано пояснював граматичну та технічну суть лінійної нотної системи [2; 3].

Основні положення своєї праці Дилецький ілюструє самостійно розробленими таблицями та допоміжними схемами. Усі ці матеріали переконливо свідчать про великий педагогічний досвід Дилецького та широту його інтересів. Хоч українська партесна музика була акапельною і в православні храми інструментальна музика не допускалася, проте на сторінках «Граматики» можна знайти часте звертання Дилецького до інструментальної музики, її цитування. Він наводить приклади світської музики, зокрема й український танець із гопаковим ритмом, що сприяє зближенню духовної музики зі світською.

Отже, «Граматика мусикійська» Миколи Дилецького стала дуже корисним практичним посібником для вчителів співу, теоретиків і композиторів, а також першою найбільш ґрунтовною музично-теоретичною працею. Досить довго вона була основним підручником з композиції, контрапункту, теорії музики, яким керувалися багато українських і російських музикантів у XVII–XVIII століттях.

Список літератури

1. Вікіпедія. Дилецький Микола Павлович. URL: https://www.wiki.uk-ua.nina.az/Микола_Данилецький.html
2. *Мускійська граматика М. Дилецького та її вплив на муз. вих. в Україні в 17 ст.* URL: <https://leksii.com/2-1898.html>
3. *Сайт сучасних музичних композицій.* Дилецький Микола Павлович. Критика. URL: <http://ukrmusic.poetryclub.com.ua/metr.php?id=Маніску59 &type=critiques>

Проблема розвитку батьківської компетентності у сімейному виховному середовищі

Сімейне виховання має також широкий часовий діапазон впливу: воно триває все життя людини. Важливість сімейного виховання полягає в тому, що:

1) сім'я виступає як основа почуття захищеності: вона гарантує безпеку дитини при взаємодії із зовнішнім світом, освоєння нових способів його дослідження. Крім того, близькі є для дитини джерелом розради у важку хвилину;

2) сім'я надає учневі різноманітність поведінкових моделей, на яке він орієнтуватиметься, набуваючи свого власного досвіду. Частково це свідомо спроба копіювати поведінку інших, але частіше всього це неусвідомлена імітація. У зв'язку з цим важливо зазначити, що діти вчать у батьків певним способам поведінки, не лише засвоюючи безпосередньо правила, які їм повідомляються (готові рецепти), а також завдяки спостереженню існуючих у взаєминах батьків моделей;

3) сім'я має велике значення у набутті дитиною знань і розширення світогляду. Запас дитячих знань багато в чому залежить від того, наскільки батьки забезпечують дитині можливість культурно збагачуватися та пізнавати світ;

4) сім'я виступає як важливий фактор у формуванні дисципліни та поведінки дитини. Батьки впливають на поведінку дитини, заохочуючи чи засуджуючи певні типи поведінки, і навіть застосовуючи покарання або допускаючи прийнятний ступінь свободи у поведінці;

5) спілкування у сім'ї стає зразком для дитини. Воно дозволяє дитині виробляти власні погляди, установки та ідеї.

Значення сімейного виховного середовища – визначення першого контуру образу світу, що створюється у дитини: на конкретних учинках, способах спілкування, які дитина бачить у найближчому оточенні та в яких сама бере участь, дитина вчиться порівнювати й оцінювати, вибирати ті або інші форми поведінки та

прийоми взаємодії з навколишньою дійсністю [1].

Установлена істотна залежність між виховними принципами батьків і тими структурами особистості, які відповідають за рівень психологічного здоров'я, емоційний стан, регуляцію поведінки та соціальну адаптацію.

Проблема батьківської компетентності є однією з визначальних у питаннях функціонування та розвитку суспільства. Сучасні умови життя людини вимагають від неї зосередженості на виконанні батьківських функцій.

Батьківська компетентність – це насамперед грамотність у питаннях освіти, розвитку, виховання своєї дитини [2].

Компетентність – це актуалізовані знання та досвід, що допомагають ефективно виконувати ті чи інші завдання, це насамперед складна особистісна риса, на основі якої будується готовність і здатність батьків виконувати свої функції.

Учені виділяють природну та соціальну складові батьківської компетентності:

– природна компетентність «розгортається природно як генетична програма продовження роду та пов'язана з такими поняттями як природна чутливість (здатність відчувати іншого як самого себе, емоційна чуйність, унікальність, доцільність, цілісність);

– зі зростанням і розвитком дитини на перший план починає виходити соціальна компетентність. Це і культура виховання у сім'ї, і традиції виховання, що передаються від покоління до покоління, стереотипи та звички поведінки, і духовно-моральні традиції.

Батьківська компетентність – це поєднання знань, почуттів і дій.

Список літератури

1. Сопівник, І. В. Дослідження готовності молоді до відповідальних сімейних відносин. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Педагогіка, психологія, філософія*, 2015. Вип. 230, С. 176–182.

2. Цуркан, Т. Г. Підвищення педагогічної культури батьків як передумова виховання особистості дитини. *Якість неперервної освіти в умовах євроінтеграційних процесів: тенденції, проблеми, прогнози: Міжнар. наук.-практ. конф., 2–4 лист., Чернівці: ФОП Горюк. 2015. С. 263–264.*

Марина Ропчан
Науковий керівник – доц. Проскурняк О. П.

Особливості емоційного інтелекту особистості, яка пережила досвід сімейного насилля

У результаті введення режиму самоізоляції та інших подібних заходів, впровадження яких зумовило поширення пандемії COVID-19, призвело до спалаху домашнього насильства, внаслідок чого випадки із виявом жорстокості й агресії, націлені на завдання шкоди фізичному та психологічному здоров'ю членів родини стали досить таки поширеним явищем [1].

Зауважимо, що жертвами насильства в сім'ї є насамперед жінки та діти, про що свідчить більшість клінічних досліджень і статистичні дані. Але важливо наголосити на тому, що насильство може статися з ким завгодно – незалежно від статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, здоров'я, віку, статусу, віросповідання, професії чи заробітку.

Якщо говорити про наслідки цього феномену, то зазвичай сімейне насильство у різних його проявах є провідною причиною більшості розлучень, приховане в сім'ї та за умов безкарності воно нерідко штовхає кривдника чи жертву навіть на вбивство, породжує дитяче самогубство, безпритульність, провокує схильність членів сім'ї до зловживань психоактивними речовинами, алкоголем і зумовлює ріст злочинності й що найпередбачуваніше, безповоротно руйнує психологічне благополуччя та психічне здоров'я особистості.

Наслідки насильства є індивідуальними, тобто не кожен потерпілий матиме весь комплекс симптомів, однак до найбільш поширених можна віднести: депресію або депресивні епізоди; суїцидальні думки або суїцидальну поведінку; тривожність; зниження самооцінки та довіри до людей або світу; страх близькості/близьких відносин; ПТСР; порушення сну; порушення харчової поведінки; переживання флешбеків; погіршення здоров'я (психосоматичні наслідки); ізоляцію від суспільства; ризикована сексуальна поведінка та сексуальна дисфункція тощо [2].

Також важливо акцентувати увагу й на психоемоційному стані

жінок, які пережили насильство. Оскільки, емоційна напруга, емоційний стрес та дестабілізація може призводити до деструктивних форми адаптації, одним з яких є патологічна регуляція емоційних станів. Дія інтенсивних емоційні реакції (страх, гнів, сором і т.д.), призводить до того, що психіка мимоволі намагається від них захиститися і робить це будь-якими доступними засобами, в тому числі переконуючи себе, що явищ цих зовсім і не існує.

Цікавий факт, що деякі жінки в ситуації домашнього насилля часто ідентифікують себе з агресором, щоб попередити спалах агресії. Це дозволяє їм ліпше адаптуватися до стресу і бути більш емоційно стійкими. Наслідком такої реакції може бути складність, а іноді неможливість у визначенні та описі власних емоцій. Так простежується деформація здібностей жертв насилля, які беруть участь в усвідомленні та розумінні не лише їхніх власних емоцій, але й емоційних станів інших людей, уміння розпізнавати яких і визначається особливостями складових емоційного інтелекту.

Отже, дослідження цієї теми може виявитись корисним не лише для спеціалістів, які надають психологічну допомогу постраждалим від домашнього насилля, але й пересічних читачів і тих, хто на власному досвіді знають що це таке, не кажучи вже про широке коло інших фахівців суміжних професій – психологів, що займаються сімейним консультуванням або ж психотерапевтів, які також працюють у цьому напрямку, працівників кризових центрів чи телефонів довіри, соціологів, які вивчають інститут сім'ї, тощо.

Список літератури

1. *Актуальні проблеми сімейного насильства*: монографія / Перцева Т.О., Огоренко В.В., Кожина Г.М., Зеленська К.О., Носов С.Г., Терьшина І.Ф., Гненна О.М., Мамчур О.Й., Тимофєєв Р.М., Шорніков А.В.; за заг. ред. проф. Т.О.Перцевої та проф. В.В. Огоренко. Дніпро : ЛІРА, 2021. 188 с.

2. Размахова О., Край А. Домашнее насилие. Так будет не всегда. АСТ. 2020. URL: <http://flibusta.site/b/611829/read> .

Особливості переживання сорому та провини у підлітків

Сьогодні з усіх емоцій самопізнання сором і провина найчастіше привертають увагу дослідників. Сором і провина зароджуються в контексті ранніх відносин і спираються на складну здатність людини усвідомлювати те, як вона «існує» для інших людей. Сором і провина виконує адаптивну функцію, сприяючи розвитку нормативної поведінки та підтримання системи соціальних взаємодій. Водночас болісне переживання емоцій можуть сприяти розвитку психологічних проблем. Сором'язливість постає однією із самих складних і розповсюджених проблем, що відіграють важливу роль у процесах соціалізації та розвитку особистості. Почуття провини не є вродженим, а соціально сформованим. Провина формується батьками або близьким оточенням в дитинстві – іноді усвідомлено, іноді ні. Найбільш активно дану проблему досліджували: В.А. Бичков, Є.В. Галажинський, Н.В. Довга, О.А. Анікеєва, В.В. Знаків, Ю.А. Алексеєва.

Почуття *провини* можна розглядати як реакцію на порушення власних моральних принципів і правил поведінки, а *сором* – як почуття, що виникає в результаті усвідомлення невідповідності своєї поведінки суспільним вимогам і очікуванням оточуючих. Почуття провини і сорому є індикаторами присвоєння моральних норм і правил та виконують дуже важливу для суспільства функцію внутрішньої та зовнішньої регуляції поведінки [1].

Повсякденний досвід і теоретичні міркування вказують на те, що нерідко переживання провини проходить на тлі переживання інших емоційних станів, у тому числі і тривожності [2]. Сучасні дослідження в галузі клінічної психології свідчать про те, що сором відіграє значну роль у формуванні широкого спектра психологічних симптомів. У першу чергу мова йде про дослідження ролі сорому в розвитку і перебігу депресії [3].

Підлітковий вік традиційно розглядають як період суттєвого

емоційного стресу. Кожен підліток має свою конкретну соціальну і психологічну ситуацію, яка дає змогу або не дозволяє йому «органічно вбудуватися» у спільноту дорослих, ідентифікуючи себе як окремих і незалежних особистостей [1, с. 102]. Процес формування та переживання сорому в підлітків формується на основі багатьох факторів: делінквентна форма поведінки неповнолітніх; низький соціальний статус сім'ї; складні матеріальні умови; зловживання алкоголем батьків; ранній вік початку вживання алкоголю; висока поширеність уживання тютюну [4; 5; 6]. Як наслідок виникнення сорому у підлітків, контингент сучасних підлітків характеризується більш частим вчиненням суїцидальних спроб, висуненням суїцидальних погроз демонстративного і протестуючого характеру, шантажем суїцидом у порівнянні з підлітками попереднього покоління [7, с. 11].

Список літератури

1. Абрамян Н. Д. Психологічні особливості індивідуального консультування студентів у ВУЗі. *Психологічні науки : проблеми і здобутки*. 2015. Вип. 8. С. 3–25.
2. Алексеева Ю. А. Сучасна модель консультативної роботи з підлітками. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2012. Вип. 10. С. 5–12.
3. Заїкіна Г.Л., Лобанова В. І. Принципи використання психокорекції у навчально-виховному процесі. *Молодий вчений*. 2016. № 11.1 (38.1). С. 44–47.
4. Ластовецька-Соланська З. М. Музичні цінності та потреби в сучасному культурному континуумі України : автореф. дис. ...канд. мистецтвознав. Львів. нац. муз. акад. ім. М. В. Лисенка. Львів, 2010. 20 с.
5. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации у подростков. Санкт-Петербург : СПб НИПНИ им. В. М. Бехтерева, 2010. 256 с.
6. Крижановська З.Ю. Арт-терапевтичний досвід у роботі психолога-консультанта. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія «Психологічна». 2013. Вип. 1. С. 74–84.
7. Bedford O.A. The Individual Experience of Guilt and Shame in Chinese Culture. *Journal for the Theory of Social Behaviour*. 2014. Vol. 10 (1). P. 29–52. doi: 10.1177/1354067X04040929

Використання гри як основного засобу активізації творчості молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва

Уміння творити є серед переліку наскрізних в Концепції Нової української школи, оскільки учні початкових класів використовують його як в урочний, так і в позаурочний час. Тому вчителям необхідно формувати в молодших школярів творчі якості на уроках образотворчого мистецтва від початку навчання.

Творчі здібності є в кожній дитини, проте їх розкриття та подальший розвиток потребує тривалої та системної співпраці всіх учасників освітнього процесу. Для цього педагоги використовують цікаві форми роботи і нові методи, які будуть не тільки навчати, але й мотивувати дітей.

Проблеми активізації творчих здібностей учнів початкової школи та загального розвитку особистості та уроках образотворчого мистецтва висвітлюють у своїх працях І. Бех, Л. Виготський, В. Котляр, П. Крамар, Л. Масол, Б. Новіков, В. Сухомлинський та ін.

У дослідженнях психічних та інтелектуальних процесів розвитку творчого потенціалу учнів науковцями творчість розглядається «як багаторівневий духовно-діяльнісний феномен та результат акумуляції різних видів енергії, продукованої як із внутрішніх, так із зовнішніх джерел у процесі життя людини» [2, с. 132].

Формування таких якостей як креативність і оригінальність у молодших школярів допомагає їм швидко виконувати складні практичні завдання, які вимагають від учнів використання уяви та мислення.

Одним зі способів активізації креативного мислення та творчої уяви науковці вважають застосування ігор. Під час гри відбувається моделювання нових ситуацій, шляхів розв'язання завдань на основі пережитого досвіду й особливостей психіки дитини. Учні одночасно пізнають світ, удосконалюють свої навички та

використовують їх у практичній образотворчій діяльності.

Дидактичні ігри вдало поєднують в собі теоретичну інформацію із процесом її застосування на практиці. За допомогою цього виду ігор учні закріплюють або повторюють навчальний матеріал. Так, М. Сазонова, В. Смагін окреслюють необхідність використання дидактичних ігор на уроках образотворчого мистецтва через прямий зв'язок ігрової та образотворчої діяльності, а саме: психічних процесів, які їх поєднують – уяви та емоцій [3].

На уроках образотворчого мистецтва також доцільно проводити рольові ігри, які створюють творчу, спокійну атмосферу та сприяють розкриттю акторських та лідерських якостей. Рольові ігри роблять навчання захоплюючим, нестандартним, розвиваючим. Учні розігрують різні соціальні та казкові ролі, які відповідають їх інтересам і рівню розумового та психічного розвитку [1].

Отже, одним зі способів розвитку творчості молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва є використання ігор, які різноманітні за видами та жанрами. Систематичне їх використання допоможе вдосконалити навчальну діяльність школярів, закріпити їх знання, зацікавити у вивченні образотворчого мистецтва та сформуванню практичних вмінь та навички. Дослідження проблеми активізації творчості залишається актуальним і потребує від учителів знань особливостей застосування ігрових технологій.

Список літератури

1. Аліксійчук О. С. Рольова гра як засіб активізації молодших школярів на уроках мистецтва. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2020. № 29. С. 101–110.
2. Лихвар В. Д., Лихвар І. І. Розвиток художньо-творчого потенціалу молодших школярів у процесі образотворчої діяльності. *Вісник ХДАДМ «Образотворче мистецтво»*. 2010. № 1. С. 131–134.
3. Сазонова М. М., Смагін В. І. Дидактичні ігри на уроках образотворчого мистецтва. *Науково-дослідна робота студентів як чинники удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя*. 2010. № 3. С. 128–131.

Використання скоромовок у логопедичній роботі з дошкільниками

В українській системі виховання споконвіку використовувалися фольклорні тексти, які є справжнім джерелом людської мудрості, вираженням народного світогляду, скарбницею національної духовності. Значну їх частину становить дитячий фольклор.

Досліджували дитячий фольклор такі науковці, як О.І. Дей, Г.В. Довженок, О.А. Правдюк, Г.А. Барташевич, Л.Б. Стрюк, Ф.З. Яловий, П.Г. Черемський, В.Г. Бойко, О.М. Таланчук, Л.Ф. Дунаєвська та інші.

Залежно від умов функціонування, дитячий фольклор поділяється на ігровий та неігровий. Внаслідок вікової специфіки та характеру дозвілля в традиції усної дитячої творчості найбільше зразків ігрового фольклору. Вони є цілком досконалими і функціональними, адже виражають душевний стан дитини у процесі гри. Не менш цікавими є зразки неігрового дитячого фольклору, до якого належать скоромовки, дражнилки та фольклорні твори інших жанрів, які діти використовують поза ігровими ситуаціями, у побуті.

Скоромовка – весела і віртуозна гра у швидке повторення віршів і фраз, які складно вимовляти без належної практики. Краса скоромовки полягає у тому, що з першого разу її взагалі важко промовити. Адже за правилами гри скоромовку не читають, а повторюють на слух, що значно важче. Гра полягає не тільки в тому, щоб дібрати важкі для вимови звукосполучення, а й у плутанині, у постійній перестановці звуків [2].

Скоромовки, які застосовуються у логопедичній роботі, ефективні з точки зору засвоєння і граматичних вправ, що тренують дитину в правильному, осмисленому вживанні частин мови і частин слова, і є одночасно – улюбленою грою дітей у словотворення. Тож задовго до того, як дитина вивчить значення відмінкових закінчень, тимчасових дієслівних форм тощо, вона вже тепер у грі й через гру засвоює складні смислові відтінки мови, її

структурні одиниці.

Скоромовки у логопедичній роботі з дошкільниками, які мають мовленнєві порушення, застосовуються на етапі автоматизації звуків (з метою чіткої вимови звуків у словах і фразах). З метою формування правильної звуковимови необхідно вчити дітей вимовляти скоромовку чітко, швидко, з різною інтонацією (інтонація подиву, роздуму, захоплення тощо); пошепки, але з чіткою артикуляцією приголосних при сильному видиху на голосних і при розімкнутих зв'язках. Логопед має стежити, щоб при багаторазовому промовлянні скоромовки дитиною правильно вимовлялися всі важкі звукосполучення [1].

На початковому етапі застосування скоромовок у корекційно-педагогічній роботі для дитини важливо вимовляти будь-які складні слова в ній по складах, нехай і в повільному темпі, але вимовляти без будь-яких ускладнень, огріхів, застережень. Промовляти кожен скоромовку дитині варто спочатку беззвучно, але артикулюючи, потім переходити на шепіт і лише потім – у голос, спочатку в повільному темпі, а там і в швидкому, завжди пам'ятаючи про чіткість звуковимови.

Тому скоромовки є дуже ефективним засобом корекції порушення мовлення у дітей дошкільного віку, який сприяє формуванню мовленнєвого апарату, привчання до складних поєднань звуків. Скоромовки зорієнтовані на чіткість вимови ізольованих звуків. Це система вправ, спрямованих на правильне відтворення складових структур і слів. Вивчення скоромовок з відпрацьованими складовими структурами допомагає не тільки правильно вимовляти звук, а і вчить свідомого читання.

Список літератури

1. Литвиненко В.А. *Корекція фонетико-фонематичного недорозвитку мовлення дітей дошкільного віку засобами артпедагогіки* : навчально-методичний посібник. Суми : ПП Кубраков С. Г., 2019. 144 с.
2. *Поетичний світ дитинства. Українська народна словесність*: Хрестоматія / Редактор-упорядник М. Чернопиский. Тернопіль, 2016. 176 с.

Ксенія Савчук

Науковий керівник – доц. Біленкова Л. М.

Підготовка майбутніх учителів до профілактики булінгу та різних проявів насильства в роботі з молодшими школярами

Реалізація Професійного стандарту «Вчитель початкової школи закладу загальної середньої освіти» передбачає реалізацію фахівцем трудових функцій: планування та здійснення освітнього процесу; забезпечення й підтримка навчання, виховання й розвиток учнів в освітньому середовищі та родині; створення освітнього середовища; рефлексія та професійний саморозвиток. Виходячи із реалізацій професійних функцій виокремимо основні аспекти підготовки майбутніх учителів початкової школи до профілактики булінгу в освітньому просторі.

Протягом останнього десятиліття вітчизняні науковці приділяли увагу інклюзивній освіті та профілактиці булінгу: В. Андрєєнкова, І. Демченко, І. Іванова, Т. Євтухова, А. Колупаєва, О. Столяренко, які розкривають проблеми залучення дітей до освітнього процесу, їх реабілітації та соціалізації в суспільстві.

Поняття «булінг» досліджується в наукових колах багато років і охарактеризовано норвезьким дослідником Д. Ольвеусом, який розумів його як агресивна поведінка однієї людини відносно іншої з метою заподіяти їй моральну або фізичну шкоду, принизити її і в такий спосіб утвердити свою владу [1, с. 16].

На думку науковців, булінг у освітньому просторі виявляється не лише в діях школярів між собою, він може бути присутній в діях учителів щодо учнів чи навпаки. Аналіз психолого-педагогічної літератури та освітніх платформ надав можливість визначити форми боулінгу: «фізичний – спеціально зроблені поштовхи, удари, нанесення інших тілесних ушкоджень, сексуальний булінг; психологічний – насильство, пов'язане із впливом на психіку, яке наносить психологічну травму шляхом образ, залякування, створенням напруженої атмосфери в освітньому процесі, з метою формування зверхнього ставлення учасників освіт-

нього процесу до жертви. Може реалізовуватись у формі вербального булінгу; образливих жестів або дій; залякування; ізоляції; вимагання; кібербулінг та інших» [2, с. 24].

Основними показниками готовності майбутніх учителів початкової школи до профілактики булінгу в освітньому просторі можна визначити: сформованість ціннісних особистісних орієнтацій до профілактики булінгу; сформованість загальних компетенцій; сформованість навиків випереджувального проєктного менеджменту; сформованість навиків здійснення моніторингу якості власної антибулінгової діяльності; навчання впродовж життя.

Управлінський напрям передбачає підготовку майбутніх учителів до здійснення аналізу ситуації в закладах освіти, розробки правил поведінки для учасників освітнього процесу, алгоритмів дій, планів заходів щодо попередження цькування.

Просвітницький напрям передбачає підготовку майбутніх учителів до здійснення інформування, роз'яснення, спілкування та взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

Важливим компонентом у процесі підготовки майбутніх учителів до пошуку дієвих засобів і методів профілактики булінгу серед школярів початкової школи виступає активність безпосередньо майбутнього фахівця, який буде брати в подальшому участь у виробленні відповідної політики спільного розуміння питань насильства, відповідальності.

Отже, необхідною умовою профілактики та протидії булінгу в закладі освіти є підготовка до створення позитивної шкільної культури, яка ґрунтується на повазі та толерантності.

Список літератури

1. Olweus D. *Bullying at school: tackling the problem*. OECD Observer, Mar. 2001. P. 24. URL: <https://go.gale.com/ps/i.do?id=GALE%7CA75022135&sid=googleScholar&v=2.1&it=r&linkaccess=abs&issn=00297054&p=AONE&sw=w&userGroupName=anon%7E6d14f69b>

2. Законодавство України: офіційний веб-сайт. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/main/index>

3. *Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід*: методичний посібник. Андрєєнкова В. Л., Мельничук В. О., Калашник О. А. Київ. Україна. 2019. 132 с.

Христина Семанюк
Науковий керівник – доц. Кузнєцова К. С.

Підходи до надання освіти дітям з особливими освітніми потребами

Сучасна світова освітня політика і міжнародні нормативно-правові документи, визначаються декількома підходами до надання освіти дітям з обмеженими можливостями здоров'я. Можна виокремити основні з них: мейнстрімінг (*mainstreaming*), інтеграція (*integration*), інклюзія (*inclusion*). Нещодавно ця лексика досить широко почала використовуватися і в Україні [11, с. 9].

Мейнстрімінг (*mainstreaming* (англ.) – загальний потік) передбачає розширення соціальних контактів між дітьми з обмеженими можливостями здоров'я та їх однолітками. У більшості – це позаурочна форма спілкування: участь у літніх таборах, спільних масових заходах. Даний підхід пов'язаний, переважно, із поширенням функціонування спеціальних класів у масових школах, а саме в той час, коли соціальні контакти та встановлення стосунків дітей з особливостями розвитку та їхніх здорових однолітків відбувалися в позаурочний час.

Інтеграція (*integration* (англ.) – цілий) у науковій літературі окреслюється численними теоретичними підходами до окремих її проблем, що сильно ускладнює визначення та класифікацію її напрямів [1, с. 8].

На нашу думку, освітня інтеграція створена, щоб дати можливості учням з порушенням психофізичного розвитку навчатися у звичайних класах загальноосвітньої школи. Дана інтеграція дає можливість опанувати програму масової або спеціальної школи. Як колективна форма освітньої інтеграції можуть функціонувати спеціальні класи (групи), в яких діти з особливостями психофізичного розвитку здобувають освітній рівень спеціальної школи-інтернату або загальноосвітнього закладу.

Інклюзивне навчання (інклюзія – *inclusion* (англ.) – включення), передбачає створення освітнього середовища, що повинно відповідати потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від того,

які у неї особливості психофізичного розвитку. Такий вид навчання – це гнучка, індивідуальна система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Таке навчання повинно відбуватися за індивідуальним навчальним планом і забезпечуватися медико-соціальним і психолого-педагогічним супроводом.

Освітнє середовище з упровадженням інклюзії змінює роль педагога звичайного навчального закладу, який покликаний сприймати учнів з особливими освітніми потребами, не розмежовуючи їх з іншими дітьми класу; залучати їх до спільної праці та різних видів діяльності, ставлячи за мету дещо інші завдання та цілі щодо навчального процесу, залучати учнів до колективних форм навчання і групових виконань завдань, поставлених учителем; використовувати різноманітні стратегії колективної участі – ігри, спільні проекти, лабораторні дослідження та інші види роботи.

Зазначимо, що інклюзія у широкому сенсі передбачає особливе піклування не лише про дітей з інвалідністю, а й про інші групи осіб, які підлягають «ризикую» соціального «виключення» або обмеження в отриманні освітніх послуг у закладах освіти у наслідок дискримінації за захищеними Конституцією України. Це визначає моральну відповідальність суспільства перед такими «групами ризику» та гарантування їм можливості участі в освітньому процесі.

Список літератури

1. Колупаєва А. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 3. С. 7–12.

Основні підходи до визначення феномену ревнощів

Ревнощі як феномен розглядається фахівцями різних наук. Як психологічний феномен вони ще не повністю вивчені. Дослідити і зрозуміти вплив ревнощів на особистість і якість її життя – актуальне питання.

Вітчизняними і зарубіжними психологами вивчалися різні аспекти ревнощів, однак і досі немає цілісного психологічного їх розуміння.

К. Ізард відзначає, що ревнощі можуть спонукати до виявлення таких емоцій, як страх і гнів [2], а І. Савельєв пов'язував ревнощі з параноєю [5]. На думку М. Наріцина, ревнощі є несвідоме відображенням людиною власної слабкості [1].

Загалом у психології *ревнощі* розглядаються як будь-який емоційний стан, який проявляється як спеціальна форма тривоги, що бере початок від нестачі впевненості у собі. Ревнощі спрямовані на третю особу (конкурента), що захоплює прихильність об'єкта любові [4].

Н. Мамонтов вважає, що «межа між ревнощами, яка може розглядатися як нормальна, і ревнощами як психічного захворювання, надто тонка, і переломити її іноді виявляється надзвичайно легко» [7, с. 2].

В. Лісовський вважає, що ревнощі можуть виникати через комплекс неповноцінності, попередні контакти партнера, плітки, наклепи заздрісних людей [5].

Професор Л. Щеглов визначає три *причини* схильності до ревнощів: психологічна ідентичність і прихильність до певної особи; соціально-психологічна схильність; особливість самої любові [5].

А. Свіяш вважає, що ревнощі пов'язані з певними помилковими переконаннями і уявленнями про життя і зауважує, що вони виникають тоді, «коли людина ставиться до іншої, як до своєї власності» [7, с. 45].

У. Хетфілд і Г. Уолстер причини виникнення ревнощів вбача-

ють в ущемленій гордості й усвідомлені порушення прав власності [3].

Одна з основних праць, у якій розкривається коріння ревнощів, – це праця З. Фрейда «Про деякі невротичні механізми ревнощів, параної і гомосексуальності» [6].

Отже, ревнощі – такий психологічний феномен, який впливає на особу, ще не повністю вивчений, і ця проблема неоднозначна й знаходить недостатнє висвітлення у літературі.

Наслідками ревнощів є і прояв тривоги й агресії, гніву, паніки, еротичної пристрасті, відчаю, виникнення страху, відчуття самоти й ізолюваності. Також ревнощі можуть викликати і психосоматичні порушення.

Ревнощі властиві кожному та вважаються більше негативним проявом, аніж позитивним. Але вони можуть мати позитивне забарвлення лише тоді, якщо для особи характерне здорове відчуття суперництва, присутнє прагнення до саморозвитку та самовдосконалення.

Причини виникнення ревнощів можуть бути найрізноманітнішими й непередбачуваними.

Проблематика феномену ревнощів і досі залишається дуже актуальною й мало вивченою.

Список літератури

1. Журавлева С. В. *Феномен ревности : этико-философский анализ*. URL: <http://www.dissercat.com/content/fenomen-revnosti-etiko-filosofs-kii-analiz>
2. Котова И. Б., Канаркевич О. С. *Общая психология : учебное пособие*. Москва : Академцентр, 2013.
3. Куттер П. *Любовь, ненависть, зависть, ревность. Психоанализ страстей*. Санкт-Петербург : Б.С.К., 1998.
4. *Онтологічний статус феномену ревнощів*. URL: <http://www.molych.ru/pedagogika/ontologicheskim-status-fenomena-revnosti.html>
5. Психология взаимоотношений. Ревность. *WikiGrowth*. URL: <https://wikigrowth.com/otnosheniya/revnost/>
6. Фрейд З. *Сборник сочинений в 10 томах*. Т. 7. Навязчивость, параноя и перверсия. Москва : ООО «Фирма СТД», 2006.
7. Хорни К. *Невротическая личность нашего времени*. Санкт-Петербург : Питер, 2002.

Психологічні причини виникнення організаційних конфліктів

Проблема конфліктної взаємодії у організаціях залишається однією з найактуальніших, на теренах сучасного суспільства. Основу будь-якої організації складає робітничий колектив – люди. Комунікація та взаємодія людей неможлива без конфліктів. З іншого боку, постійний розвиток сучасного суспільства призводить до ускладнення процесів взаємодії людей і робить проблему виникнення конфліктів у організаціях особливо актуальною [1].

Різноманітні конфліктні ситуації завдають істотних збитків економічної діяльності, призводять до великих утрат ресурсів організацій. Конфлікт – природне явище, яке притаманне людській природі. Щоб зменшити руйнівні наслідки конфліктів, потрібно дослідити причини виникнення та суть даного явища.

Аналіз праць вітчизняних і зарубіжних науковців (Г. Андреевої, Р. Дорендорфа Л. Козера, К. Рудестама) у галузі психології конфліктів дозволяють стверджувати, що на їх виникнення впливають особистісні характеристики. Зокрема, це стосується таких властивостей особистості, як емпатія та локус контролю, що впливають на поведінку суб'єктів конфлікту, особливо, на заключному його етапі [2].

Науковцями (Ю. Мацієвським, А. Антоновим) досліджено, що особистості з високим рівнем емпатії мають нижчий рівень конфліктності, ніж люди з низьким її рівнем. Наступною особливістю, що впливає на виникнення організаційних конфліктів, – локус контролю, тобто суб'єктивне сприйняття локалізації причини такої поведінки.

Важливо, що емпатія та конфліктність працівників мають гендерну специфіку. Жінки схильні до емпатії та менш конфліктні, ніж чоловіки. Це можна пояснити тим, що жінки зазвичай ліпше інтерпретують емоції оточуючих, вони чіткіше висловлюють свої емоції. Однак здатність до емпатії не є заздалегідь заданою ген-

дерною характеристикою, це швидше відгук на соціальне очікування чоловіків і жінок [2].

Нерідко конфлікт виявляється не тільки неминучим, а й найліпшим вирішенням ситуації, що склалася, і чи не єдиним засобом відновити порушену рівновагу у взаєминах людей, дозволити їм дійти згоди щодо спільних справ, приватних і спільних інтересів [3].

Людина у процесі взаємодії з іншими суб'єктами виявляє властиве їй ставлення до партнерів, яке завжди накладає свій відбиток та може породжувати протиріччя і напруженість, непримиренність і ворожнечу, деформувати безпосередні контакти.

Будь-яка взаємодія – це суперечність думок двох різних особистостей, іноді конфлікт в організації необхідний, щоб виявити різноманітність точок зору, отримати додаткову інформацію про працівників даного колективу (організації). Причини конфлікту можуть бути різні: відмітності у розумінні суті тієї чи іншої проблеми в організації, несумісність цілей даних груп, життєвий досвід, низька комунікація (передача інформації), а також недостатність ресурсів [3].

Отже, конфлікти в організаціях – досить поширене явище й залежать від багатьох чинників, головні з яких мають психологічну складову. На виникнення конфліктів впливають особистісні якості, важливими з яких є емпатія і локус контролю. Конфлікт в організації – це не завжди негативне явище, завдяки його успішному погашенню вдається розв'язати довготривалі проблеми.

Список літератури

1. Войцихова А. Природа та соціальна роль конфлікту. Психологія конфлікту та шляхи його розв'язання. *Психологічна газета*. 2006. № 15. С. 5–9.
2. Емельянов С. М. *Конфликтология*: учебник и практикум для академического бакалавриата. 4-е изд., испр. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2018. 322 с.
3. Яшков А.Б. *Конфликтология*: учеб.-метод. пособие. Ярославль : Ремдер, 2010.

Особливості відчуття сорому у дітей дошкільного віку

На сьогодні динамічні процеси, що мають місце у соціальному житті людини, висувають нові вимоги до виховання та розвитку молодого покоління. Сучасні можливості інтенсивного розвитку дітей дозволяють ліпше їм навчатися, пізнавати навколишній світ, а з іншого боку, припускають формування негативних поведінкових установок, невпевненості у собі. Якщо такі відчуття неповноцінності виникають у дитини, то врешті-решт вони можуть призвести до зниження самооцінки, посилити тривожність і сприяти розвитку особистісної сором'язливості.

Сором'язливість є феноменом ще недостатньо вивченим та розповсюдженим у наукових колах сучасної психології. Зокрема, З. Фрейд, досліджуючи сором'язливість з точки зору психоаналізу, вбачав у ній незадоволені потреби. Інший відомий дослідник Г. Айзенк вважав, що особистісна сором'язливість є вродженою властивістю особистості [1, с. 138]. Представники біхевіористичного напрямку розглядали сором'язливість як реакцію страху особистості на зовнішні стимули. Сучасні дослідження у медичній сфері акцентують увагу на явищі, що виникає у корі головного мозку та підтримується змінами у його діяльності впродовж тривалого часу, закріплюючи модель поведінкових дій.

На сьогодні вчені розглядають сором'язливість як особистісну рису, властивість особистості; соціально набуту модель поведінки та психофізіологічну особливість будови та функціонування ЦНС людини. Попри різноманітність підходів, варто виокремити спільні риси щодо розуміння даного феномену. Зокрема, Ф. Зімбардо пов'язав сором'язливість з такими станами особистості, як тривожність, страх і, як наслідок, занижена самооцінка, самоповага, які беруть свій початок ще з дитячого віку, тобто з моменту, коли закладаються основи поведінкової діяльності [2, с. 94].

Появу сором'язливості у дитячому віці пов'язують із відсутністю належного спілкування, уваги, наявністю скутості у поведін-

нці, страху, провини, відчуттям дискомфорту. Така невідповідність у вихованні завдає значної шкоди для гармонійного розвитку дитини.

Науковці визначають такі причини виникнення сором'язливості у дітей 3-4 років: 1) біологічні (слабкий тип нервової системи); 2) соціально зумовлені (неприйняття дитини батьками, гіперопіка, постійна критика, несприятливі сімейні умови); 3) культурно-історичні (віра, цінності, норми, традиції); 4) особистісні (страх, тривога, негативний емоційний стан, замкнутість) [3, с. 56].

Молодший дошкільний вік є тим моментом для дітей, коли вони поступово починають набувати самостійності. Підтримка дитини, заохочення її до автономії є запорукою розвитку її позитивної саморегуляції. Проте інколи процес самостійності не підтримується батьками, що викликає у дитини відчуття провини, переживання, формує безініціативність. Це може бути причиною перешкод у майбутньому, зокрема в обранні шляхів реалізації в особистому житті. Сором'язливість дитини, яка переживає кризу трьох років, може негативно позначитися на її самооцінці, формуванні образу «Я», які залежать безпосередньо від оцінок дорослих. У чотири роки велику роль відіграє спілкування з однолітками, яке відіграє велику роль у розвитку самосвідомості дитини.

Отже, у молодшому дошкільному віці закладаються базові основи поведінкових та емоційних реакцій дитини. Неправильний підхід у вихованні може бути поштовхом до формування негативного самоставлення, невпевненості і, як наслідок, появи сором'язливості.

Список літератури

1. Айзенк Г. Ю. *Структура личности*. Санкт-Петербург: Ювента, 1999. 483 с.
2. Зимбардо Ф. *Застенчивость*. Москва : Педагогика, 1991. 207 с.
3. Мишина Е. В. *Застенчивый ребенок*. Санкт-Петербург : Интер, 2012. 128 с.

Лілія Солован
Науковий керівник – доц. Гуцуляк Н. М.

Сім'я як перший чинник статево-рольової соціалізації старших дошкільників

Первинним і найважливішим мікросередовищем, до якого залучається старший дошкільник, є сім'я. Питання сім'ї завжди були актуальними й цікавили багатьох філософів і психологів (Аристотель, Г. Гегель, Т. Гоббс, О. Гомілко, Е. Дюркгейм, І. Кант, І. Ковальова, Ж. Піаже, Т. Руденко та ін.). Саме в родині, на думку Л. Карнаух, відбувається процес становлення психологічної статі, формується адекватна статево-рольова система уявлень, засвоюються ролі та цінності, стимулюється процес ототожнення дошкільника з особистістю своєї статі, насамперед із майбутньою роллю батька і матері [4]. Н. Ган, Л. Пономарьова підкреслюють, що статево-рольова соціалізація – це цілеспрямована взаємодія та вплив на дітей з метою формування у них психології статі, оволодіння соціокультурними цінностями, які визначають особливості статево-рольової поведінки [2].

Вибір дитиною певної моделі статево-рольової поведінки зумовлюється різноманітністю зразків, схем, варіантів, ритуалів, які вона спостерігає в сім'ї, а також характером її спілкування з носіями цих моделей. Дитина, як зазначає О. Кононко, «заражається» їхнім способом поведінки, копіює його та прагне аналогічно відтворити поведінку в подібній ситуації [5].

На думку Д. Ісаєва та В. Кагана, головним фактором статевої соціалізації дошкільника є не стільки індивідуальні риси і якості членів сім'ї, скільки морально-психологічна атмосфера, взаємовідносини її членів, у яких враховуються їхні інтереси, панує атмосфера любові, взаєморозуміння та поваги [3].

К. Роджерс відмічає, що дитина потребує позитивного ставлення до себе, «прийнятті» її не за те, що вона успішна, а за те, що вона є дитиною батьків. Слід пам'ятати, що емоційна депривація в дошкільному дитинстві обумовлює почуття власної мало-значимості, тривожності, а у підлітковому віці – нормативну дез-

орієнтацію, соціальну ізоляцію та почуття безсилля перед суспільними інститутами. Відповідно, сім'я здійснює вирішальний вплив на дитячий розвиток, визначаючи напрям її соціального, морального й особистісного розвитку [1].

О. Кононко звертає увагу, що «недоліки» сімейної соціалізації виявляються в зосередженості малюка на власних проблемах, домінуванні егоїстичних прагнень, допомозі, що гальмує процес соціалізації; відсутності в дитячому оточенні партнерів, за допомогою яких малюк навчається спілкуванню, узгодженню дій, розв'язанню конфліктів; непослідовності вимог та оцінок [5].

Згідно із поглядами О. Матвієнко, некерованість і різноголосність впливу мікросередовища може зумовити формування багатьох антисоціальних рис, які ведуть до відхилень у поведінці та можуть відігравати негативну роль у статево-рольовій соціалізації [6].

Отже, сім'я може як сприяти процесу статево-рольової соціалізації дошкільника, так і стримувати його. Саме від сімейного прикладу залежить наскільки зможе дитина успішно проходити всі етапи статево-рольової соціалізації.

Список літератури

1. Богуш А. М. Парадигма «дитинство» в контексті розвитку особистості дошкільника. *Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні 1992-2002*. Ч.1. Харків, 2002. 93 с.
2. Ган Н. Ю., Пономарева Л. И. Особенности процесса гендерной социализации в дошкольном возрасте. *Образовательный вестник*. 2019. С. 17-22.
3. Исаев Д. Н., Каган В. Е. *Психогигиена пола у детей*. Ленинград, 1986. 336 с.
4. Карнаух Л. П. Проблема гендерної соціалізації особистості в зарубіжних та вітчизняних психолого-педагогічних дослідженнях. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського*. 2014. С. 54–59.
5. Кононко О.Л. *Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві)*. Київ, 1998. 225 с.
6. Матвієнко О. *Основи виховання моралі у молодших дошкільників*. Київ, 1999. 157 с.

Особливості відчуття присутності у користувачів інформаційно-комунікативних технологій

Інформаційно-комунікаційні технології (далі ІКТ) – це «сукупність методів, процесів та програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збору, обробки, зберігання, поширення, відображення та використання інформації» [2, с. 128]. Сьогодні ІКТ відіграють ключову роль у різних сферах життя: економічній, соціальній, духовній, політичній. Вони введені до навчальної, професійної, дозвільної діяльності, є важливим інструментом соціалізації людини. Дедалі більше робочих місць передбачає звернення до ІКТ. Їх використання у розвагах, повсякденному спілкуванні, придбанні товарів і послуг стало звичним явищем. ІКТ стали важливим компонентом функціонування політичних партій, громадських організацій, державних установ у процесах управління. Можливість миттєвого встановлення контактів, обміну та розповсюдження інформації сприяло формуванню таких феноменів, як соціальні мережі, блогінг, тік-ток, логінг, wiki-технології, онлайн-ігри, стрімінгові платформи.

У цілому можна зробити висновок, що сфери використання ІКТ розширюються, а самі технології стають вирішальним фактором, що впливає на психіку людини. Учені А. Войскунський, О. Рубцова звертають увагу на два взаємопов'язані процеси зміни культурного вектора розвитку психіки людини під впливом ІКТ [3; 4]. По-перше, ІКТ виступають як ще один вид опосередкування діяльності, як спілкування, гра, творчість. По-друге, використання ІКТ призводить до збільшення ролі зовнішнього вираження діяльності у процесі психічного розвитку. Результатом цих процесів стає стирання кордонів між цифровими пристроями та психікою. Одним із феноменів, що виникають у процесі взаємодії людини з ІКТ, є почуття присутності.

Його осмислення розпочато у 1980 р. М. Мінським у контексті вивчення роботи телеоператора. У даний час концепція присутності викликає інтерес у дослідників різних наук. Це пов'язано зі

стрімким розвитком ІКТ, які дозволяють створювати послуги, що викликають почуття присутності користувачів. Даний феномен можна визначити як переживання, при якому формується враження фізичного чи соціального знаходження в опосередкованому технологіями просторі та сприйняття його як реально існуючого.

Отже, спроби обґрунтувати психологічні механізми дозволяють глибше вивчити переживання відчуття присутності, позитивні та негативні сторони. Оскільки почуття присутності реалізується за допомогою занурення у технологічне віртуальне середовище, то, ймовірно, існує психологічний механізм, який відповідає за цю здатність, що полягає у легкості / складності переміщення між он-лайн-і оф-лайн-просторами. Згідно з попереднім аналізом літератури, психологічними феноменами, які є змістом такого механізму, можуть бути психологічний кордон і когнітивний контроль. Психологічна межа визначає здатність людини виділяти себе з навколишнього світу, протистояти чи зливатися з ним, вибудовувати та захищати свій особистий простір. Когнітивний контроль спрямований на управління системою пізнавальних процесів для досягнення цілей у мінливих умовах. Теоретично обидва явища можуть впливати на перебування у віртуальному середовищі. Крім них, цей феномен передбачає схильність особистості до інтернет-залежності як потенційний наслідок переживання почуття присутності.

Список літератури

1. Авербух Н. В. Субъективный метод изучения особенностей переживания феномена присутствия. *Национальный психологический журнал*. 2018. Т. 31, № 3. С. 69–89.

2. Азимов Э. Г., Щукин А. *Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам)*. Москва : ИКАР, 2009. 448 с.

3. Войскунский А. Е. Перспективы становления психологии Интернета. *Психологический журнал*. 2013. Т. 34, № 3. С. 110–118.

Солдатова Г. У. Цифровая социализация в культурно-исторической парадигме: изменяющийся ребенок в изменяющемся мире. *Социальная психология и общество*. 2018. Т. 9. № 3. С. 71–80.

Психологічні особливості розвитку емоцій та почуттів дошкільника

У процесах діяльності, пізнання себе та навколишнього світу, спілкування з дорослими й однолітками дитина переживає різноманітні емоції і почуття, виявляє своє ставлення до того, що з нею відбувається та що її оточує. Ці переживання утворюють сферу емоцій і почуттів, які є формою відображення дійсності, наслідком задоволення або незадоволення потреб.

Усе життя людини побудоване на почуттях, відчуттях, емоціях. Пізнаючи дійсність, людина у певний спосіб виявляє своє ставлення до предметів, явищ, подій, до інших людей, до себе [1].

Емоції та почуття – відносно незалежні та самостійні явища. Але почуття виникають пізніше, ніж ситуативні емоції. Формуючись на основі емоційного досвіду, вони впливають на динаміку і зміст переживань або спонукають до вчинків.

Емоції (лат. *emovere* – хвилювати, збуджувати) – психічні стани і процеси, виражені у формі безпосереднього переживання ставлення людини до світу, до того, що вона робить [3].

Почуття – це форма відображення дійсності, у якій виявляється ставлення людини до предметів і явищ, які вона пізнає і змінює відповідно до своїх потреб [3].

Дошкільний вік – це первинний етап соціалізації в житті дитини. У цей період дитина встановлює перші взаємини з людьми, в неї бурхливо розвивається емоційна сфера, яка має величезний вплив на її подальший особистісний розвиток, на оволодіння нею різноманітними видами діяльності [4].

У спілкуванні (грі) дитина виховується як суб'єкт комунікативної діяльності – розвиваються її соціальні почуття, формуються партнерські взаємини, збагачується досвід конструктивного міжособистісного спілкування. Позитивна емоційна спрямованість щодо однолітка формується у спільній з ним діяльності за такої її організації, коли об'єктом переживань дитини стає не тільки власний успіх, але й успіх товариша, успіх спільної справи [2, с. 40].

Емоції і почуття дитини формуються в процесі спілкування з однолітками. Співпереживання однолітка багато в чому залежить від ситуації і позиції дитини.

Емоції та почуття дуже інтенсивно розвиваються й у відповідному виді діяльності – у грі, насиченій переживаннями.

Проблема теперішнього часу в тому, що багато дітей мають проблеми в емоційному розвитку, а саме: не вміють відгукуватися на почуття та інші стани, неадекватно реагують на багато речей. Сьогодні найліпші друзі в дитини телевізор і комп'ютер, смартфон і планшет, а найулюбленіші заняття – перегляд мультфільмів і комп'ютерні ігри [4]. У результаті подібного способу життя діти менше спілкуються і з дорослими, і з однолітками.

Для розвитку емоційної сфери дітей необхідна системність. А спільна діяльність дитини з батьками допомагає останнім у поліпшенні взаєморозуміння з дітьми.

Дошкільний період – досить короткий час життя людини [4]. Тому важливо саме в цей час закласти хороші засади для розвитку і формування особистості. Важливим при цьому є й емоційний розвиток дитини.

Список літератури

1. Запорожец А. В. *Воспитание эмоций и чувств у дошкольника*. Москва : ТЦ Сфера, 1985.
2. Кононко О. Л. *Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві)* : навч. посіб. для вищих навч. закл. Київ : Освіта, 1998.
3. Павелків Р. В., Цигипало О. П. *Дитяча психологія* : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав, 2008.
4. *Особливості розвитку емоцій у дітей дошкільного віку*. URL: <https://emotsijno-osobistisnij-rozvitok-ditej-v-umovakh-sim-ji.webnode.com.ua/osoblivosti-rozvitku-emotsij-u-ditej-doshkilnogo-liku/>

Молодіжна соціальна політика у Німеччині

У розвинених країнах ЄС молодь довгий час розглядалася винятково як ресурс для майбутнього розвитку. Однак в епоху глобалізації розуміння того, що молоді громадяни є агентами змін у суспільстві, дозволило виділити їх в окрему соціальну групу, яка, як і інші верстви населення, потребує підтримки з боку суб'єктів національної політики.

За інформацією з офіційної сторінці Міністерства у справах сім'ї, літніх людей, жінок та молоді у Німеччині (BMFSFJ), молодіжна політика визначається як діяльність, що покликана забезпечити «право дітей, підлітків і молоді на якісний розвиток незалежно від їх походження, статі, релігії та соціального стану» [3]. Вона базується на основі Конституції ФРН та федеральних законів: «Про допомогу дітям і молоді», «Про захист молоді», «Про органи у справах дітей та молоді», «Про розширення прав і можливостей дітей, підлітків та молоді»... Суб'єктами молодіжної політики є діти (12–14 років), підлітки (14–18 років) та молоді громадяни (18–27 років) [1].

Німеччина має триступеневу каскадну структуру реалізації молодіжної політики. Законодавчі засади та загальні напрями розробляються на рівні центрального уряду (1-й рівень), можливості їх реалізації делегуються органам влади Земель (2-й рівень). А обов'язок здійснення покладений на муніципалітети, місцеві служби чи молодіжні організації, які поряд із тим виступають індикатором потреб молоді (3-й рівень).

Головним суб'єктом молодіжної політики країни є Міністерство у справах сім'ї, літніх людей, жінок та молоді у Німеччині (BMFSFJ), яке працює над формуванням політичної компетентності молоді, її культурним та спортивним вихованням, розвитком дитячих і молодіжних об'єднань та доступністю підтримки молоді [3]. Остання молодіжна стратегія передбачає забезпечення ще 9 пріоритетів: «діалог між поколіннями», «участь молоді», «житло та соціальний простір», «освіта, самовизначення та

працевлаштування молоді», «мобільність і міжнародна мобільність молодих людей», «екоактивізм серед молоді», «здоров'я молодих громадян» [2].

Кожна Земля є виконавчим органом влади, а, відповідно, її завдання – регламентація прийнятих законів (програм, стратегій), визначення суб'єктів реалізації та призначення фінансування.

На муніципальному рівні у Німеччині діють консультативні бюро молодіжної інформації, де молодь отримує інформацію про послуги. У соціальних установах міста кожній молодій особі доступна спеціалізована допомога (наприклад, пошук роботи). Такі послуги часто надають недержавні суб'єкти, адже влада і громадський сектор знаходяться на рівні партнерства [4, с. 7].

Загалом, молодіжна політика Німеччини є одним з основних напрямків політичної, соціальної та економічної діяльності держави, де ведеться регулярна робота на законодавчому рівні, максимізується охоплення побутових сфер молоді та вдосконалюється адресність підтримки за рахунок полісуб'єктності молодіжних інституцій.

Список літератури

1. Допомога дітям та підліткам : *Соціальний кодекс Німеччини* від 26 липня 1990 року. № 1163. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/sgb_8/BJNR111630990.html

2. Молодіжна стратегія федерального уряду : *Міністерство у справах сім'ї, літніх людей, жінок та молоді ФРН* : веб-сайт. URL: <https://www.bmfsfj.de/bmfsfj/themen/kinder-und-jugend/jugendbildung/jugendstrategie/jugendstrategie-der-bundesregierung-77406>

3. Політика дітей та молоді : *Міністерство у справах сім'ї, літніх людей, жінок та молоді ФРН* : веб-сайт. URL: <https://www.bmfsfj.de/20bmfsfj/themen/kinder-und-jugend>

4. European Commission. Youth policies in Germany. *Youth Wiki national description*. 2017. 7 p. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/sites/default/files/2021-02/germany2017.pdf>

Марія Стринатко

Науковий керівник – доц. Звоздецька В. Г.

Особливості соціально-педагогічної роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами

Одним із важливих пріоритетів політики кожної країни та моральний обов'язок кожної родини є забезпечення життєвих потреб дитини та створення належних умов для її повноцінного навчання, виховання та розвитку. При цьому вагома роль покладена на батьків, зусилля яких будуть спрямовані не тільки на реабілітацію дитини, але й на готовність їх до життєвих умов, які безпосередньо пов'язані з вихованням дитини з особливими освітніми потребами (далі – ООП).

Організація соціально-педагогічної роботи з батьками, які виховують дітей з ООП, висвітлена у працях Н. Грабовенка, І. Іванової, Д. Кизимовича, І. Ніжащої, Н. Писаренка, Т. Соловійової, Т. Титаренко та інших. Особливості здійснення психологічної допомоги родинам дітей з ООП досліджували Є. Волкова, Л. Пінчукова, Н. Пезешкіан, С. Шаховська та ін.

Сьогодення вимагає визначення особливостей діяльності та адаптації родини до життєвих змін, які ускладнені інвалідністю дитини. За Т.Г. Соловійовою, труднощі, які виникають під час народження чи встановлення діагнозу дитини з ООП, порушують склад сім'ї, як кількісно (поява нового члена родини), так і якісно (зміна стилю сімейних відносин, відмова батьків від дитини, соціальна ізоляція родини). Усе це призводить до зміни сімейних функцій: виховної, економічної, репродуктивної, рекреаційної, а саме з'являються нові: реабілітаційна, корекційна, компенсаторна та інші [2].

Аналіз літератури дозволяє констатувати, що виховання дітей з ООП визначається системністю та співпрацею роботи працівників школи, сім'ї та суспільства.

Особливість соціально-педагогічної роботи полягає в тому, що її процес повинен здійснюватися комплексно, тобто за участю фахівців різного профілю: педагогів, соціальних працівників, психологів, медиків та ін. Така діяльність має бути спрямована на

розвиток особистісних якостей дитини, на формування її морального світогляду, на оволодіння загальноосвітніх знань, умінь і навичок. Тому важливим залишається соціалізація дитини з опорою на збереження її особистісних якостей, пошук оптимальних умов виховання.

Науковцем Т.М. Чечко визначені такі потреби батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами: інформаційно-просвітницька, соціально-правова, психолого-педагогічна [3]. Особливості організації соціально-педагогічної роботи з батьками дітей з ООП О.Ю. Закусило та Н.В. Ольхова-Марчук пропонують у вигляді таких етапів: 1) діагностично-конструктивний – полягає у вивченні мікросоціуму та виховного потенціалу сім'ї, з'ясуванні основних проблем та проектуванні соціально-педагогічного процесу в родині, підбір методів та засобів реабілітації відповідно до цілей виховання; 2) організаційний етап передбачає конструктивну діяльність, при цьому включаючи різні форми педагогічної анімації, спільних освітніх заходів, сімейного дозвілля та полягає у проектуванні корекційно-педагогічного процесу в умовах сім'ї; 3) комунікативний етап включає допомогу у встановленні оптимальних взаємин між батьками та дитиною, іншими членами родини у сфері найближчого оточення, формування специфічних засобів спілкування [1, с. 78-80].

Тому соціально-педагогічна робота з батьками, які виховують дітей з ООП, досить важлива у розв'язанні проблем функціонування таких дітей у соціумі.

Список літератури

1. Закусило О. Ю., Ольхова-Марчук Н. В. (2009) Прикладні аспекти соціальної роботи із сім'ями, які мають дітей з особливими потребами. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*: зб. наук.пр. Київ. №6(8). С. 76–82.

2. *Соціально-педагогічна робота з батьками, що виховують дітей з особливими потребами*: навчально-методичний посібник / Укл. Н.В. Заверико, Т.Г. Соловійова. Запоріжжя : ГПП «Тандем», 2008. 53 с.

3. Чечко Т. М. Аналіз потреб батьків, які виховують дітей з особливостями психофізичного розвитку, у соціально-педагогічній підтримці в умовах дошкільного навчального закладу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. пр. Київ : Гнозис, 2017. Вип. 21-3. Т. IV (78). С. 537–549.

Наталія Татарин
Науковий керівник – доц. Сімак А. А.

Особливості прояву копінг-поведінки у військовослужбовців

Проблема копінг-поведінки відносно недавно почала розроблятися в психології та психотерапії, що продиктовано епістемологічним дефіцитом специфіки проявів поведінкових патернів людини у важких життєвих ситуації або в умовах сильних емоційних переживань, які здатні пригнічувати прояви активності та ефективності людини обробляти інформацію та долати такі ситуації. Дефініція «копінг» використовується в психології для ідентифікації характерних патернів і способів дій людини в складних життєвих, ситуаціях і в умовах сильних емоційних переживань. Тому важливим завданням у площині нашого дослідження постає виявлення закономірностей використання копінг-поведінки у подоланні військовослужбовцем стресових ситуацій в період проходження військової служби.

У розробку проблеми копінг-поведінки суттєвий внесок зробили Р. Лазарус, С. Фолькман, S. Novfoll, Л. Анциферова, Т. Крюкова, А. Поденко, О. Резнікова, Т. Ткачук, Н. Родіна та ін. Уперше термін «копінг» використав у 1962 році Л. Мюрфі, який досліджував способи подолання дітьми вимог, висунених нормативними кризами психічного розвитку. Дефініція «копінг», ученим розуміється як прагнення або необхідність суб'єкта розв'язати/не розв'язати (уникнути у специфічний спосіб) актуальну проблему [3].

Р. Лазарус і С. Фолькман експлікували «копінг» як сукупність усвідомлених когнітивних і поведінкових зусиль суб'єкта для послаблення впливу стресогенної ситуації [2]. Учені також маркерували такі копінг-стратегії: конфронтації, дистанціювання, самоконтролю, пошуку соціальної підтримки, ухвалення відповідальності, уникнення, планового розв'язання проблеми, позитивної переоцінки [4].

Е. Ендлер і Д. Паркер виділяють три базові стилі копінг-поведінки: проблемно зорієнтований (спрямований на виконання завдань); емоційно зорієнтований (зорієнтованість на регуляцію

емоцій); і, копінг, зорієнтований на уникнення проблем.

Дж. Амірхан виділив три базові групи інтенційних копінг-стратегій: на розв'язання проблем (активні поведінкові патерни суб'єкта для пошуку можливих способів розв'язання проблем); на пошук соціальної підтримки (активні форми поведінкових патернів, зорієнтовані на звернення за підтримкою до оточення, яке може надати релевантну підтримку – сім'я, друзі, значущі інші) та на уникнення проблеми (патерни ухилення від контакту з травмуючою дійсністю, дистанціювання від розв'язання актуальних проблем).

Отже, дефініція «копінг» багатьма вченими експлікується як актуалізовані когнітивні, емоційні та поведінкові зусилля особистості, що спрямовані на подолання труднощів у процесі активної інтеракції людини зі складними життєвими ситуаціями. Особливості копіngu – усвідомленість і цілеспрямованість, готовність бійців до військової служби має свої особливості. Необхідно здійснювати індивідуальну і групову психологічну допомогу та створювати такі умови для їх служби, які б актуалізували ресурси психіки для тригерування копіngu, особливо тих воїнів, для яких зміна соціальної ситуації розвитку виявилася занадто болісною.

Список літератури

1. Глаголич С. Ю. Аналіз копінг-поведінки волонтерів, діяльність яких пов'язана із забезпеченням військових у зоні АТО. *Медицина психологія*. 2016. № 4. С. 51–58. URL : [с](#)
2. Любина А. В. *Совладающий интеллект: человек в сложной жизненной ситуации*. Москва : Эксмо, 2008. 400с.
3. Польская Н. А. Взаимосвязь склонности к модификациям тела с копинг-стратегиями. *Вопросы психологии*. 2007. № 6. С. 43–54.
4. Lazarus R. S., Folkman S. *Stress, appraisal, and coping*. New York : Springer Pub. Co., 1984. 456 p. URL : <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>

Значення «soft skills» і «hard skills» у процесі професійного розвитку вчителя початкових класів

В умовах інтеграційних освітніх процесів та модернізації системи освіти, професійний розвиток вчителя стає предметом досліджень багатьох науковців. Професійний розвиток учителя охоплює велику кількість набутих знань, умінь і навичок педагогічної діяльності, які впливають на зростання його професійних досягнень. Саме тому для вчителя важливого значення набуває розвиток «soft skills» та «hard skills» [1, с. 41].

«Hard skills» – це конкретні компетенції, які характерні для певної професії та розвиваються шляхом навчання та вдосконалення вже набутих знань і умінь. Такі навички можна визначити та виміряти [2].

А «soft skills» – це сукупність особливостей людини, рис характеру, нахилів і талантів, взаємодія із людьми та зацікавленість діяльністю, якою вона займається. Навички «soft skills» важко, а іноді і не можливо виміряти кількісними показниками [3].

Серед важливих і доцільних «soft skills» для вчителя початкових класів можна виокремити такі:

- керування часом – здатність визначити пріоритетне завдання або ж працювати з кількома завданнями одночасно;
- відмінні комунікативні навички – вміння бути не тільки хорошим слухачем, а й оратором;
- професійна етика – здатність бути рішучим, комунікативним та мати чітку мотивацію;
- емоційний інтелект – вміння розуміти та керувати власними емоціями, прийняття конструктивної критики;
- лідерство – впевненість у собі, здатність виконувати завдання та надихати інших;
- критичне мислення – об'єктивне мислення і чітке аналізування ситуації;
- навички розв'язання проблем – здатність справлятися зі складними ситуаціями та приймати швидкі, зважені рішення.

Що стосується «hard skills», то це технічні навички, які застосовуються у повсякденній практиці за встановленою послідовністю. Вони необхідні та входять до переліку вимог, які викладені у посадових інструкціях. Кожен педагог повинен уміти продемонструвати свої «hard skills». Дані навички показують рівень фахової підготовки вчителя [4].

До основних базових «hard skills», властивих учителеві початкових класів, належать:

- знання змістового матеріалу, який викладається (попередній досвід у цій галузі, самоосвіта);
- мовлення і грамотність;
- базові навички роботи з комп'ютером;
- навички, набуті шляхом підвищення кваліфікації (документи про освіту, сертифікати, відповідний кваліфікаційний рівень).

Протягом усієї професійної діяльності ключем до успіху є опанування та знаходження балансу між «гнучкими» та «жорсткими» навичками, а також глибоке розуміння того, що потрібно для професійного розвитку. Як видно з вищезазначеного, «hard skills» і «soft skills» нерозривно пов'язані між собою та не можуть існувати відокремлено в роботі педагога.

Отже, вдосконалення вчителем початкових класів своїх «hard skills», вивчення нових технік і поліпшення важливих «soft skills» допомагають йому максимально розкрити свій потенціал у процесі професійного розвитку.

Список літератури

1. Glatthorn A. *Teacher development* : international Encyclopedia of Teaching and Teacher Education / Ed. by L. Anderson. London : Pergamon Press, 1995. 198 p.

2. Heckman J. J., Kautz T. D. Hard Evidence on Soft Skills. Working Paper 18121; *National Bureau of Economic Research*. June 2012. URL : <http://www.nber.org/papers/w18121>

3. Ясна І. Soft skills: універсальні навички європейського рівня, 2015. URL : <https://studway.com.ua/soft-skills/>

4. Kagan J. Hard Skills. *Investopedia*. 2022. URL: <https://www.investopedia.com/terms/h/hard-skills.asp>

Оксана Тирон
Науковий керівник – доц. Шевчук К. Д.

Залучення молодших школярів до природоохоронної діяльності як умова формування ціннісного ставлення до природи

Формування природоохоронної діяльності учнів сьогодні є пріоритетним завданням НУШ.

Молодшому школяру необхідно розуміти цінність природи, вміти нею раціонально користуватися, розуміти взаємозв'язок довкілля та здоров'я людини, знати екологічні проблеми своєї місцевості, виконувати правила поведінки в природі, брати участь у суспільно корисній роботі з вивчення й охорони природи своєї місцевості [3, с. 102].

Проблеми екологічного виховання та формування екологічної культури школярів досліджували як класики педагогічної думки, так і сучасні вчені-педагоги (В.П. Горощенко, Л.І. Іщенко, Н.Є. Мойсеюк), методисти (Н.П. Байбара, О.А. Біда, О.М. Варакута, С.К. Іващенко) та вчителі-практики (Г.М. Бондаренко, О.А. Гавриленко).

Виходячи із загальної мети виховання та освіти, особливостей психічного розвитку дитини, у молодшому шкільному віці треба закласти основи свідомого ціннісного ставлення до природи, тому що саме в цей період накопичуються яскраві, образні емоційні враження, формуються перші природничі уявлення, закладається фундамент правильного ставлення до навколишнього світу та ціннісної орієнтації у ньому [1].

Основою екологічної культури є екологічна моральність – усвідомлення потреби узгоджувати свої дії (або дії групи людей) з інтересами природи, сприйняття природних багатств як загальнолюдського надбання. Що ж до природокористування, то моральними можуть бути визнані лише такі дії по відношенню до природи, які її не руйнують [5]. Для цього необхідно вже у початковій школі готувати дітей до конкретних природоохоронних дій, тобто формувати готовність до охорони навколишнього середовища.

Для дитини охороняти природу рідного краю та рідної країни взагалі – це забезпечувати збереження оточуючих видів тварин і рослин, екосистем, ландшафтів, тому що вона може виконувати елементарну природоохоронну діяльність: слідкувати за чистою своєю під'їзду та ділянки, викидати сміття в урну, не рвати рослини, годувати птахів і тварин тощо.

Як вважає Г.С. Тарасенко, формування готовності молодших школярів до охорони природи здійснюється за двома основними напрямками. Перший пов'язаний з вивченням питань охорони природного середовища у структурі навчальних предметів на уроках та екскурсіях, другий – у позакласній та позашкільній, безпосередньо природоохоронній діяльності учнів [5, с. 306].

Власне природоохоронна діяльність молодших школярів може здійснюватися як практичні заходи з озеленення, прибирання, очищення джерел і т. ін. Проте цій практичній роботі передує тривала діяльність з усвідомлення значущості природи і природоохоронної діяльності як основи збереження життя на Землі [2].

Отже, природоохоронна діяльність молодших школярів сприяє засвоєнню системи наукових знань про навколишнє середовище, навичок раціонального використання ресурсів, розвитку свідомості і почуттів соціальної активності дітей у ставленні до природи.

Список літератури

1. Білик Л. І. *Екологічна відповідальність : граючись навчаємось*: навч. посіб. Черкаси : Вертикаль, 2014. 320 с.
2. *Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід*: методичний посібник / уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. Київ : АПН, 2018. 136 с.
3. Момот Л. Л. Формування досвіду емоційно-оцінної діяльності в процесі навчання. *Освіта і управління*. 2015. Т. 8, Ч. 2. С. 100–105.
4. Формування екологічної компетентності школярів: наук.-метод. Посібник / Н. А. Пустовіт, О. Л. Пруцакова, Л. Д. Руденко, О. О. Колонькова. Київ : «Педагогічна думка», 2018. 64 с.
5. Шевчук С. К. Ціннісні аспекти ставлення людини до природи. *Вісник Львівського університету*. Серія філософсько-політологічні студії. 2017. Вип. 10. С. 104–109.

Катерина Ткач
Науковий керівник – доц. Звоздецька В. Г.

Зарубіжний досвід впровадження концепції інклюзивної освіти

Згідно звіту до резолюції 37/20 Ради з прав людини ООН 2019 року, інклюзія в освіті як процес є системою розширення можливостей особистості через: участь в освіті; забезпечення рівного доступу дітей з інвалідністю до загальноосвітніх шкіл; індивідуальні навчальні плани; забезпечення розумного пристосування; доступність освітніх середовищ і матеріалів; надання адаптованих навчальних матеріалів, допоміжних пристроїв, інформаційно-комунікаційних технологій та підтримки [1]. Головне завдання інклюзивного навчання полягає у створенні умов, у яких жодна дитина не буде відчувати себе виключеною з освітніх, культурних і соціальних процесів. Для виконання цього та інших завдань інклюзивної освіти цінним є вивчення іноземного досвіду.

Дослідниками інклюзивного навчання за кордоном були такі науковці: Ю. Джеймс-Вілсон, Дж. Зайн, П. Реншоу, С. Ашер, Г. Гескуере, Дж. Мурс, Г. Пудар та інші. Вони закладали теоретичні основи та формували бази практичних методик організації інклюзивного освітнього простору, що стало поштовхом для подальшого розвитку ідеї інклюзивної освіти.

За А. Лапіним, у Сполучених Штатах Америки особливого визнання у системі освіти отримали дві реформи: «Успіх у всіх школах» (Robert Slavin's Success For All school) та «Проект екстернатних шкіл» (Accelerated Schools Project — ASP) [2]. Реформи значно змінили та поліпшили навчання у американських школах. Їхніми головними складовими були: бесіди один на один, підтримка сімей, безперервне та інтенсивне навчання викладачів, залучення до роботи асистентів учителя; відмітними рисами екстернатних шкіл є високий рівень послуг, розширений навчальний план, оптимізований процес навчання та високий ступінь залучення батьків.

Велике значення для України має досвід освіти Канади. Ще у 70-х роках ХХ століття у школах Канади почали впроваджувати

індивідуальні плани навчання для дітей із особливостями розвитку, а в деяких університетах розробляються та впроваджуються спеціальні курси та програми для вчителів щодо інклюзії. За дослідженням І. Калініченко, підготовка асистента вчителя інклюзивного класу в Канаді передбачає ознайомлення із нормативно-правовою базою інклюзивної освіти, кваліфікаційними вимогами, особливостями реалізації індивідуальної програми розвитку, основами розуміння потреб учнів, комунікації та партнерства [3].

Серед особливостей системи інклюзивної освіти у Бельгії, є створені в країні служби психолого-медико-соціального супроводу, що допомагають у виборі освітнього маршруту учнів із особливостями розвитку. Ці служби функціонують у системі масової та спеціальної освіти, а фахівці цих центрів консультують батьків учнів, надають різноманітну фахову допомогу дітям і проводять корекційні заняття.

У Польщі інклюзивне навчання активно запроваджується з кінця 70-х років минулого століття як альтернатива спеціальним школам. Інклюзивне навчання є стратегічним напрямом освітньої політики держави. Учителі, які працюють із дітьми з різними нозологіями, повинні мати спеціальну кваліфікацію.

Отже, система організації інклюзивного освітнього простору кожної зі згаданих країн заслуговує на окреме дослідження і вивчення можливостей упровадження її елементів у вітчизняну систему освіти.

Список літератури

1. Empowering children with disabilities for the enjoyment of their human rights, including through inclusive education. *Present report, submitted pursuant to Human Rights Council resolution 37/20*, the United Nations High Commissioner for Human Rights. – 2019.

2. Лапін А. В. Огляд зарубіжного досвіду інклюзивної освіти. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2013. Вип. 4(1). С. 194–205. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2013_4%281%29_26

3. Grynova M., Kalinichenko I.. *Trends in Inclusive Education in the USA and Canada*. URL: https://www.researchgate.net/publication/326248344_Trends_in_Inclusive_Education_in_the_USA_and_Canada#fullTextFileCotent

Антоніна Ткачук
Науковий керівник – проф. Іванчук М. Г.

Саморегуляція як важливий компонент навчальної діяльності учнів початкових класів

Підготовка людини до самостійного життя починається у стінах школи. Саме там формуються ті уміння і навички, які відповідають викликам сьогодення, вимогам Нової української школи: приймати рішення, контролювати і оцінювати результати, бути організованим, динамічним, цілеспрямованим тощо, а це безпосередньо пов'язано з формуванням саморегуляції.

Саморегуляція є інтегративною властивістю особистості, яка об'єднує в собі її мотиваційні, інтелектуальні, вольові, емоційні сфери, це вміння людини бачити кінцеву мету діяльності, самостійно знаходити оптимальні шляхи її досягнення.

Проблема саморегуляції – одна із ключових у психолого-педагогічному дискурсі. Важливі наукові висновки про суть саморегуляції знаходимо в дослідженнях Л. Божович, М. Боришевського, Є. Ільїна, С. Рубінштейна, О. Конопкіна, Г. Костюка, В. Мухіної, В. Селіванова, Л. Сердюк, І. Чеснокової, Г. Щукіна та ін. Незважаючи на зростання кількості досліджень, присвячених теоретичному обґрунтуванню та пошуку прикладних рішень, які стосуються саморегуляції, питання саморегуляції у педагогічній діяльності вчителя залишається актуальним.

Мета дослідження полягає в розкритті особливостей саморегуляції у навчальній діяльності молодших школярів.

Рівень саморегуляції – основний показник особистості школяра, яка формується саме у навчальній діяльності. Тому завдання вчителя – екстраполювати цю властивість на інтелектуальну сферу, тобто сформувати навички саморегуляції пізнавальної діяльності на умовно-рефлекторному рівні.

Саморегуляція у навчанні – це оволодіння засобами виконання навчальних операцій так, щоб будь-яка зміна умов завдання, зустріч з ускладненням спричиняла включення таких механізмів мислення, які призводять до самостійного виконання завдання чи розв'язання проблеми. Навчальна діяльність для учня повинна

стати продовженням природних процесів саморегуляції. Педагогу необхідно сформувати такі механізми, які би спонукали учня до подолання утруднення й успішного виконання навчальної задачі.

Формування саморегуляції організовує навчальну роботу, озброює учня вміннями самостійного виконання завдань, закладає уміння вчитися. Тому питання розвитку саморегуляції та пошуку оптимальних шляхів його здійснення актуальне і відповідає потребам сьогодення.

У науковій літературі поняття саморегуляції трактується як багатогранне психолого-дидактичне утворення, процес і результат навчальної діяльності, коли вміння виконувати навчальні операції перетворюються на навички і послідовність їх здійснюється автоматично. Знання, закономірності, вміння керувати власними станами, а також оволодіння прийомами і способами є важливими елементами саморегуляції.

Завдяки саморегуляції формуються вміння ставити цілі та визначати найактуальніші з них; аналізувати умови й виділяти серед них важливі для досягнення поставленої мети; обирати способи дій та організувати їхню послідовну реалізацію; оцінювати проміжні та кінцеві результати діяльності, підбираючи для цього найбільш оптимальні засоби оцінювання; корегувати власну діяльність. Тому саморегуляція є необхідним компонентом навчальної діяльності молодшого школяра.

Список літератури

1. Галян І. А Психологічний аналіз сутності саморегуляції як особистісної здатності. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. 2015. Вип. 20 (1). С. 154–161.
2. Гриньова М. В. *Саморегуляція* : навчально-методичний посібник. Полтава : АСМІ. 2012. 294 с.
3. Кириченко Т.В. Психологічний зміст саморегуляції. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Психологічні науки. 2017. Т. 1, № 3. С. 82–88.

Психологічний портрет осіб, схильних до газлайтингу

Останнім часом тема психологічного насилля отримала заслужену увагу, про неї написано багато книг, швидкий пошук у браузері покаже десятки статей: «Як розпізнати газлайтера на ранніх стадіях», «Приховане насилля: що таке газлайтинг та як від нього захиститися» і т.д., і залишається актуальною.

Газлайтинг – це особливий вид емоційного маніпулювання. Газлайтерами можуть бути чоловіки і жінки, дружини і коханці, начальники та колеги, батьки, брати і сестри. Усіх цих людей об'єднує одна здатність: вони змушують засумніватися у власному сприйнятті реальності. Газлайтинг завжди передбачає відносини між двома людьми – людиною, що сіє сумніви, і жертвою, яка готова поставити під сумнів своє сприйняття, щоб зберегти відносини.

Вивченням феномена маніпуляції, серед яких механізми, критерії та чинники маніпулятивної поведінки та газлайтингу, зокрема, займалися зарубіжні та вітчизняні вчені, серед яких можна виділити: С.Г. Кара-Мурза, В.О. Шейнов, Г. Шіллер, Є.Л. Доценко, Д. Саймон Р. Стерн та ін. Е. Грінберг описала три найпоширеніші методи газлайтингу [3], П. Світ у контексті соціальної нерівності і владних інтимних відносин з домашнім насильством вивчала тактику газлайтингу [4], С. Саркіс досліджувала загальні стратегії, які використовують газлайтери, щоб переконати жертв, що вони втрачають зв'язок з реальністю [2].

Англійське слово *gaslighting* («газове освітлення») використано вперше у п'єсі *Gas Light* у 1938 році, за мотивами якої було створено однойменний фільм з Інгрід Бергман, Шарлем Буває та Джозефом Коттенем у головних ролях. У фільмі чоловік Грегорі маніпулює своєю обожнювальною, довірливою дружиною Полою, щоб переконати її у хибності власного сприйняття реальності. В одній сцені Грегорі робить різні маніпуляції з газовими лампами в будинку, в результаті чого вони починають ми-

готити. Проте, коли Пола запитує чому вони миготять, він наполягає, що насправді цього не відбувається і що все це в її голові, змушуючи її сумніватися у своєму самосприйнятті [1].

Газлайтинг – це маніпуляція, яка завжди прихована і мета якої – вибити ґрунт з-під ніг жертви, змушуючи її сумніватися у своїй адекватності. Газлайтинг націлений на самооцінку. Маніпулятор поступово і послідовно руйнує самовпевненість жертви та знижує її самооцінку. Аб'юзеру це потрібно, щоб у майбутньому жертва не ставила під сумнів його слова та вчинки. Вона сумніватиметься у своїх власних почуттях, судженнях, діях і відчуттях.

Поряд з газлайтингом використовується ще таке поняття як «сексизм». Сексизм – це всякий прояв поведінки (у вигляді дії, слова, зображення чи жесту), який ґрунтується на думці про те, що деякі люди, здебільшого жінки, є неповноцінними через свою стать.

Отже, газлайтинг – це спосіб керувати кимось, шляхом створення фальшивих наративів – наприклад, що вони ірраціональні чи божевільні. Якщо така брехня повторюється постійно, жертви можуть розгубитися і почати вірити, що з ними справді щось не так. Плутианина, відволікання та дезінформація можуть також бути використані для того, щоб газлайтити все суспільство.

Список літератури

1. Кругляченко А. Газлайтинг – что это такое и как с этим бороться? *Folga*. 2019. URL: <https://folga.com.ua/columns/gazlayting-chto-eto-takoe-i-kak-s-etim-borotsya>
2. Dorpat Theodore L. Gaslighting, the Double Whammy, Interrogation, and Other Methods of covert Control in Psychotherapy and Psychoanalysis. *Wiki 2*. 1996. URL: <https://wiki2.org/en/Gaslighting>
3. Greenberg E. Are You Being Gaslighted By the Narcissist in Your Life? *Psychology Today*. Sussex Publisher. 2017. September 17. URL: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/understanding-narcissism/2017/09/are-you-being-gaslighted-the-narcissist-in-your-life>
4. Sweet P. The Sociology of Gaslighting. *American Sociological Review*. 2019. 84(5). P. 851–875. URL: <https://www.asanet.org/sites/default/files/attach/journals/oct19asrfeature.pdf>

Ольга Ткачук

Науковий керівник – доц. Лісова О. С.

Психологічна готовність педагога до роботи в інклюзивному освітньому просторі

Упровадження інклюзивної освіти – важливий чинник розвитку гуманістичного суспільства, що забезпечує можливість навчання різних категорій дітей у загальноосвітніх навчальних закладах через організацію відповідних умов і пристосування освітнього простору та освітнього процесу до особливих потреб кожної дитини. Інклюзивне (від англ. inclusion – включення, залучення) навчання визначається як система освітніх послуг, яка опирається на принципи реалізації права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що дає можливість навчання дитини з особливими освітніми потребами (ООП) у загальноосвітніх закладах [2]. Утілення ідей інклюзивної освіти неможливе без адекватно підготовленого до здійснення цього процесу педагога – його роль тут буде визначальною.

Мета роботи: дослідження змістових характеристик психологічної готовності педагогів до навчання дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання.

До категорії дітей з ООП насамперед належать діти з різними варіантами порушень (особливостей) фізичного і/або психічного розвитку. Деякі вчені до категорії дітей з ООП також відносять дітей, позбавлених батьківської опіки, діти з гіперактивною поведінкою, дітей групи ризику, а також дітей, що знаходяться на індивідуальному навчанні. На практиці окреслені категорії дітей не виключають одна одну, а найчастіше поєднуються [1]. Тому в інклюзивному навчанні основна увага приділяється специфічним змістовим характеристикам психологічної готовності педагогів до роботи з даною групою дітей.

Психологічна готовність педагога до інклюзивного навчання дітей із ООП визначається як інтегрована якість особистості, котра містить систему мотивів, психічних станів, знань, умінь і навичок (тобто досвіду) педагога, певних його особистісних якостей, які у сукупності можуть забезпечити успішну педагогічну ді-

яльність в умовах інклюзії. Як показує аналіз наукової літератури, готовність до інклюзивного навчально-виховного процесу передбачає не лише володіння учителем особливою методологією, не лише наявність методичного матеріалу, матеріальної бази, а насамперед:

– емоційне прийняття дітей з різними типами порушень у розвитку, що визначається ступенем виразності емоційних труднощів учителя у процесі «включення»;

– відповідні мотиваційні установки, моральні принципи, ціннісно-сміслові установки сприйняття «іншого», що визначають ставлення до ідеї інклюзії;

– особистісну готовність, втілену в аналогічних установках на учня з інвалідністю, внутрішню детермінацію активності особистості педагога.

До категорії дітей з особливими освітніми потребами деякі учені відносять також обдарованих дітей. Педагог, який спеціалізується на роботі з обдарованими дітьми, повинен уміти виявляти таких дітей, діагностувати їх індивідуальні особливості й розробляти спеціальні програми їх розвитку. Варто пам'ятати, що обдаровані діти більш вимогливі, вони ставлять набагато більше питань, тому важливим елементом професійної готовності вчителя є вміння знаходити індивідуальний підхід до обдарованих дітей. Учитель повинен уміти залучати батьків до навчання їхніх дітей, допомагати оцінювати потреби дітей і надавати допомогу батькам в усвідомленні їхніх власних прагнень і потреб. Важливою рисою кваліфікованих педагогів є їхня здатність навчити батьків спостерігати за своїми дітьми і сприяти їхньому розвитку [3].

Державні реформи, пов'язані з упровадженням інклюзивної освіти, мають обов'язково бути суміщені з масштабними програмами формування психологічної готовності педагогів до роботи з учнями з ООП.

Список літератури

1. Засенко В. *Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні*. Київ : ФОП Придатченко П.М. 2007. С. 22.

2. Назарова Н. М. *Спеціальна педагогіка*. Москва : Академія, 2000. 519 с.

3. Холковська І.Л. *Методика виховної роботи з обдарованими дітьми*. Вінниця: ТОВ «НіланЛТД», 2018. 172 с.

Основні причини соціально-педагогічної занедбаності дітей

Соціально-психологічний підхід до вивчення занедбаності дітей дошкільного та молодшого шкільного віку здійснює російський науковець Р. Овчарова. Розглядаючи соціальний та педагогічний аспекти занедбаності, соціально-педагогічною занедбаністю автор називає стан особистості дитини, який проявляється у не сформованості у неї властивостей суб'єкта діяльності, спілкування, самосвідомості і концентровано виражається у порушеному образі «Я» [1].

Соціальна занедбаність, на думку Р. Овчарової, протилежна вихованості як певному рівню розвитку соціально цінних властивостей особистості і стає основою важковиховуваності та педагогічної занедбаності.

Педагогічну занедбаність дослідниця трактує як стан, протилежний розвиненості, освіченості (навченості), тобто відсутність необхідного запасу знань, слабке володіння способами і прийомами їх набуття і нерозвиненість навчально-пізнавальних мотивів, наголошуючи на взаємозв'язку та взаємозумовленості соціального і педагогічного аспектів занедбаності [2, с. 219-220].

Педагогічну занедбаність дітей молодшого шкільного віку Н. Куб'як трактує як стійкі відхилення від норми в моральній свідомості, поведінці та навчальній діяльності, що є наслідком невихованості дитини і зумовлені байдужим або негативним ставленням до неї, порушенням системи планомірних, цілеспрямованих і ефективних виховних впливів у сім'ї та школі [3, с. 107].

Через занедбаність, недоглянутість, відсутність цілеспрямованого впливу або недостатню ефективність такого впливу дитина розвивається під впливом стихійних факторів, на неї значний некерований вплив здійснює навколишнє середовище, а, якщо воно несприятливе, дитина в процесі соціалізації ідентифікує себе з людьми, що є поганим прикладом для наслідування, набуває негативних, асоціальних рис характеру та способів поведінки.

Серед причин соціально-педагогічної занедбаності дітей, на наш погляд, варто назвати також неблагополучні умови життя і виховання у сім'ї; недоліки навчально-виховного процесу в навчальних та позашкільних закладах, недоліки в організації вільного часу, негативний вплив найближчого оточення та ін. Причинами педагогічної занедбаності й досі залишаються зниження виховних можливостей сім'ї, орієнтованість школи здебільшого на навчання та ігнорування виховних можливостей освітнього процесу, а наслідками – негативне ставлення до навчання, низька успішність, невихованість. Педагогічна занедбаність породжується недоліками виховання і призводить до труднощів у подальшому вихованні, що спричиняє ризик поглиблення занедбаності.

Отже, явище соціально-педагогічної занедбаності дітей завжди залежить від рівня розвитку суспільства та суспільних умов. Несприятливі соціальні умови зумовлюють бездоглядність, знецінення моральних цінностей, а також зацікавленість батьків у забезпеченні у першу чергу матеріальних потреб сім'ї, а не у реалізації виховної функції.

Список літератури

1. Овчарова Р. В. *Социально-педагогическая запущенность в детском возрасте*. Москва, 1995.
2. Овчарова Р. В. *Справочная книга социального педагога*. Москва : ТЦ «Сфера», 2001. 448 с.
3. Куб'як Наталя. Педагогічна занедбаність як наслідок недоліків виховання дитини в дистантній сім'ї. *Молодь і ринок*. 2006. № 4 (19). С. 106–111.

Наталія Тодавчич
Науковий керівник – доц. Гуцуляк Н. М.

Особливості прояву перфекціонізму студентської молоді

У зв'язку із невпинним підвищенням темпів сучасного життя, збільшенням кількості та ускладненням суспільних вимог до різних сфер життєдіяльності, стрімким поширенням високих і часто недосяжних стандартів, проблема «нездорового» перфекціонізму стає все більш актуальною.

Феномен перфекціонізму став об'єктом дослідження як зарубіжних (Девід Д. Бернс, Д. Хамачек, П. Хьюїтт, Г. Флетт, Р. Фрост та ін.), так і вітчизняних учених (Н.Г. Гаранян, А.Б. Холмогорова, Т.Ю. Юдєєва, М.В. Ларських та ін.). Зокрема, вивченням перфекціонізму у соціальному контексті займалися канадські дослідники П. Хьюїтт та Г. Флетт. На основі проведених досліджень науковці запропонували багатовимірну модель перфекціонізму, яка охоплює:

1. Я-адресований перфекціонізм, що характеризується високими стандартами, постійним самооцінюванням, а також прагненням до досконалості.

2. Перфекціонізм, адресований іншим людям. Цей вид перфекціонізму пропонує нереалістичні стандарти для значущих людей із близького оточення, постійне їх оцінювання, що породжує часті звинувачення, дефіцит довіри і почуття ворожості до оточуючих.

3. Перфекціонізм, адресований світу в цілому, передбачає переконаність у тому, що все у світі повинно бути точно, акуратно, правильно тощо.

4. Соціально настановчий перфекціонізм відображає потребу відповідати стандартам та очікуванням значущих інших [2].

На сьогоднішні, як зазначає М.В. Ларських, поняття «перфекціонізм» розуміють як особистісну характеристику, яка передбачає висунення людиною високих вимог до себе, своєї діяльності, інших людей та світу в цілому, що супроводжується виробленням жорстких когнітивних концепцій та переконань. Науковець виділяє три групи факторів формування перфекціонізму у студентів:

індивідуально-типологічні (темперамент і характер), мікросоціальні (сім'я та освітній заклад), макросоціальні (ЗМІ та кінематограф) [3].

Згідно із зарубіжними даними, як зауважують Н.Г. Гаранян, Д.А. Андрусенко, І.Д. Хломов, перфекціонізм породжує конкурентні відносини серед студентів, що призводить до соціальної ізоляції та дефіциту підтримки. Також він може стати причиною постійного напруження, негативного афекту та суїцидальних намірів у студентів [1].

У студентському віці, на думку Н.Г. Гаранян, А.Б. Холмогорової, Т.Ю. Юдеевої, найбільш інтенсивно розвивається особистісний компонент перфекціонізму [2].

І.М. Рюміна зауважує, що до проявів перфекціонізму у студентському віці належить: 1) висунення завищених вимог до власної особистості та особистості оточуючих у навчально-професійній діяльності; 2) перебільшення вимог по відношенню до себе з боку інших людей. Усе це супроводжується стійким напруженням, хвилюваннями, тривогою, страхом невдачі, труднощами у прийнятті рішень, що ускладнює соціально-психологічну адаптацію [4].

Отже, перфекціонізм як висунення надмірних вимог до себе, інших людей, до світу в цілому може значно погіршувати якість життя в соціумі та формувати тенденцію до самозаглиблення.

Список літератури

1. Гаранян Н. Г., Андрусенко Д. А., Хломов И. Д. Перфекционизм как фактор студенческой дезадаптации. *Психологическая наука и образование*. 2009. №1. С.72–81.
2. Гаранян Н.Г., Холмогорова А.Б., Юдеева Т.Ю. Перфекционизм, депрессия и тревога. *Консультативная психология и психотерапия*. 2001. Том 9. № 4. С. 18–48.
3. Ларских М. В. Психолого-педагогическая концепция формирования конструктивного перфекционизма студента: автореф. дис. д-ра психол. наук. спец. 19.00.07. Педагогическая психология. Самара, 2017. 46 с.
4. Рюмина И. М. Исследование характеристик перфекционизма студентов с разным уровнем социально-психологической адаптации. *Современные проблемы науки и образования*. 2017. № 2. С. 40–52.

Наталія Токарь
Науковий керівник – доц. Цуркан Т. Г.

Роль народної педагогіки у формуванні громадянської ідентичності молодших школярів

Громадянська ідентичність – це вільне ототожнення людини з народом (українською нацією), включеність людини у культурне, суспільне життя країни, відчуття причетності до майбутнього, сьогодення та минулого нації [1, с. 57].

Молодший шкільний вік – це особливий період у житті дитини. Особливу увагу варто приділити її психолого-віковим особливостям. Тому розмову про прийняті норми поведінки, вищі моральні якості, ототожнення себе з українською нацією, любов до сім'ї, рідної мови, культури, природи та рідного краю з дитиною з повчання не розпочнеш. І тут на допомогу приходить народна педагогіка.

Оскільки народна педагогіка акумулювала накопичений віками досвід виховання, який може бути використаний сьогодні, то вона є одним із дієвих засобів формування громадянської ідентичності. У педагогічну літературу термін «народна педагогіка» ввів К.Д. Ушинський, який убачав у творах усної народної творчості «перші та блискучі спроби народної педагогіки» [3, с. 155].

Як найважливіший засіб народної педагогіки необхідно розглянути рідну мову. У мові одухотворюється весь народ і його батьківщина. Вивчення української мови у народній літературі, у народних піснях, у творах народних письменників, у живому народному мовленні має постійно протидіяти чужим елементам і втілювати їх в український дух» [2, с. 114].

Природа – один із найважливіших засобів народної педагогіки, вона – не лише місце існування, а й рідна сторона, Батьківщина. Природа рідного краю має невимовну владу над людиною. Відчуття громадянської ідентичності – це, перш за все, відчуття любові до рідної природи [2, с. 225].

Український народ у своєму історичному розвитку створив високу педагогічну культуру, в якій передача підростаючому поколінню соціально-морального досвіду предків здійснювалася

через працю, сумлінну спільну творчу діяльність дітей та дорослих. Роль праці зводиться як до матеріальних потреб людини, так і до формування сукупності рис, які сприяють гармонійному розвитку особистості [2, с. 158].

Одним із дієвих засобів української народної педагогіки є традиції та звичаї. Вони акумулюють у собі педагогічний досвід багатьох поколінь, який відбиває специфіку національного виховання, який переливається в організацію життя молоді [2, с. 35].

Приказки та прислів'я – одна з найактивніших і найпоширеніших пам'яток усної народної поетичної творчості. Вони протягом століть узагальнили весь український соціально- історичний досвід. Як правило, вони мають афористичну форму і повчальний зміст, висловлюють сподівання народу, його уявлення про виховання молодого покоління [2, с. 198].

Педагогічна культура народу значною мірою акумулювалася в народних казках. Казка завжди містить мораль, виховує позитивні моральні якості: співчуття, чесність, совість, доброта, відвага, благородство. Поняття громадянської ідентичності яскраво представлені в образах героїв, закріплюються в реальному житті і взаєминах з близькими людьми, перетворюючись у моральні еталони [2, с. 185].

Отже, народна педагогіка має свої ресурси, які можуть бути ефективними у формуванні громадянської ідентичності: природа, рідна мова, традиції та звичаї, релігія, праця, народне мистецтво (ігри, прислів'я та приказки, народні казки, народна пісня та ін.) тощо. Практика показує, що єдиний шлях орієнтації підростаючого покоління на загальнолюдські цінності громадянської ідентичності є національна культура, етнотрадиції, вивчення яких допомагає молодшим школярам не лише глибоко осмислити історію свого народу, а й формувати свою громадянсько-патріотичну самосвідомість.

Список літератури

1. Опанасенко Н. Софія Русова про формування національної свідомості дитини у початковій. *Рідна школа*. 2000. 60 с.
2. Стельмахович М. Г. *Українська родинна етнопедагогіка*. Київ, 1996. 288 с.
3. Ушинський К. Д. *Про народність у суспільному вихованні*. Москва, 1988. 160 с.

Поняття «психологічний час» і вікові аспекти часу

Психологічна наука надає великого значення темпорально-хронологічним категоріям, особливо якщо йдеться про збір анамнезу та обрання стратегії терапії. Зацікавленість наукою практичної психології проблемою часу не випадкове і пояснюється тим, що всі ключові об'єкти дослідження в психології є динамічними, тобто такими, що розвиваються в часі за допомогою утворень. У концепціях психологічних шкіл, які розвивають напрямки досліджень особистісно-часової проблематики, досить часто фігурує поняття «особистісного часу», яке належить розуміти як психологічно-темпоральну організацію дорослою особистістю своєї свідомості та самосвідомості, поведінки та діяльності в процесі реалізації її індивідуальної та групової життєдіяльності.

Психологічний час – це відображення у психіці людини системи часових відношень між подіями в її життєвому шляху [3].

Психологічний час охоплює: оцінки одночасності, послідовності, тривалості, швидкості протікання різних життєвих подій, їх належності теперішньому часу, віддаленості в минуле та майбутнє, переживання стиснення та розтягнутості, перервності та безперервності, обмеженості та безмежності часу, усвідомлення віку, вікових етапів (дитинства, молодості, зрілості, старості), уявлення про вірогідну тривалість життя, про смерть та безсмертя, про історичний зв'язок власного життя з життям попередніх і наступних поколінь сім'ї, суспільства, людства в цілому.

Більшість дослідників схиляються до думки, що вік є одним з факторів, що визначають індивідуальні характеристики сприйняття часу. В. Джеймс та П. Фресс довели, що зі збільшенням віку суб'єктивний плин часу прискорюється, адже оцінка тривалості інтервалу часу залежить від кількості подій, які стались упродовж цього інтервалу. Згідно з поглядами даних науковців, людям будь-якого віку здається, що в попередні періоди їхньої життєдіяльності час ішов повільніше, ніж в актуальний період життя.

Л. Бороздіна зазначає, що з віком сприйняття часу змінюється

не тільки в біографічній шкалі, але й у ситуаційній. Змінюються уявлення людини про минуле, сьогодення і майбутнє – тобто її тимчасова транспектива. За словами дослідниці, до зрілого віку люди зосереджуються головню на майбутньому, у зрілому віці – на сьогоденні, у старості – на минулому. Загалом з віком зменшується емоційний фон, проте підвищується контраст між емоційним ставленням до минулого, теперішнього та майбутнього.

Також існують міркування, що сприйняття часу прискорюється з віком.

Зокрема В.Дж. Фрідман [4] пояснює феномен прискореного плину часу в різному віці особливостями локалізації в часі минулих подій. Люди також можуть сприймати плин часу як прискорений, коли вони не встигають зробити необхідні справи вчасно і вважають, що час на них «тисне».

В. Карандашев [2] свідчить, що в старості відбуваються значні зміни у часовому сприйнятті людини, оскільки людина виходить з активного суспільного життя відбуваються докорінні зміни в особистісно-мотиваційній сфері, у функціонуванні психіки в цілому, що й відображається на сприйнятті часу.

Отже, час – це потужний інструмент структурування буття індивіда, який з віком набуває нового сприйняття й осмислення.

Список літератури

1. Бороздина Л. В., Спиридонова И. А. Возрастные изменения временной транспективы субъекта. Сообщение I: Формальные параметры. *Психологический журнал*. 1998. №. 2. С.40–51.
2. Карандашев В.Н. *Жить без страха смерти*. Москва : Смысл, 1999. 335 с.
3. Полунін О. В. *Переживання людиною перебігу часу: експериментальне дослідження*: монографія. Київ : Гнозис, 2011. 360 с.
4. Friedman W. J. Memory for the time of past events. *Psychological Bulletin*. 1993, 113 (1), P. 44–66.

Проблема розвитку батьківської компетентності у сімейному виховному середовищі

Сімейне виховання має також широкий часовий діапазон впливу: воно триває все життя людини. Важливість сімейного виховання полягає в тому, що:

1) сім'я виступає як основа почуття захищеності: вона гарантує безпеку дитини при взаємодії із зовнішнім світом, освоєння нових способів його дослідження. Крім того, близькі є для дитини джерелом розради у важку хвилину;

2) сім'я надає учневі різноманітність поведінкових моделей, на яке він орієнтуватиметься, набуваючи власного досвіду. Частково це свідомо спроба копіювати поведінку інших, але найчастіше це неусвідомлена імітація. У зв'язку з цим важливо зазначити, що діти вчать у батьків певним способам поведінки, не лише засвоюючи безпосередньо правила, які їм повідомляються (готові рецепти), а також завдяки спостереженню існуючих у взаєминах батьків моделей;

3) сім'я має велике значення у придбанні дитиною знань і розширенні світогляду. Запас дитячих знань багато в чому залежить від того, наскільки батьки забезпечують дитині можливість культурно збагачуватися та пізнавати світ;

4) сім'я виступає як важливий фактор у формуванні дисципліни та поведінки дитини. Батьки впливають на поведінку дитини, заохочуючи чи засуджуючи певні типи поведінки, і навіть застосовуючи покарання або допускаючи прийнятний ступінь свободи у поведінці;

5) спілкування у сім'ї стає зразком для дитини. Воно дозволяє дитині виробляти власні погляди, установки та ідеї.

Значення сімейного виховного середовища – визначення першого контуру образу світу, що створюється у дитини: на конкретних учинках, способи спілкування, які дитина бачить у найближчому оточенні та в яких сама бере участь, дитина вчиться порівнювати й оцінювати, вибирати ті або інші форми поведінки та

прийоми взаємодії з навколишньою дійсністю [1].

Установлена істотна залежність між виховними принципами батьків і тими структурами особистості, які відповідають за рівень психологічного здоров'я, емоційний стан, регуляцію поведінки та соціальну адаптацію.

Проблема батьківської компетентності є однією з визначальних у питаннях функціонування та розвитку суспільства. Сучасні умови життя людини вимагають від неї зосередженості на виконанні батьківських функцій.

Батьківська компетентність – це насамперед грамотність у питаннях освіти, розвитку, виховання своєї дитини [2].

Компетентність – це актуалізовані знання та досвід, що допомагають ефективно вирішувати ті чи інші завдання, це насамперед складна особистісна риса, на основі якої будується готовність і здатність батьків виконувати свої функції.

Учені виділяють природну та соціальну складові батьківської компетентності:

– природна компетентність «розгортається природно як генетична програма продовження роду та пов'язана з такими поняттями, як природна чутливість (здатність відчувати іншого як самого себе, емоційна чуйність, унікальність, доцільність, цілісність);

– зі зростанням і розвитком дитини на перший план починає виходити соціальна компетентність. Це і культура виховання у сім'ї, і традиції виховання, що передаються від покоління до покоління, стереотипи та звички поведінки, і духовно-моральні традиції.

Батьківська компетентність – це поєднання знань, почуттів і дій.

Список літератури

1. Сопівник І. В. Дослідження готовності молоді до відповідальних сімейних відносин. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Педагогіка, психологія, філософія*, 2015. Вип. 230. С. 176–182.

2. Щуркан Т. Г. Підвищення педагогічної культури батьків як передумова виховання особистості дитини. *Якість неперервної освіти в умовах євроінтеграційних процесів: тенденції, проблеми, прогнози*: Міжнар. наук.-практ. конф., 2–4 лист. Чернівці: ФОП Горюк, 2015. С. 263–264.

Ольга Фригела
Науковий керівник – доц. Зубрицький І. Я.

Протидія кібербулінгу у закладі освіти

Упродовж останнього десятиліття Інтернет та мобільний зв'язок стали найбільш затребуваними медійними ресурсами серед підростаючого покоління. Інтернет, відіграє ключову роль у процесі соціальної комунікації з однолітками, створюючи додаткові можливості щодо зав'язання нових знайомств, удосконалення навичок спілкування, освоєння технологій комунікації тощо.

Однак інформаційні та комунікаційні технології все частіше використовуються підлітками з метою агресії та насильства. Загальний доступ до мережі Інтернет іа мобільних пристроїв призвів до того, що поряд із традиційними формами переслідування та цькування у дитячому та молодіжному середовищі з'явилася ще одна – кібербулінг.

Проблема кібернасильства у першу чергу асоціюється із підлітками та закладами загальної середньої освіти. За даними ЮНІСЕФ в Україні (2019 р.) 21,1% підлітків визнали, що брали участь в ображанні, принижуванні, знуцанні над іншими однолітками он-лайн, а 21,5% були «жертвами» кібербулінгу [1].

Забезпечення безпечних умов перебування учнів у гімназії чи ліцеї є важливим елементом роботи кожного конкретного закладу освіти. Завдання директора та вчителів, у цьому контексті, регламентуються цілою низкою нормативно-правових актів. Це, зокрема КУпАП, КЗпП, ЗУ «Про освіту», ЗУ «Про загальну середню освіту», Постанова КМУ «Про затвердження Порядку ведення обліку дітей дошкільного, шкільного віку та учнів», Наказ МОН України «Щодо заходів безпеки у навчальних закладах», Лист МОН України «Щодо забезпечення безпеки вихованців, учнів та студентів» та ін. Проте, на жаль, можемо констатувати, що у нормативних документах нерідко бракує конкретики, зокрема щодо основних правил та чітких процедур втручання у випадках, коли виникла реальна загроза безпеці учнів, вчителів, батьків чи персоналу школи [2, с. 14]. Особливо гостро ця проблема постає,

коли учасники освітнього процесу стикаються із проявами кібернасильства.

Щоб ефективно протистояти явищу кібербулінгу у закладі освіти, необхідно:

- здійснювати профілактичні заходи, спрямовані на усвідомлення усіх учасників освітнього процесу (учнів, батьків, педагогів та інших працівників закладу освіти, асистентів дітей) щодо загроз, які можуть виникати внаслідок неправильного використання цифрових технологій;

- прописати чітку процедуру реагування закладу освіти на кібербулінг;

- реагувати не лише на кожний доведений випадок кібербулінгу, а також при найменшій підозрі щодо його здійснення.

Список літератури

1. Булінг та кібербулінг у підлітковому середовищі. *Статистичні дані щодо булінгу серед підлітків України*. UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbylling-teens-Ukraine>

2. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. *Кодекс безпечного освітнього середовища*: метод. посібник. Київ, 2018. 56 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/21kbos.pdf>

Сюй Хань

Науковий керівник – проф. Чурікова-Кушнір О. Д.

Сучасні традиції музичної освіти в Китаї

В умовах динамічних суспільно-економічних перетворень змінюються підходи до освіти та, зокрема, до музичної освіти школярів.

У контексті формування особистості нового тисячоліття у китайських дослідженнях педагогів (Бі Фуджі, Ван Ігао, Лі Цзіхуа, Лі Цзинлінь та ін.), психологів (Сяо Су, Тан Чіці та ін.) мистецтвознавців (Ван Гуанзін, Люй Цзі, Тянь Бянь, Цао Шулі та ін.), розглядається синтез традиційних і інноваційних методів навчання і виховання дітей.

Стародавні філософи (Аристотель, Аристид, Квінтіліан, Конфуцій, Плутарх та ін.) підкреслюють, що музика впливає на формування у людини свідомості, музичного мислення, почуттів, сприймання.

Музикознавець Цао Шулі стверджує, що музика в Китаї з'явилася в епоху правління Цінь (221-206 рр. до нашої ери). Одним із найулюбленіших музичних жанрів у Китаї є пісня.

Сучасна дослідниця Лі Цзіхуа відзначає, що тепер у Китаї здійснюється «не тільки стрімкий розвиток економіки та культурологічних перетворень і нововведень, а й відбуваються процеси активного вивчення, узагальнення й адаптації різних соціальних і культурологічних ідей та концепцій, спостерігається підвищення інтересу до вивчення педагогічного досвіду інших країн світу» [1, с. 45].

Згадаємо давньокитайську мудрість: «Поезія породжує ідею, пісня народжує звуки, звуки породжують рух. Ці три елементи беруть свій початок у серці людини. Уже потім на допомогу приходить музично-інструментальне виконання» [1, с. 29].

Основою музичного навчання учнів загальноосвітніх шкіл Піднебесної є пісня, яка є найулюбленішим жанром у Китаї. Педагоги-музиканти (Лінь Хай, Цзінь Нань, Чжай Хуань, Мен Фаньцзюань, Ген Цзенхен, Ся Цзюань та ін.) акцентують увагу на не-

обхідності навчання дітей співу, що є залученням їх до рідної культури [2].

Пісенна школа Китаю спрямована на філософський світогляд, але постійно вносяться нові корективи у визначенні музичних, художніх, естетичних тенденцій. Знаходячись у постійному контакті з проблемами сучасності, вирішуючи художні, естетичні, моральні, етичні, психологічні питання, загальноосвітня школа здійснює пошук нових засобів і методів удосконалення своєї діяльності. Тобто, мотивація художньої діяльності окремої школи стає допоміжною силою наукового розкриття масштабних культурно-художніх процесів.

В основі вокально-хорової роботи молодших школярів – одноголосний спів. В українських школах практикується додавання елементів двоголосся, а у четвертому класі – співи на два голоси. У загальноосвітніх школах Китаю в основі вокально-хорової роботи – одноголосний спів, що пов'язано з традиційною одноголосною манерою виконання китайських народних пісень, що склалися історично.

Навчання співу спрямоване на розвиток музичного слуху та загального музичного розвитку школярів. Весь процес вокально-хорової роботи сприяє активному зацікавленому та творчому відношенню учнів до музики. Тому в програмах музичного виховання молодших школярів пропонуються різні форми вокально-хорової роботи, а саме: пісні на основі національного фольклору, інсценування народних пісень та ігор.

Усі форми музичних занять зі школярами повинні «сприяти їхньому духовному розвитку, пізнанню світу, формуванню світогляду, вихованню моралі» [1, с. 103].

Список літератури

1. Ли Цзихуа (李繼華). Творческое использование наследия В. Сухомлинского в КНР. Дис... канд. пед. наук: 13. 00. 01. К, 2005. 175 с.
2. Ся Цзюань (夏娟). Емоційна передача музичного образу у процесі співу. *Науковий журнал: Оперне мистецтво*. Хупей, січень 2016. Вип. 217. С. 70–74.

Віра Хопта
Науковий керівник – доц. Смеречак Л. І.

До питань формування соціального здоров'я студентської молоді

На стан здоров'я сучасної студентської молоді впливають різні чинники: біологічні, соціальні та поведінкові, епідеміологічні, медичні [1, с. 234].

У контексті піднятої нами проблеми особливо актуальним є питання щодо соціальних компонентів, оскільки важливість їх впливу пояснюється насамперед тим, що виникнення багатьох соматичних захворювань пов'язане з неблагополуччям (як психічним, так і соціальним), а також тим, що здоров'я людини значною мірою залежить від стилю життя, уміння адаптуватися в соціальному середовищі.

Окрім іншого, на соціальне здоров'я студентської молоді впливають: удосконалення інформаційно-комунікаційних пристроїв; стрімкий розвиток цифрових технологій широкого застосування; ускладнення віртуальної реальності; виникнення інформаційного середовища взаємодії віртуальних особистостей, уніфікація і глобалізація суспільства; розширення можливостей повненої і змішаної реальності [1, с. 208].

Аналіз наукових розвідок з питань формування соціального здоров'я студентської молоді, проведене опитування студентів факультету психології, педагогіки та соціальної роботи Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка дозволили виокремити такі найважливіші соціальні вміння сьогодення:

- організаційні (тайм-менеджмент; управління особистими фінансами; організація соціального простору);
- життєві (стресостійкість; емоційний інтелект; емпатія; спортивний розвиток; активний відпочинок);
- когнітивні та інформаційні (логіка; креативність; менеджмент знань та інформації; медіаграмотність; селф-брендинг) [1].

Основними умовами формування соціального здоров'я є нав-

чання навичкам здорового способу життя; створення індивідуальної програми профілактики захворювань виконання людиною рекомендацій щодо вибору професії тощо.

Список літератури

1. *Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження* : колективна монографія / За заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.

Розвиток інтересу китайських підлітків до української музичної культури

Сучасні тенденції глобалізації загальної культури зумовлюють оновлення змісту музичної освіти у Китаї з орієнтацією на світові та українські стандарти. За цих умов забезпечення музичного розвитку школярів, зокрема, розвиток інтересу до української музичної набуває особливої актуальності. Поряд із вивченням національних музичних традицій Китаю сучасними програмами музичного навчання передбачається вивчення школярами європейської культури. У зв'язку з цим актуальна проблема розвитку інтересу до української музичної культури.

Інтерес є основою мотивації дій людини, ставлення її до предметів як до цінностей, що перетинається з потребами, основними стимулами її діяльності, соціальною активністю особистості. Інтерес відображає найбільш значущі сторони внутрішнього розвитку особистості та характеризується об'єктивними умовами його прояву та розвитку. Інтерес – це емоційний прояв пізнавальних потреб особистості.

Інтерес стимулює людину до діяльності і сам у ній формується. Інтерес забезпечує засвоєння і примноження суспільних цінностей, уможливорює самореалізацію особистості.

У формуванні духовності сучасної молоді Китаю величезну роль відіграє вивчення української музичної культури. Маючи багаті традиції, українська музика стала надбанням не лише минулого, а й сьогодення, посідаючи сьогодні важливе місце у системі загальнолюдських цінностей.

Композитори Китаю Сен Сінхай, Ван Тен Чунь, Ван Лісен, Хе Лу Тін, Лі Ін Хай та інші пройшли складний шлях професійного становлення шляхом освоєння європейського музичного письма, видового, жанрового, стильового різноманіття музичної класики.

Розглядаючи розвиток інтересу як емоційного прояву пізнавальних потреб особистості, ми розуміємо інтерес до української музичної культури у китайських школярів як прагнення пізнання

музичних процесів, бажання вивчати стилі та жанри української музики, а також виконувати твори українських композиторів.

Ми вважаємо, що критеріями розвитку інтересу китайських школярів до української музичної культури можна назвати такі як емоційний, пізнавальний, творчий.

Емоційний критерій дозволяє визначити рівень прояву бажання китайських підлітків до освоєння української музики, адекватність емоційного реагування на музично-художні образи творів, повноту переживань змісту творів українських композиторів.

Пізнавальний критерій спрямований на визначення ступеня активності пізнавальної діяльності китайських підлітків у вивченні теоретичних основ розвитку української музики, розуміння сутності музичних явищ, особливостей музичних жанрів і стилів української музики.

Творчий критерій передбачає виявлення рівня творчого підходу у виконанні китайськими підлітками музичних творів українських композиторів, оволодіння виконавською технікою реалізації музично-художнього змісту твору.

У розвитку інтересу до української музичної культури у китайських підлітків можна виділити такі методи: бесіди про українську музику різних напрямків та стилів; порівняльний аналіз музичних творів різних жанрів; виявлення емоційної драматургії твору та інші.

Отже, навчання китайських підлітків співати українські пісні, слухати твори українських композиторів, грати на українських музичних інструментах сприяє розвитку інтересу до української музичної культури.

Список літератури

1. Ван Тен Чунь. *Історія китайської психології*. Пекін : Видавництво «Народна освіта». 2009. 475 с.
2. Ван Лісен. *Стиль музичної класики*. Ченду : Вид-во Сичуанського університету. 2015. 179 с.
3. Лі Ін Хай. Стратегії розвитку китайської освіти. *Педагогіка*. 2001. № 4. С. 106.

Марина Черевко
Науковий керівник – асист. Цимбалюк Н. С.

Феномен самотнього материнства в сучасному суспільстві

У сучасному світі проблема самотнього материнства є дуже актуальною. Зараз самотнє материнство сприймається людьми не так як десятки років тому. Все більше і більше дітей виховується одноосібно. І це пов'язано не лише із тим, що у матерів «не склалось» сімейне життя, але часто зі свідомим об'єктивним вибором бути матір'ю-одиначкою. Є безліч причин, через які матери виховує дитину сама. Це може бути як індивідуальне, так і соціальне становище: випадкова вагітність, небажана дитина із боку батька, розлучення батьків і т.д.

Метою нашого дослідження є проаналізувати феномен самотнього материнства в сучасному світі.

Сьогодення сучасних жінок часто пов'язано з процесом емансипації. Це призводить до того, що жінки стали більше орієнтовані на роботу та досягнення власних цілей. Надмірний темп життя, соціально-економічні перетворення в державі, моральні установки суттєво впливає на репродуктивну функцію, змінюючи мотивацію для комплексної допомоги, підтримки та догляду власних дітей, що може суттєво знижувати якість їх виховання.

Самотнє виховання матір'ю своєї дитини веде за собою появу цілого ряду нових обов'язків. Також з'являються певні труднощі та проблеми, адже вона самотужки несе відповідальність за виховання, фінансові та матеріальні ресурси. Виникають також проблеми з роботою, тому що тепер у матері стає менше часу на те щоб заробляти гроші. Погіршується емоційний стан, через те, що людина не відчуває підтримку з боку оточуючих, їй здається що вона самотня, їй не вистачає людини, яка могла б розділити обов'язки та підтримала би її у важких ситуаціях.

Дуже важливими є відносини між матір'ю та дитиною, дитина повинна відчувати любов та підтримку, вона має почувати себе потрібною. Мама повинна займатися дитиною, віддавати їй свою

любов та турботу, щоб дитина почувала себе захищеною і її емоційний стан залишався у спокої. Звісно матері знову ж буде важко виконувати стільки функцій одночасно. Але все це індивідуально, в сучасності є і сильні жінки які можуть впоратись як із фізичною, так і з емоційно важкою ситуацією. Таким жінкам легко вдається виховувати своїх дітей, та давати їм належні умови для хорошого майбутнього. Саме від того як мати буде ставитися до дитини, залежить якою виросте їх дитина. Якщо з дитинства мати виховувала свою дитину правильно, то у майбутньому вона виросте повноцінною, незалежною, відповідальною, люблячою і щасливою людиною.

Отже, феномен самотнього материнства сьогодні стає все більш поширеним явищем. Це сприймається як негативний вплив на розвиток дитини, з однієї сторони, так і викликає захоплення, з іншого боку. Загалом процес становлення материнства дуже відповідальний, багатофункціональний та динамічний. Розвиток відбувається як в сім'я, з точки зору психолого-соціальної структури, так і в особистісних якостях кожної жінки та близьких родичів, які знаходяться поруч. Важливо, щоб самотня мама відчувала підтримку і вірила в те, що подолає перешкоди самотійно й успішно. Відповідальне материнство в багатьох країнах Західної Європи та США для молодих мам стає все частіше правилом.

Список літератури

1. Панасюк Л. Все, що треба знати про материнство і батьківство. *Інтернет видання «Українська правда»*. 28 березня 2019. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2019/03/28/236242/>
2. Филиппова Г. Г. *Психологія материнства* : учебно-пособие. Москва : Изд-во Ин-та психотерапии, 2012.

Ольга Чернописька
Науковий керівник – доц. Софроній З. В.

Специфіка вокально-хорової роботи з учнями середніх класів

Згідно зі шкільною програмою «Мистецтво», учні середніх класів мають володіти основними вокально-хоровими навичками: правильною вокальною поставою, вмінні співати округленим звуком, використовувати різні типи дихання, при співі чітко вимовляти текст, співати в один, два на три голоси злагоджено, ритмічно, інтонаційно чисто.

Навчання в середній школі припадає саме на той вік, коли діти максимально різко реагують на своє соціальне середовище, вони дуже емоційні та нервово збуджені.

Музика безпосередньо впливає на емоційний стан учнів на уроках мистецтва. Тому спів є невід'ємною частиною процесу, який не тільки розвиває вокально-хорові навички, а і в певній мірі виховує моральні цінності підростаючої особистості.

Зауважимо, що музика впливає і на фізичний стан дитини. Вона не тільки сприяє гарному настрою під час занять, а й розвиває слух, дихальну систему, а це позитивно впливає на роботу серцево-судинної системи. Тим учень зміцнює своє здоров'я.

Зацікавити дітей музичним матеріалом – найголовніше питання, яке вчитель має постійно вирішувати на уроці музичного мистецтва [1, с. 164].

У більшості саме від цікавої подачі матеріалу учителем залежить ставлення учнів до його дисципліни, а також їхня активність на уроках. Діти із захопленням спостерігають, як учителі ілюструють різноманітні твори, це їх мотивує розвивати свої музичні здібності, сприяє формуванню ідеального образу якісного вокального виконання.

Велике значення у вокально-хоровій підготовці учнів середніх класів приділяється роботі над диханням, оскільки воно є важливою складовою звукоутворення. Учитель повинен слідкувати, щоб діти дихали, не піднімаючи плечей, без затиснення (напру-

ження) гортані, у правильній вокальній позиції. Також чітка вокальна дикція, утворення голосних і приголосних залежить від активної роботи голосового апарату. Тому потрібно слідкувати за положенням губ, язика, піднебіння й особливо нижньої щелепи учнів при співі [2, с. 42].

Перед початком розучування або роботи над твором обов'язковим є спів вокально-хорових вправ і розспіванок, оскільки як голосовий апарат у дітей середніх класів ще не повністю сформований, а також у певної частини класу може початись мутація (у юнаків) або еволюція (у дівчат), то і підхід до кожного з учнів має бути індивідуальний.

Важливим завданням вокально-хорової роботи з учнями середніх класів є формування навичок багатоголосного кантиленного співу, бо в них, у порівнянні з молодшими школярами вже більш розвинений слух, вони можуть виконувати твори з рухливими, більш яскравими динамічними відтінками. Розвивати навички багатоголосного співу доцільно, використовуючи музично-дидактичні ігри. Серед них: скільки чуєш звуків (інтервали, тризвуки тощо); співаємо канон(спів однієї мелодії із запізненням другого голосу); спів подумки; спів ланцюжком і подібне.

Багатоголосний співу сприяє розвитку навички злагодженого виконання творів – хорового ансамблю. На практиці досягти загального ансамблю можна працюючи над частковими: єдиною манерою звукоутворення, злиттям партій у темповому, ритмічному, динамічному, тембровому ансамблях, також чистою інтонацією.

Отже, специфіка вокально-хорової роботи з учнями середніх класів полягає в удосконаленні вокально-хорових навичок, формуванні ланцюгового дихання, чіткої дикції, рухомої динаміки, навичок багатоголосного співу, уміння співати в ансамблі.

Список літератури

1. Гадалова І.М. *Методика викладання музики у початкових класах*: навчальний посібник. Київ : ІСДО, 1994. 272 с.

2. *Методика навчання мистецтва* : посібник для вчителів / ІІ. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 256 с.

Василь Чигрин

Науковий керівник – проф. Дерда І. М.

Вплив композиторської творчості Володимира Івасюка на розвиток української естрадної пісні у другій половині ХХ ст.

Благодатна буковинська земля багата не тільки красою незорих полів, квітучих садів та карпатських гір, а й самобутніми, надзвичайними талантами. Саме маленька мальовнича Буковина подарувала світові перший в Україні вокально-інструментальний ансамбль «Смерічка».

У 1966 році на роботу у Вижницький РБК приходить молодий музикант Левко Дутківський. І вже напередодні Нового 1967 року народжується легендарна «Смерічка». У 1968 році в ансамбль приходить молодий співак Василь Зінкевич, а 1969 року – Назарій Яремчук. Зароджується новий дует, який згодом стане відомим на весь Радянський Союз.

У 1970 році молодий поет, композитор і музикант Володимир Івасюк, захоплений стилем «Смерічки», пише для ансамблю два шедеври української естради – пісні «Червона рута» і «Водограй». Ці пісні мали шалений успіх. У 1971 році «Червона рута» стає піснею року серед усіх пісень величезного Радянського Союзу [1].

Пісню «Червона рута» виконували не тільки Назарій Яремчук, Василь Зінкевич і Софія Ротару. Вона увійшла і в репертуар інших українських вокально-інструментальних ансамблів, зокрема її співали «Жива вода», «Світязь», «Кобза», «Опришки», «Ватра», «Краяни». Через деякий час «Червону руту» починають співати радянські та зарубіжні колективи, а саме білоруські «Пісняри», грузинський «Орера», «Три мушкетери», польський «Скальдови», угорець Янош Коош, болгарин Бісер Кіров, а в 1977 році у Лондоні проходить показ мод під музику Володимира Івасюка. А в 1972 році піснею року стає Івасюковий «Водограй». Так, це було всенародне визнання [1].

І тільки у радянських чиновників не вистачило морально-етичних якостей та інтелектуального розвитку, щоб побачити велич

новоствореної української естрадної музики.

У 1979 році Володимир Івасюк трагічно загинув. Горе, велике горе охопило не тільки родину композитора, а й усіх його шанувальників. Це був важкий удар не тільки для колег, друзів, усієї молоді та людей старшого покоління, для яких творчість композитора була цінним, важливим надбанням. Це був важкий удар по українській естрадній пісні [2].

Обставини смерті композитора влада замовчувала, натомість ми добре знаємо, що було потім. А потім була негласна заборона його творчості, десятилітнє забуття, призупинення розвитку української естрадної музики. Знищили оригінал фільму «Червона рута», творчість Володимира Івасюка зникла з ефіру, репертуару ансамблів і співаків. Навіть ноти його пісень зникли з прилавків [2].

Величезну роль композиторської творчості Володимира Івасюка в розвитку української естрадної пісні неможливо переоцінити. Творчість вічно молодого композитора змушує думати, відчувати, а головне розуміти, що ти частинка великої, талановитої нації, яка не може бути другорядною.

Тридцять років – надто мало для життя людини. Але й за це коротке життя Володимир Івасюк залишив нам 107 пісень, 53 інструментальних твори, дві сюїти. Він міг би стати другим Миколою Лисенком. А чому міг би? Він ним став! Лисенко був засновником української класичної музики, а Івасюк – української естрадної музики.

Котить хвилі часу наш Черемош... Уже давно немає Радянського Союзу з його тоталітаризмом, а «Червона рута», «Водограй», «Я піду в далекі гори», «Два перстені» та інші пісні Володимира Івасюка живуть і сьогодні. Вони стали народними. Їх співає українська молодь і люди старшого покоління. Їх співають сучасні артисти. Їх співатимуть через 100, 200, 300... років. Бо творчість Володимира Івасюка настільки геніальна, що давно стала безсмертною.

Список літератури

1. Антонюк-Гавришук Є. І. *Світ пісенної краси*. Чернівці : Букрек, 2009. 152 с.

2. «Червона рута» : від земного до небесного / Упор. Лазарук М. Я. Чернівці : Друк Арт, 2020. 216 с.

Ганна Чопа
Науковий керівник – доц. Шманько О. В.

Застосування електронних технологій у діяльності органів соціального захисту населення та служб територіальних громад

Сьогодні одним із найважливіших напрямів підвищення ефективності діяльності органів соціального захисту населення є застосування інформаційних технологій, що мають гнучкість, мобільність і адаптивність до зовнішніх впливів.

Поява, розвиток і функціонування інформаційних технологій супроводжується процесом інформатизації, який є організованим соціально-економічним і науково-технічним процесом створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб і реалізації прав громадян, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, організацій, громадських об'єднань на основі формування та використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інших технологій.

Станом на 2021 рік більшість соціальних служб мають сайти та електронні адреси, за якими громадяни після реєстрації можуть надсилати документи або робити запити, але, на жаль, час обробки запиту буде значно довший, ніж раніше, оскільки технологічне оснащення і працівники служб не були готові до такого потоку документів.

Наприкінці вересня 2021 року в Україні відбувся запуск Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС). За задумом авторів ініціативи, вона суттєво зменшить витрати на утримання органів соціального захисту населення.

На думку заступника міністра соціальної політики з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій та цифровізації Валерія Бушко, скорочення адміністративних видатків у соціальній сфері становитиме не менше 50% або більше 6 млрд. грн. на рік.

ЄІССС забезпечить повну верифікацію соціальних виплат, дозволить уникнути існування «двійників» і «мертвих душ» у централізованій системі шляхом здійснення перевірки достовірності даних, поданих заявником ще на стадії опрацювання заяви,

тобто до ухвалення рішення про призначення соціальних виплат.

Окрім цього, сьогодні існує цілий перелік окремих послуг органів соціального захисту населення та служб територіальних громад. Наприклад, розповсюджені такі системи:

1. Наша сім'я – облік на місцевому рівні соціального стану інвалідів та їх сімей, малозабезпечених громадян та їхніх сімей, одиноких непрацевдатних громадян для організації соціальної допомоги з різних видів послуг;

2. Єдиний державний реєстр осіб, які мають право на пільги, – облік осіб, які мають право на пільги згідно із Законами України, та автоматизація звірки правових даних, зареєстрованих в реєстрі громадян, з даними організацій надавачів послуг;

3. Житлові субсидії – автоматизація процесів призначення, перерахунку житлових субсидії, формування звітності відповідно до чинних законодавчих і нормативних актів України;

Статистичний моніторинг бідності – це забезпечення оброблення регламентних запитів центрального рівня до баз даних регіонального та районного рівнів і формування звітів на трьох рівнях функціонування

Отже, тепер є низка позитивних зрушень у сфері застосування інформаційних технологій у сферу соціальної роботи. Проте стан упровадження інформаційних технологій у діяльності органів, які здійснюють соціальний захист громадян, залишає бажати ліпшого. Адже, на нашу думку, ці органи недостатньо використовують потенціал інформаційних технологій.

Список літератури

1. *Головне управління пенсійного фонду України в Чернівецькій області* (Інформаційна сторінка вебпорталу). URL: <https://www.pfu.gov.ua/cv/>

2. Отенко І. П., Чепелюк М. І. Роль корпоративної культури підприємства в концепціях організаційних змін. *Бізнес Інформ*. 2013. № 11. С. 347–354.

Іонела Шапка

Науковий керівник – доц. Вишпінська Я. М.

Розвиток творчих здібностей учнів у процесі індивідуальних занять з музичного інструмента

«Саме слово творчість – це є певна розумова й практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, також виявлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а ще знаходження методів дослідження і перетворення матеріального світу в духовну культуру» [2].

Розвивати творчі здібності в учнів необхідно. Вони виступають головним компонентом для розвитку особистості, специфічними, наприклад, є музичні, котрі необхідні для формування у дітей інтонаційно-ритмічних уявлень. Наприклад, дитині імponує розвиток фантазії, це можна пояснити як прояву нею творчої уяви. Створення та відтворення звукової картини музичного тексту також є дотичним до цієї сфери. Учневі важливо проілюструвати нотний текст, опираючись на інтонаційно-ритмічну природу музики.

На нашу думку, творчість – є глибоким поняттям. Це втілення чогось нового в музичному вихованні дитини: передача духовних та естетичних цінностей, відтворення емоцій радості, щирості, бажання творити щось незвідане, відчувати на дотик інструмент. Створювати потрібно не для когось, а для себе. Якщо ти задоволений результатом своєї творчості, то й іншим це буде цікаво.

Б.М. Теплов зазначає, що «здібності – це такі індивідуально-психологічні особливості, які мають відношення до успішності виконання однієї чи декількох видів діяльності. Вони не зводяться до наявних знань, умінь і навичок, але можуть пояснити легкість і швидкість їхнього набуття. Схожу позицію займає Г.С. Костюк. На його переконання, здібностями є істотні, психологічні властивості людської особистості, які виявляються в цілеспрямованій діяльності учня, що зумовлює його на успіх [3, с. 329].

Творчі здібності – це індивідуально-особистісні якості людини, які визначають успішність виконання творчої діяльності. Український психолог В. Молеку, розкриваючи сутність творчо-

сті зазначає, що «під творчістю розуміють процес створення чогось нового. Тому зрозуміло, що творчість у тій чи іншій формі – не є талантом, вона доступна кожному[2].

Тому вважаємо, що поняття творчі здібності – це не одна якась психологічна властивість особистості, а цілий її комплекс. Тобто ці здібності проявляються в активній діяльності дитини. Вони у кожного проявляються по-різному, що впливає на процес навчання та його багатовекторність. Ліпше таке відчувається на індивідуальних заняттях.

Музичне заняття – це форма організації навчального процесу, що має на меті ознайомити учня з музичним інструментом, навчити його грати на ньому, розвивати в учня увагу, уяву, мислення, музичний слух, виховувати дбайливе ставлення до інструмента, а також позитивні якості дитини [1, с. 132].

Індивідуальні заняття з музичного інструмента – це заняття для тих, хто має бажання досягати нові висоти, розвиватися, розкривати свої можливості. Таке заняття допомагає учневі підтримувати свій інтерес до інструмента, готуватися до різних конкурсів, фестивалів, концертів тощо. Індивідуальні заняття підтримують саморозвиток учня, формують волевові якості, розвивають технічну вправність, прийоми звуковидобування, штрихову артикуляцію, вміння досягати мети у передачі характеру твору. Допомагають сформувати практику небоязні сцени тощо.

Аналізуючи літературу відомих музикантів-педагогів, ми можемо зазначити, що на індивідуальних заняттях з музичного інструмента набувають розвитку як музичні, так і творчі здібності учнів. Це спонукає їх до досягнення свободи у засвоєнні музичного матеріалу, розвиває техніку виконання, образне мислення та вміння втілювати інтонаційно-ритмічну природу музичного твору.

Список літератури

1. Гончаренко С. *Український педагогічний словник*. Київ «Либідь». 1997. 365 с.
2. *Зміст та форми поняття «творчі здібності»*. URL: <https://studfile.net/preview/5114688/page:2/>
3. Теплов Б. *Избранные труды*: В 2 т. Москва : Педагогика. 1985. 399 с.

Особливості прояву професійного стресу та ключові наслідки для особистості фахівця

Сучасне суспільство трактує стрес як невід'ємну частину життя людини. Актуальність і соціальна важливість проблеми розуміння природи й управління професійним стресом продиктована тим, що останній може виступати, чи не основним чинником професійного нездоров'я працівників організацій, виникнення професійного вигорання та різного роду деформацій.

Стрес як неспецифічна відповідь організму на будь-яку зміну умов, які потребують пристосування, може бути як корисним, так і руйнівним. Еустрес, конструктивний або корисний стрес, може сприяти мобілізації людини, підвищувати її адаптаційні можливості в умовах дискомфорту й небезпеки. Руйнівню впливати на людину, різко знижуючи ефективність її роботи та якість життя, може дистрес (деструктивний, або руйнівний) [3].

Професійний стрес є емоційним станом людини, що викликається несподіваною та напруженою ситуацією у трудовому колективі, конфліктними взаємовідносинами, інтелектуальним і емоційним перевантаженням. Тривалі професійні стреси призводять до виникнення синдрому емоційного (професійного) вигорання [6].

Існують такі види стресів, які можуть виникати у трудовій діяльності, серед них виокремлюють такі типи:

– робочий стрес (*job stress, work stress*) – викликаний причинами, що безпосередньо пов'язані з роботою (умови праці, робоче місце);

– трудовий стрес (*occupational stress*) – зумовлений причинами, які пов'язані з безпосередньо з трудовою діяльністю;

– організаційний стрес (*organizational stress*) – викликаний негативним впливом на працівника особливостей організації, в якій він працює [2].

Наслідками професійного стресу є професійне вигорання, яку характеризується синдромом фізичного та емоційного виснаження: який передбачає розвиток негативної самооцінки, пасивне

ставлення до роботи, втрату розуміння й співчуття, відсутність бажання вирішувати корпоративні труднощі та відсутність мотиваційного компоненту роботи.

Надмірний постійний професійний стрес може призводити до вираженої професійної деформації, під впливом якої відбувається руйнування сформованих професійно важливих якостей, порушення засвоєних способів професійної діяльності і спілкування, виникнення небажаних стереотипів професійної поведінки, мислення і психологічних перешкод у разі освоєння нових професійних технологій [4].

Отже, стрес є фактором зниження працездатності людини, продуктивності її праці і, відповідно, значною проблемою у досягненні ефективних результатів діяльності підприємства чи організації. Професійний стрес може спричинюватись випадковими, напруженими ситуаціями у трудовому колективі, конфліктними взаємовідносинами, інтелектуальним і емоційним перевантаженнями. Довготривалий професійний стрес має негативний вплив на психологічне та соціальне здоров'я фахівця, що виражається професійним вигоранням, професійними деформаціями, утрудненою соціальною взаємодією з колективом організації чи підприємства і що несе загрозу втрати професійно важливих якостей фахівця, ефективної трудової діяльності та побудови гармонійних стосунків між учасниками колективу і команди.

Список літератури

1. Булах В. П. Стрес та його вплив на організм людини. *Медсестринство*. 2014. В.4. С. 10–15.
2. Машак С. О. Професійне вигорання особистості як соціально-психологічна проблема *Вісн. Львів. держ. ун-ту внутр.. справ. Серія психол.: зб. наук. пр.* 2012, В. 2(1). С. 444–452.
3. Самолюк Н.М. Професійні стреси: причини та методи запобігання. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2016, № 1. С. 165–175.
4. Прокопюк Т. В. Стрес у професійній діяльності: теорії дослідження. *Вісн. Львів. держ. ун-ту внутр.. справ. Серія психол.: зб. наук. пр.* 2017, В.1. С. 43–52.
5. Хаустова О.О. Стрес як проблема сьогодення. *Превентивна медицина*. 2013, №1 (97). С. 8–10.
6. Шапар В. Б. *Сучасний тлумачний психологічний словник*. Харків: Прапор, 2007. 640 с.

Особливості залучення батьків молодших школярів до освітнього процесу НУШ

Актуальною проблемою нашого часу є залучення батьків молодших школярів до освітнього процесу НУШ. Результати численних вітчизняних і зарубіжних досліджень практик взаємодії сім'ї та школи показують, що налагоджена комунікація зі школою є важливою умовою залученості батьків до шкільного життя, яка, в свою чергу, сприятливо впливає на весь освітній процес.

Сучасні сім'ї розвиваються в нових суперечливих умовах. З одного боку, спостерігається зацікавленість суспільства проблемами і потребами сім'ї, розробляються і реалізуються комплексні цільові програми щодо зміцнення і підвищення її значущості у вихованні дитини. З іншого боку, спостерігаються процеси, які призводять до загострення сімейних проблем, а саме зниження життєвого рівня більшості сімей, зростання числа розлучень, що негативно впливають на психіку дітей, збільшення числа неповних сімей і сімей, які мають одну дитину.

Отже, в складних сучасних умовах батьки потребують систематичну і кваліфіковану допомогу з боку школи. Тільки за умови партнерських відносин між вчителем і батьками можна успішно вирішувати проблеми розвитку особистості молодшого школяра. Процес налагодження партнерської взаємодії сім'ї та школи повинен бути спрямований на активне включення батьків у навчально-виховний процес, у позаурочну дозвілєву діяльність, співпрацю з дітьми та педагогами.

Поняття «залученість батьків до освітнього процесу» включає різні види діяльності батьків, які прямо або побічно пов'язані з освітою їх дітей [1]. Залученість може бути в домашніх умовах: наприклад, слухати, як дитина читає вголос, спостерігати за виконанням домашніх завдань. А може бути в шкільних умовах: наприклад, відвідування батьківських навчальних семінарів, батьківських зборів та ін. Батьківську залученість в освіту дітей визначають також як комунікацію сім'ї зі школою і зі своїми дітьми

для сприяння успіху в навчанні [1].

Нові тренди у батьківстві зумовили прагнення частини батьків брати активну участь у шкільному житті своєї дитини. Особливо помітна ця тенденція в школах великих міст, в середовищі освічених батьків. У той же час значне число педагогів вважає, що сім'я самоосувається від виховання дітей.

Серед пріоритетних напрямків спільної діяльності школи та сім'ї можна визначити наступні: організація діагностичної роботи з вивчення сімей та психолого-педагогічної освіти батьків; створення системи заходів з організації спільної суспільно значущої діяльності та дозвілля батьків і учнів; виявлення та використання в практичній діяльності позитивного досвіду сімейного виховання; впровадження в сімейне виховання традицій народної педагогіки; залучення батьків у спільну з дітьми творчу, соціально значиму діяльність, спрямовану на підвищення їх авторитету; створення умов для забезпечення прав батьків на участь в управлінні освітнім закладом; об'єднання батьків з сімейних проблем (школа молодих батьків, клуб одиноких батьків, матерів, батьків-інвалідів та ін.) тощо [2].

Такі напрямки роботи дозволять, перш за все, ефективно організувати процес взаємодії школи з сім'єю, що сприятиме успішній шкільній адаптації молодших школярів, підвищенню професійної компетентності педагогів та позитивній самореалізації батьків.

Список літератури

1. Кен Робінсон про співпрацю батьків і шкіл у США. URL: <https://nus.org.ua/articles/ken-robinson-pro-spivpratsyu-batkiv-i-shkil-u-ssha/>

2. *Нова українська школа: посібник для вчителя* / Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

Юлія Щеголевата
Науковий керівник – доц. Кузнєцова К. С.

Булінг у закладі дошкільної освіти (теоретичний аспект)

Сучасне суспільство характеризується процесами глобалізації та інформатизації, що базуються на постійній взаємодії як окремих особистостей, так і цілих націй та держав. Тож на кожному особистість в сучасних реаліях покладається відповідальність за активне утвердження толерантності по відношенню до оточення і терпимості до буденних реалій. Особливим суб'єктом упровадження зазначених пріоритетів сучасного цивілізаційного розвитку стає дитина, яка виступає рушійною силою соціокультурних перетворень найближчих кількох десятиліть. За останній час у психолого-педагогічній, соціологічній літературі зростає інтерес до проблеми поширеності насильства в навчальних закладах. Спостерігається зацікавленість до питань, пов'язаних з таким соціальним явищем, як «булінг». Перш ніж розглядати значення терміна «булінг», на наш погляд, необхідно з'ясувати зміст таких понять як агресія, насильство, жорстокість, що використовуються при викладенні суміжних досліджень.

Розглянемо виокремлені поняття більш детально та спробуємо їх розмежувати.

Зокрема, у соціалістичному суспільстві агресія розцінювалася явно як негативна властивість особистості, а у західних країнах традиційно існували дещо інші уявлення: оцінка агресії залежала від її вираженості та спрямованості [1, с. 118].

Поряд з поняттям «агресія» (дія) вживають «агресивність» (властивість особистості, яка проявляється в готовності до агресивної поведінки).

Науковці називають насильство крайнім проявом агресивної поведінки, який описують як суспільно небезпечний протиправний фізичний чи психічний вплив на іншу особу проти чи всупереч її волі, що містить загрозу для її життя чи здоров'я в момент заподіяння, позбавлення свободи чи може заподіяти фізичну, моральну, майнову шкоду.

У межах наукового пошуку вбачаємо необхідність у визначенні специфічних і відмітних рис жорстокості, яку визначають як «суворе, безжалісне, безпощадне поводження, вчинок».

Окремим видом жорстокого поводження визнано булінг (*bullying*, від англ. *bully* – цькування, залякування) – соціальне явище, притаманне організованим колективам, у вигляді тривалого фізичного або психічного насильства з боку індивіда чи групи по відношенню до іншої особи, що не здатна захистити себе в даній ситуації.

Існують різні підходи до визначення поняття «булінг».

Зокрема, відповідно до ст. 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення: «Булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [2].

Також булінг розуміють як систематичне агресивне переслідування і цькування, залякування із застосуванням фізичної сили з метою примусу або домінування.

Список літератури

1. Дроздов О. Ю. Феномен третирування у школі: шляхи вирішення проблеми. *Соціальна психологія*. 2017. № 6. С. 124–132. URL: <http://politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=78&c=1878>.
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. С. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

ЗМІСТ

<i>Адамович Тетяна.</i> Bodypercussion – музичний інструмент, який завжди при собі _____	3
<i>Алінкі Юліана.</i> Особливості самооцінки дітей дошкільного віку _____	5
<i>Андрійчук Анастасія.</i> Використання асоціативних методів у роботі з дітьми дошкільного віку _____	7
<i>Андрушко Марія.</i> Професійна мобільність – вимога сьогодення _____	9
<i>Артимчук Сільвія.</i> Особливості музичної освіти школярів у США _____	11
<i>Білак Богдан.</i> Окремі аспекти традиції перекручень і смислової зміни в українській народнопісенній творчості	13
<i>Богуцька Діана.</i> Особливості самооцінки у дітей старшого дошкільного віку _____	15
<i>Бойчук Світлана.</i> Використання методу портфоліо на уроках музичного мистецтва _____	17
<i>Борденюк Анастасія.</i> Особливості надання соціальних послуг через ЦНАПи _____	19
<i>Бурла Андріяна.</i> Гендерне виховання особистості як педагогічна проблема _____	21
<i>Варварич Віталія.</i> Особливості роботи вчителя з батьками з метою збереження здоров'я школярів _____	23
<i>Василинчук Владислав.</i> Психологічні аспекти емоційної співзалежності в сімейній системі _____	25

<i>Ватаман Віоліна, Тудосе Валентина.</i> Розвиток педагогічної творчості вчителя – одне із важливих завдань педагогічної науки _____	27
<i>Гавриліца Яна.</i> Ігрові технології навчання в основній школі _____	29
<i>Гаркот Галина.</i> Вплив сім'ї на формування емоційної сфери дошкільника _____	31
<i>Герасина Валерія.</i> Психологічні фактори впливу на самооцінку дітей підліткового віку _____	33
<i>Глевка Тетяна.</i> Особливості розвитку навичок слухання музики у молодших школярів _____	35
<i>Головко Наталія.</i> Рівень стресу лікарів в умовах пандемії COVID-19 у контексті окремих професійних факторів _____	37
<i>Гоцман Дмитро.</i> Індикація апостеріорних результатів кореляції тривожності та самооцінки у підлітків _____	39
<i>Григореску Аріана.</i> Педагогічна спадщина Кирила Григоровича Стеценка _____	41
<i>Грозаву Анна-Марія.</i> Розвиток творчих здібностей у дошкільників із порушенням мовлення _____	43
<i>Гудан Діана.</i> Збагачення словникового запасу з української мови молодших школярів ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин _____	45
<i>Гура Тетяна.</i> Супервізія в соціальній роботі як наукова проблема _____	47
<i>Гуцану Ксенія.</i> Взаємодія закладу дошкільної освіти та молодшої сім'ї _____	49

<i>Данилюк Арсеній. Методика виховання естрадно-вокальних навичок у дітей молодшого шкільного віку _____</i>	51
<i>Данілова Наталія. Порушення емоційного інтелекту при шизофренії _____</i>	53
<i>Дарійчук Ірина. Формування практичних навичок молодших школярів у роботі зі словом _____</i>	55
<i>Ділай Зоряна. Метод імплозії як спосіб допомоги учасникам АТО _____</i>	57
<i>Дімнич Яна. Основні причини дитячої жорстокості у шкільному віці _____</i>	59
<i>Жупанська Олександра. Соціально-педагогічна робота в інтересах дітей з інвалідністю _____</i>	61
<i>Іваночко Ольга. Здоровий спосіб життя – шлях до здоров'я _____</i>	63
<i>Іванська Анастасія. Удосконалення професійної компетентності вчителя Нової української школи у системі післядипломної освіти _____</i>	65
<i>Каралаш Катерина. Особливості формування у молодших школярів ключової компетентності «Умій вчитися» _____</i>	67
<i>Карча Таїсія. Основні умови організація сприятливої соціально-психологічної атмосфери для навчально-пізнавальної діяльності студентів _____</i>	69
<i>Катеринюк Христина. Особливості психолого-педагогічного супроводу учнів інклюзивного класу _____</i>	71
<i>Кацел Надія. Подолання мовленнєвих порушень у дошкільників засобами мистецтва (арт-терапія, арт-педагогіка) _____</i>	73

<i>Кириляк Мар'яна.</i> Формування творчої ініціативи підлітків як психолого-педагогічна проблема _____	75
<i>Кіндрак Тетяна.</i> Сім'я як чинник формування успішності в дитини _____	77
<i>Кицук Таїсія.</i> Сімейні та позасімейні джерела гендерно-рольової соціалізації підлітків _____	79
<i>Клим Марина.</i> Методологічні підходи до вдосконалення підготовки педагогічних кадрів у стратегії безперервної освіти _____	81
<i>Коваль Анастасія.</i> Методичний аспект розучування хорового твору на уроках музичного мистецтва _____	83
<i>Коваль Ольга.</i> Формування творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання _____	85
<i>Ковальчук Степанія.</i> Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності _____	87
<i>Ковташ Мар'яна.</i> Прокрастинація у роботі фахівця соціальної сфери _____	89
<i>Козут Олена.</i> Ігри на уроках математики як засіб формування креативності _____	91
<i>Кожокар Емма-Габрієла.</i> Структура та типи уроків музичного мистецтва _____	93
<i>Колодка Олександра.</i> Гендерні особливості вибору професійної діяльності _____	95
<i>Копистинська Христина.</i> Використання концептуальних ідей і елементів педагогіки Reggio Emilia в закладах	

дошкільної освіти _____	97
<i>Коровицький Данило.</i> Афірмації та їх роль у житті людини_	99
<i>Косован Анна.</i> Розвиток лідерського потенціалу майбутнього вчителя Нової української школи _____	101
<i>Кричун Вікторія.</i> Прокрастинація як психологічний феномен _____	103
<i>Кузик Наталія.</i> Мотивація підлітків до занять спортом у закладах освіти _____	105
<i>Кузьмич Анастасія.</i> Особливості синдрому дефіциту уваги з гіперактивністю у дітей старшого дошкільного віку _____	107
<i>Кулай Олеся.</i> Кейс-методи у різновіковій групі закладу дошкільної освіти _____	109
<i>Лагнюк Тетяна.</i> Фільмотерапія проти булінгу однолітків _____	111
<i>Лазарчук Тетяна.</i> Психологічні аналіз впливу реклами в сучасному світі _____	113
<i>Лазоряк Марта.</i> Соціалізація дитини в багатодітній сім'ї _____	115
<i>Легета Дарина.</i> Підготовка дитини до школи як педагогічна категорія _____	117
<i>Ленчинська Катерина.</i> Мистецька діяльність Г. Хоткевича-музиканта _____	119
<i>Лісовський Владислав.</i> Макіавелліст VS маніпулятор. Аналіз психологічних характеристик двох маніпулятивних профілів особистості _____	121

<i>Маковійчук Анастасія.</i> Використання музичного фольклору на уроках у закладах загальної середньої освіти _____	123
<i>Маковійчук Надія.</i> Розвиток професіоналізму майбутніх учителів початкових класів _____	125
<i>Маніську Олександра.</i> Підходи до визначення поняття «здоров'я» _____	127
<i>Мартинюк Ангеліна.</i> Невербальні засоби педагогічного спілкування _____	129
<i>Марчук Наталія.</i> Створення навчальних осередків у початковій школі як важлива умова оптимізації освітнього процесу _____	131
<i>Мороз Аніта.</i> Специфіка диригентської діяльності _____	133
<i>Найдиши Тетяна.</i> Полікультурне виховання учнів початкової школи у позакласній роботі _____	135
<i>Николайчук Наталія.</i> Формування художньо-естетичної культури молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва _____	137
<i>Одріховська Наталія.</i> Формування поваги та любові до матері й батька як першочергові завдання виховання (за ідеями В. Сухомлинського) _____	139
<i>Павлюк Ольга.</i> Особливості виховання культури гендерних взаємин у молодших школярів _____	141
<i>Патрабой Катерина.</i> Економічні та соціальні детермінанти зміни гендерних ролей _____	143
<i>Пеленюк Тетяна.</i> Анотація як засіб словесної інтерпретації дитячих музичних творів _____	145

<i>Пендюр Вікторія.</i> Виховання початкових умінь і навичок гри в ансамблі бандуристів з пісенспівом _____	147
<i>Пентюк Анастасія.</i> Особливості традиційної обрядовості та народопісенності гуцулів _____	149
<i>Перчик Анна.</i> Феномен психологічної зрілості _____	151
<i>Петрацак Дарія.</i> Саморозвиток особистості _____	153
<i>Підвисоцька Іванна.</i> Готовність майбутніх соціальних працівників до профілактики насильства у шкільному середовищі _____	155
<i>Романюк Аліна.</i> Мусикійська грамати́ка Миколи Дилецького _____	157
<i>Романюк Валентина.</i> Проблема розвитку батьківської компетентності у сімейному виховному середовищі _____	159
<i>Ропчан Марина.</i> Особливості емоційного інтелекту особистості, що пережила досвід сімейного насилля _____	161
<i>Ростоцька Таїсія.</i> Особливості переживання сорому та провини у підлітків _____	163
<i>Ротар Анастасія.</i> Використання гри як основного засобу активізації творчості молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва _____	165
<i>Ротару Аліса.</i> Використання скоромовок у логопедичній роботі з дошкільниками _____	167
<i>Савчук Ксенія.</i> Підготовка майбутніх учителів до профілактики булінгу та різних проявів насильства в роботі з молодшими школярами _____	169

<i>Семанюк Христина.</i> Підходи до надання освіти дітям з особливими освітніми потребами _____	171
<i>Сківернічук Кристина.</i> Основні підходи до визначення феномену ревності _____	173
<i>Смолій Софія.</i> Психологічні причини виникнення організаційних конфліктів _____	175
<i>Собко Марина.</i> Особливості відчуття сорому у дітей дошкільного віку _____	177
<i>Солован Лілія.</i> Сім'я як перший чинник статево-рольової соціалізації старших дошкільників _____	179
<i>Сопко Ольга.</i> Особливості відчуття присутності у користувачів інформаційно-комунікативних технологій _____	181
<i>Сура Іванна.</i> Психологічні особливості розвитку емоцій та почуттів дошкільника _____	183
<i>Сутасв Ілля.</i> Молодіжна соціальна політика у Німеччині _____	185
<i>Стринатко Марія.</i> Особливості соціально-педагогічної роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами _____	187
<i>Татарин Наталія.</i> Особливості прояву копінг-поведінки у військовослужбовців _____	189
<i>Тимків Іванна.</i> Значення «soft skills» та «hard skills» у процесі професійного розвитку вчителя початкових класів _____	191
<i>Тирон Оксана.</i> Залучення молодших школярів до природоохоронної діяльності як умова формування ціннісного ставлення до природи _____	193

<i>Ткач Катерина.</i> Зарубіжний досвід впровадження концепції інклюзивної освіти _____	195
<i>Ткачук Антоніна.</i> Саморегуляція як важливий компонент навчальної діяльності учнів початкових класів _____	197
<i>Ткачук Олександра.</i> Психологічний портрет осіб, схильних до газлайтингу _____	199
<i>Ткачук Ольга.</i> Психологічна готовність педагога до роботи в інклюзивному освітньому просторі _____	201
<i>Ткачук Яна.</i> Основні причини соціально-педагогічної занедбаності дітей _____	203
<i>Тодавчич Наталія.</i> Особливості прояву перфекціонізму студентської молоді _____	205
<i>Токарь Наталія.</i> Роль народної педагогіки у формуванні громадянської ідентичності молодших школярів _____	207
<i>Топала Діана.</i> Поняття «психологічний час» та вікові аспекти часу _____	209
<i>Федюшко Софія.</i> Проблема розвитку батьківської компетентності у сімейному виховному середовищі _____	211
<i>Фригела Ольга.</i> Протидія кібербулінгу у закладі освіти _____	213
<i>Хань Сюй.</i> Сучасні традиції музичної освіти в Китаї _____	215
<i>Хопта Віра.</i> До питань формування соціального здоров'я студентської молоді _____	217
<i>Цзін Ся.</i> Розвиток інтересу китайських підлітків до української музичної культури _____	219

<i>Черевко Марина.</i> Феномен саодинокого материнства в сучасному суспільстві _____	221
<i>Чернописька Ольга.</i> Специфіка вокально-хорової роботи з учнями середніх класів _____	223
<i>Чигрин Василь.</i> Вплив композиторської творчості Володимира Івасюка на розвиток української естрадної пісні у другій половині ХХ ст. _____	225
<i>Чопа Ганна.</i> Застосування електронних технологій у діяльності органів соціального захисту населення та служб територіальних громад _____	227
<i>Шапка Іонела.</i> Розвиток творчих здібностей учнів у процесі індивідуальних занять з музичного інструмента_	229
<i>Шевченко Наталія.</i> Особливості прояву професійного стресу та ключові наслідки для особистості фахівця ____	231
<i>Шородок Катерина.</i> Особливості залучення батьків молодших школярів до освітнього процесу НУШ _____	233
<i>Щеголева Юлія.</i> Булінг у закладі дошкільної освіти (теоретичний аспект) _____	235